

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tine Rus

Problematika izgradnje analitičnega okvira za zunanjepolitično analizo:
Študija primera Republike Belorusije

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tine Rus

Mentorica: doc. dr. Ana Bojinović Fenko

Problematika izgradnje analitičnega okvira za zunanjepolitično analizo:
Študija primera Republike Belorusije

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

*Zahvaljujem se mentorici, doc. dr. Ani Bojinović Fenko,
za neizmerno in neprecenljivo pomoč pri pisanju tega diplomskega dela.*

*Hvaležen sem tudi staršem za vso podporo in potrpežljivost,
ki so mi jo izkazali v času študija in v obdobju nastajanja pričujočega dela.*

Problematika izgradnje analitičnega okvira za zunanjepolitično analizo: Študija primera Republike Belorusije

Belorusija je država, ki predvsem zaradi svojega političnega sistema v evropskem prostoru izstopa. Njena zunanja politika je pogosto označena kot nepredvidljiva in kot odraz njenega prav tako nepredvidljivega predsednika, Aleksandra Lukašenka. Pred načrtovanjem zunanjepolitične analize Belorusije je raziskovalec postavljen pred izzive, ki imajo izvor po eni strani v specifikah Belorusije kot avtoritarne države, ki ne ustreza profilom držav, na podlagi katerih so bili osnovani obstoječi modeli in teoretski okviri za zunanjepolitično analizo, po drugi strani pa v samem teoretskem proučevanju zunanje politike. Med ključnimi problemi slednjega sta problem agent-struktura in problem ravni analize. To delo izhaja iz predpostavke, da je pri izgradnji analitičnega okvira za zunanjepolitično analizo Belorusije smiselno izhajati iz teorije, hkrati pa izpostavi argumente, ki kažejo nasprotno. Zaradi nezmožnosti premostitve problema agent-struktura zavrne možnost izgradnje teoretsko utemeljenega analitičnega okvira in kot alternativo prikaže opredelitev empirično utemeljenih vstopnih točk v zunanjepolitično analizo Belorusije v okviru modela zunanjepolitičnega procesa.

KLJUČNE BESEDE: Zunanjepolitična analiza, Republika Belorusija, teoretska integracija, ravni analize, problem agent-struktura.

The problem of building an analytical framework for the analysis of foreign policy: Case study of the Republic of Belarus

As a European country, Belarus stands out mainly due to its political system. Its foreign policy is often characterised as unpredictable and as an indirect result of its just as unpredictable president, Alexander Lukashenko. Before outlining the analysis of foreign policy of Belarus, a researcher is facing numerous challenges. On the one hand, those challenges stem from the specific characteristics of Belarus as an authoritarian country, which is not compatible with the profiles of countries, on the basis of which the existing models and theoretical frameworks for the analysis of foreign policy were formulated. On the other hand, the challenges stem from the problems of theoretical research on foreign policy, such as the agent-structure problem and the level-of-analysis problem. This work builds on a preposition that it is plausible to construct a theory-based analytical framework for the analysis of foreign policy of Belarus. At the same time, it highlights the argument that suggest otherwise. Due to the unfeasibility of bridging the agent-structure problem, this diploma thesis denies the possibility of constructing a theory-based analytical framework and suggests building the analytical framework on the basis of determining the empirically grounded entry points into the analysis of foreign policy of Belarus within the framework of the foreign policy process model.

KEYWORDS: Analysis of foreign policy, Republic of Belarus, theoretical integration, levels of analysis, agent-structure problem.

KAZALO

SEZNAM KRATIC	8
1 UVOD	9
1.1 Opredelitev problema	9
1.2 Metodologija	11
1.3 Struktura diplomskega dela	12
1.4 Omejitve diplomskega dela.....	13
2 DVA IZZIVA ZUNANJEPOLITIČNE ANALIZE BELORUSIJE	15
2.1 Kaj proučevati?	16
2.2 Kako proučevati?.....	17
3 ZUNANJEPOLITIČNA ANALIZA BELORUSIJE: KAJ PONUJA	
TEORIJA?	19
3.1 Zunanja politika kot pojav	19
3.1.1 Opredelitev pojma zunanja politika.....	20
3.1.2 Zunanjepolitični dejavniki.....	23
3.1.3 Zunanjepolitični proces	24
3.2 Zunanja politika kot predmet proučevanja	27
3.2.1 Analiza zunanje politike	29
3.2.1.1 <i>Analiza zunanje politike: pristopi</i>	31
3.2.1.1.1 Primerjalna zunanjepolitična analiza.....	31
3.2.1.1.2 Zunanjepolitično odločanje	33
3.2.1.1.3 Zunanjepolitični kontekst	34
3.2.1.2 <i>Analiza zunanje politike: teorija</i>	35
4 PROBLEMATIKA PROUČEVANJA ZUNANJE POLITIKE.....	39
4.1 Metateoretska ločnica proučevanja zunanje politike.....	40
4.1.1 Teoretska integracija v zunanjepolitični analizi: cilj in problem	43
4.2 Problem agent-struktura	46
4.2.1 Problem agent-struktura v splošni družbeni teoriji.....	47
4.2.1.1 <i>Ontološki vidik problema agent-struktura</i>	49
4.2.1.2 <i>Epistemološki vidik problema agent-struktura</i>	50
4.2.1.3 <i>Metodološki vidik problema agent-struktura</i>	51
4.2.2 Premoščanje problema agent-struktura	51

4.2.3	Problem agent-struktura in zunanjepolitična analiza.....	56
4.3	Problem ravni analize	60
4.3.1	Ravni analize v zunanjepolitični analizi.....	65
5	ANALITIČNI OKVIR ZA ZUNANJEPOLITIČNO ANALIZO	
	BELORUSIJE.....	68
5.1	Od enot analize do ravni analize	68
5.2	Od ravni analize do teoretskega okvira za zunanjepolitično analizo	69
5.3	Alternative.....	71
5.4	Empirična analiza kot podlaga za opredelitev vstopnih točk v	
	zunanjepolitično analizo Belorusije	73
5.4.1	Beloruska zunanja politika kot proces.....	73
5.4.1.1	<i>Oblikovanje beloruske zunanje politike.....</i>	<i>73</i>
5.4.1.2	<i>Odločanje o beloruski zunanji politiki</i>	<i>76</i>
5.4.1.3	<i>Izvajanje beloruske zunanje politike</i>	<i>77</i>
5.4.2	Beloruska zunanja politika kot vsebina.....	78
5.4.3	Sinteza empirične analize v zunanjepolitičnem procesu	79
6	ZAKLJUČEK	81
	LITERATURA	84
	PRILOGI.....	92
	Priloga A: Zapis intervjuja z dr. Milanom Jazbecem, pooblaščenim ministrom, vodjo Sektorja za načrtovanje politik in raziskave na Ministrstvu za zunanje zadeve Republike Slovenije.....	92
	Priloga B: Pregled teorij in pogojev obsega realističnih smeri proučevanja zunanje politike.....	93

KAZALO TABEL IN SLIK

TABELE

Tabela 4.1: Prikaz metateoretske delitve predpostavk o gonilnikih družbene realnosti v znanosti o mednarodnih odnosih	40
Tabela 4.2: Razvrstitev pristopov in teorij v zunanjepolitični analizi glede na metateoretsko razdelitev	42
Tabela 4.3: Pristopi k reševanju problema agent-struktura v splošni družbeni teoriji ..	53

SLIKE

Slika 3.1: Zunanjepolitični proces.....	25
Slika 4.1: Carlsnaesov model premoščanja problema agent-struktura v zunanjepolitični analizi	58
Slika 4.2: Ravni analize v svetovni politiki: Waltz, Singer, Russett in Starr.....	61
Slika 4.3: Ravni analize glede na družboslovne razprave.....	62
Slika 4.4: Ravni analize glede na problem agent-struktura	64
Slika 4.5: Ravni analize v analizi zunanje politike	66
Slika 5.1: Izhodiščne ravni analize za zunanjepolitično analizo Republike Belorusije v fazi oblikovanja zunanje politike.....	75
Slika 5.2: Izhodiščna prilagoditev zunanjepolitičnega procesa Republike Belorusije kot vstopna točka za zunanjepolitično analizo	79

SEZNAM KRATIC

AZP	analiza zunanje politike
EU	Evropska unija
MO	mednarodni odnosi
MP	mednarodno pravo
MZZ	ministrstvo za zunanje zadeve
OVSE	Organizacija za varnosti in sodelovanje v Evropi
PZPA	primerjalna zunanjepolitična analiza
RF	Ruska federacija
SND	Skupnost neodvisnih držav
SZ	Sovjetska zveza
ZDA	Združene države Amerike
ZMO	znanost o mednarodnih odnosih
ZP	zunanja politika
ZPA	zunanjepolitična analiza

1 UVOD

1.1 Opredelitev problema

Republika Belorusija (v nadaljevanju Belorusija) je država, ki se je v obdobju po neodvisnosti od Sovjetske zveze (SZ) močno razlikovala od drugih držav v vzhodni Evropi, ki so takrat pričele s tranzicijo v demokracijo. Od leta 1995, ko je bil na mesto predsednika republike izvoljen Aleksander Lukašenko, je država vodila tako notranjo in zunanjo politiko (ZP), ki jo je do danes pripeljala do relativne osamitve v evropskem prostoru in izstopanja v praktično vseh pogledih. Belorusija je avtoritarna država, njenega predsednika pa označujejo za 'evropskega zadnjega diktatorja'. Gospodarstvo v državi je v veliki meri še vedno zgrajeno po vzoru sovjetskih modelov, po drugi strani pa je Belorusija v zadnjih letih dosegala zavidljive stopnje gospodarske rasti, ki so plod zavezništva z Rusko federacijo (RF). Različni indeksi, ki jih izvajajo številni mednarodni inštituti (npr. t. i. indeks demokratičnosti, indeks človeškega razvoja, globalni indeks miru, indeks percepcije korupcije, itd.), po parametrih, kot so politične in civilne pravice, korupcija, mir, življenjski standard, itd. uvrščajo Belorusijo na dno Evrope, pa tudi sveta. V času, ko so se države v njeni neposredni sosesčini včlanjevale v evropske integracije in mednarodne organizacije kot npr. Evropska unija (EU), Svet Evrope ter zveza Nato, se je Belorusija v preteklosti skoraj izključno opirala na zavezništvo z RF, za notranjo politiko, ki jo je vodila, pa je bila podvržena številnim bilateralnim in multilateralnim sankcijam.

Zaradi tovrstnih značilnosti Belorusije, zaradi njene 'drugačnosti' od držav na območju, kjer se nahaja, zaradi specifik njenega režima, zgodovine, družbene podobe in gospodarskega ustroja, je Belorusija država, ki je s stališča raziskovalca v znanosti o mednarodnih odnosih (ZMO) za proučevanje izredno zanimiva. Beloruska ZP namreč velja za nepredvidljivo, zunanjepolitične odločitve države pa so v medijih prikazane kot odraz njenega prav tako nepredvidljivega predsednika. Toda kaj pravzaprav pomeni, da je nepredvidljivost termin, ki je tako pogosto v uporabi pri označevanju beloruske ZP? Si diplomati ali zunanjepolitični analitiki lahko dovolijo, da se sprijaznijo z nepredvidljivostjo ZP države? V nobenem primeru (oziroma upajmo, da čim redkeje) ni zunanjepolitična odločitev rezultat meta kovanca. V zunanjepolitični proces so vpleteni

tudi raznovrstni dejavniki, od katerih imajo nekateri večjo, drugi spet manjšo težo vplivanja. T. i. nepredvidljivost beloruske ZP je prej odraz neprilagojenosti njenega proučevanja relevantnim dejavnikom kot pa dejanske nezmožnosti izvedbe zunanjepolitične analize (ZPA). V kolikor z določeno mero kritike trdimo, da razumevanje beloruske ZP praktikom in akademikom povzroča številne težave, pa se je potrebno hkrati vprašati, zakaj je tako, pa tudi, kako bi te težave lahko rešili. Kaj mora torej proučevalec iskati in kako, da z ZPA zajame ustrezno razumevanje beloruske ZP? To vprašanje zadeva nekatere temeljne probleme proučevanja ZP, zato je odgovor nanj potrebno iskati prek poglobitve v teorijo, ki se ukvarja s proučevanjem ZP in, natančneje, z ZPA.

Pojav ZP je postal predmet obsežnejšega zanimanja in proučevanja v drugi polovici prejšnjega stoletja. Splošni javnosti je ZP predstavljala dokaj jasen, četudi oddaljen in nedostopen koncept. V akademski sferi pa je njeno proučevanje izzvalo veliko število polemik, ki so izvirale iz vprašanj, kot so: Kaj vse zajema ZP države? Kako se oblikuje in kateri dejavniki vplivajo nanjo? Kateri vplivi so bolj odločujoči od drugih? Kako lahko predvidimo ali napovemo zunanjepolitične odločitve posamezne države? To so le nekatera izmed vprašanj, ki jih poizkuša nasloviti proučevanje ZP. V praksi npr. ministrstva za zunanje zadeve (MZZ) izvajajo lastne ZPA na podlagi informacij, pridobljenih s strani diplomatskih služb in drugih virov, ob čemer se pogosto opirajo na intuicijo in mnenja posameznikov ali ozkega kroga odločevalcev. Akademsko oziroma znanstveno proučevanje ZP pa je poskušalo svoje okvire za ZPA posameznih držav osnovati na podlagi v teoriji utemeljenih raziskovalnih metod in pristopov. Številni poskusi ustvarjanja tovrstnih okvirov védenja, ki bi bili splošno uporabni za ZPA držav, so se izkazali za pomanjkljive.

Raziskovalcu je pri načrtovanju ZPA na voljo veliko število različnih pristopov in teorij, ki naslavlajo posamezne elemente ZP ali pa posredujejo določeno sliko o ZP, vendar mu obenem manjka orodje, kako te pristope združiti v njihovi analizi. To seveda ni tako problematično, kadar želi raziskovalec preverjati hipotezo o posamezni zunanjepolitični vzročno-posledični povezavi. Kadar pa je njegov cilj analizirati celostno podobo ZP v državi (npr. za potrebe oblikovanja ustreznih politik zunanjih ministrstev, mednarodnih vladnih in nevladnih organizacij ali inštitutov ipd.), pa se znajde v osrčju nekaterih temeljnih problemov proučevanja ZP, pa tudi mednarodnih odnosov (MO) in

družboslovja nasploh. Ti problemi predstavljajo pomembno oviro na poti do uspešne uveljavitve (tako v akademskem proučevanju kot v praksi) analize zunanje politike (AZP) kot teoretsko utemeljenega študijskega področja, ki bi omogočalo uspešno integracijo različnih pristopov in teorij proučevanja ZP in tako nudilo raziskovalcu ustrezno orodje za izgradnjo analitičnega okvira za izvedbo ZPA izbrane države (v pričujočem primeru Belorusije).

Raziskovalec je pred izgradnjo analitičnega okvira za ZPA Belorusije zato postavljen pred dva različna, sicer pa medsebojno povezana izziva: prvi zadeva identifikacijo (odvisnih in neodvisnih) spremenljivk, drugi pa izbor teoretskega okvira za izvedbo ZPA. V diplomskem delu doprinos teorije na področju ZP razumem v tem, da raziskovalcu pomaga pri reševanju obeh izzivov. Zato bom prek pregleda teorije obravnaval njeno opremljenost za odgovor obema izzivoma. Pri tem se bom kot omenjeno soočal s problemom teoretske integracije ter z njim povezanim problemom agent-struktura in problemom ravni analize.

1.2 Metodologija

V diplomskem delu bom poskusil odgovoriti na temeljno raziskovalno vprašanje: »Kako izgraditi teoretsko utemeljen analitični okvir za ZPA Belorusije?« Diplomsko delo ima dve izhodišči:

1. V izgradnji analitičnih okvirov za ZPA je smiselno izhajati iz teorije.
2. Teorija je slabo opremljena za ZPA Belorusije.

V okviru iskanja odgovorov na omenjeno raziskovalno vprašanje bom, izhajajoč iz obeh izhodišč, v diplomskem delu preverjal naslednji hipotezi:

1. Teorija, zlasti v okviru AZP, je slabo opremljena za ZPA Belorusije, zato ker je ta država drugačna od tistih, na podlagi katerih so bile osnovane uveljavljene teorije, tu pa je tudi izvor za označevanje beloruske ZP kot 'nepredvidljive'.
2. Teoretsko utemeljen analitični okvir za ZPA Belorusije ne obstaja zato, ker teoretska integracija kot odraz problema agent-struktura in problema ravni analize še ni dosežena.

Cilj diplomskega dela je odgovoriti na raziskovalno vprašanje o analitičnem okviru za ZPA Belorusije in predstaviti problematiko njegove izgradnje. Ker predpostavljam, da je izgradnja okvira za ZPA prvenstveno pomembna, a hkrati s teoretskega vidika problematična, je cilj naloge identificirati to temeljno problematiko in na teoretski ravni poiskati tudi rešitev zanjo.

V diplomskem delu uporabljena metodologija bo zajemala študijo primera (obravnavo problematike izgradnje analitičnega okvira za ZPA na primeru Belorusije), dedukcijo (obravnavo ustreznosti teoretskih izhodišč za izgradnjo analitičnega okvira), ter analizo in interpretacijo primarnih in sekundarnih virov.

1.3 Struktura diplomskega dela

Diplomsko delo je razdeljeno na šest delov oziroma poglavij. V prvem poglavju (Uvodu) predstavim raziskovalni problem, metodologijo, strukturo in omejitve diplomskega dela. V drugem poglavju kot razčlenitev raziskovalnega vprašanja izpostavim dva temeljna izziva ZPA Belorusije; vprašanji »kaj proučevati?« in »kako proučevati?« oziroma izziva identifikacije spremenljivk ZPA in nabora teoretskega okvira za izvedbo ZPA. V tretjem poglavju predstavim potencial teorije za izoblikovanje teoretskega okvira. Skladno z razdelitvijo dveh izzivov iz prvega poglavja razdelim obravnavo na ZP kot pojav in ZP kot predmet proučevanja. V okviru slednjega preverim uporabnost nekaterih najpogosteje uporabljenih teorij in pristopov z ozirom na ZPA Belorusije. V četrtem poglavju predstavim razloge za nezmožnost teorije, da bi raziskovalca pripeljala do analitičnega okvira za ZPA Belorusije, in v tem oziru predstavim metateoretsko ločnico proučevanja ZP, izziv teoretske integracije v ZPA, problem agent-struktura in problem ravni analize. Ker se ravni analize, ki jih AZP uporablja kot metodološko rešitev problema agent-struktura in kot metodo za opredelitev izvornih točk analitičnega okvira, izkažejo za problematične, obravnavam nekatere druge prispevke avtorjev, ki so poizkušali premostiti problem agent-struktura in ustvariti lasten pristop, ki bi lahko služil za izoblikovanje analitičnega okvira. V petem poglavju apliciram ugotovitve iz obravnave problematike proučevanja ZP v tretjem in četrtem poglavju na izbrani primer izgradnje analitičnega okvira za ZPA Belorusije. Na podlagi empirične analize opredelim vstopne točke za izgradnjo

analitičnega okvira za ZPA Belorusije. Na koncu v šestem poglavju podam zaključek, v katerem odgovorim na raziskovalno vprašanje oziroma se izrečem glede obeh hipotez, prav tako pa posredujem nekaj možnosti za nadaljnje proučevanje.

1.4 Omejitve diplomskega dela

Poglavitna omejitev diplomskega dela je v pregledu pristopov in teorij, ki se ukvarjajo s proučevanjem ZP in, natančneje, z ZPA. Ta omejitev je ključna v tretjem in četrtem poglavju. V tretjem poglavju se tako glede potencialne uporabnosti za ZPA Belorusije opredelim do nekaterih najbolj pogosto uporabljenih pristopov znotraj AZP, v četrtem poglavju pa obravnavam problem agent-struktura na podlagi treh (prav tako najpogosteje uporabljenih) pristopov premoščanja tega problema. Omejen je tudi pregled teoretske obravnave ravni analize v istem poglavju, ki se osredotoči zgolj na identifikacijo ravni analize s strani nekaterih temeljnih avtorjev (Waltz, Singer, Russett in Starr, Hudson, Wight). Iz obravnave tako izključim veliko število ostalih možnih pristopov, ki se uporabljajo pri izvajanju ZPA. Menim, da je tovrstna omejitev opravičljiva, saj bi upoštevanje bistveno večjega števila pristopov znatno prekoračilo obseg diplomske raziskave. Vseeno pa sem mnenja, da tudi v primeru številčno manjšega vzorca s svojim prikazom dosežem raziskovalni cilj, torej pokazati, da noben posamezen teoretski model ne ustreza problematiki, ki jo v diplomskem delu proučujem in s tem upravičim prizadevanje za teoretsko integracijo.

V diplomskem delu se osredotočam na problematiko izgradnje analitičnega okvirja za ZPA Belorusije, ki v skladu s hipotezama izhaja iz specifik države same, iz pomanjkanja splošno uporabnega teoretskega modela, ki bi lahko služil kot izhodiščna točka za izgradnjo analitičnega okvira, ter iz temeljne ontološke, epistemološke in metodološke problematike proučevanja ZP (problem agent-struktura, izziv teoretske integracije ter problem ravni analize). Druge vplive na raziskovalca ali na samo ZPA ob tem zanemarim, bodisi tiste, ki izvirajo iz proučevanega primera oziroma države (npr. dostopnost virov in njihova verodostojnost), bodisi tiste, ki izvirajo iz raziskovalca samega (kot bi morda poudarjali nekateri nepozitivistični pristopi).

Empirična analiza v zadnjem delu diplomske naloge je tako v svojem obsegu, kot tudi virih, ki jih uporabi, omejena, saj je njen namen ponazoritev možnega postopka alternativnega izoblikovanja vstopnih točk v ZPA Belorusije. Tako predstavlja prvi korak v izgradnji analitičnega okvira, ki bi ga raziskovalec v nadaljnjem delo moral nadgraditi.

Nenazadnje je pomembna omejitev diplomskega dela tudi v izhodiščnem pogledu raziskovalca, ki ga predstavim. Ker želim v diplomskem delu osvetliti problematiko izgradnje analitičnega okvira za ZPA Belorusije, in ker predpostavljam, da ta problematika izvira iz teorije in njeno rešitev zato prav tako iščem v teoriji, prikažem pogled raziskovalca, ki nima popolnih informacij in čigar poznavanje Belorusije, njene ZP, njenega političnega ustroja itd. je omejeno na informacije, ki jih lahko pridobi bodisi iz medijev, bodisi iz nekaterih drugih javno dostopnih virov, ki obravnavajo Belorusijo (vladni viri, zakonodaja, viri iz mednarodnih (ne)vladnih organizacij, itd.). V kolikor bi privzel stališče raziskovalca, ki 'vse ve', bi se v diplomskem delu dotikal rekonstrukcije in ne konstrukcije analitičnega okvira za ZPA. Tako pa obravnavam pogled raziskovalca, pred katerim je naloga načrtovanja (in nato izvedbe) ZPA Belorusije, v tej nalogi pa se mora namesto na svoje empirično znanje (ki ga ni oziroma je zelo omejeno) zanašati na doprinos teorije. Pomen teoretsko podkrepjenega proučevanja beloruske ZP bi bil namreč močno zmanjšan, v kolikor ga lahko raziskovalec uporabi le, če o tej državi in njeni ZP že vse ve.

2 DVA IZZIVA ZUNANJEPOLITIČNE ANALIZE BELORUSIJE

Kako izvesti ZPA¹ Belorusije? Katere dejavnike vključiti v analizo, kaj proučevati, na kakšen način, s katero metodo? Katere akterje izpostaviti, kako proučiti njihov vpliv na zunanjepolitične odločitve? To so le nekatera izmed vprašanj in izzivov, s katerimi se sooča raziskovalec, ki želi izvesti ZPA poljubno izbrane države. Bodisi v proučevanju določene zunanjepolitične teme, situacije ali problema, bodisi v splošni ZPA, ko želi raziskovalec zajeti čim večji obseg dejavnikov in pojasnjevalnih vplivov na ZP analizirane države.

V okviru diplomskega dela lahko kot ključni izpostavim dve vprašanji, ki predstavljata temeljna izziva za ZPA (tako Belorusije kot nasploh):²

1. Kaj bo analizirano? Vprašanje predmeta proučevanja zadeva identifikacijo enot analize oziroma identifikacijo odvisne spremenljivke (v največji meri zunanjepolitične odločitve države) in zlasti neodvisnih spremenljivk.

2. Kako bo ZPA izvedena? Vprašanje zadeva opredelitev ravni analize in izbor pristopov in/ali teorij,³ s katerimi bodo identificirane enote oziroma spremenljivke (na opredeljenih ravneh analize) obravnavane.⁴

¹ V diplomskem delu ločujem med zunanjepolitično analizo (ZPA) in analizo zunanje politike (AZP). Terminologijo je potrebno pojasniti, saj se v literaturi pojavlja v različnih oblikah z enakim pomenom ali pa v enaki obliki z različnim pomenom. S prvim izrazom pojmem postopek razčlenitve sestavnih delov ZP, njihovo posamezno obravnavo, ter obravnavo njihovega medsebojnega odnosa v tvorjenju celote (to je razlaga, kot jo za pojem »analiza« ponujajo slovarji in enciklopedije, npr. The Free Dictionary, Encyclopædia Britannica). Gre torej za postopek, s katerim se ZP proučuje, in nenazadnje tudi za končni produkt tovrstnega proučevanja (npr. kot naslov dokumenta). Drugi izraz pa se nanaša na samostojno študijsko področje znotraj ZMO, ki vključuje lastne pristope in teorije proučevanja ZP, ki se osredotoča predvsem na vlogo akterjev v ZP, kot to označujejo avtorji, kot npr. Hudson (1995; 2007) ali Hill (2007), pa tudi uveljavljena znanstvena revija Foreign Policy Analysis (2010). Razliko med ZPA in AZP je moč ponazoriti tudi na primeru uporabe teoretskega okvira – ZPA je lahko izvedena z uporabo številnih teoriji ali pristopov, ki niso del AZP v njenem klasičnem pojmovanju kot aktersko-specifičnega študijskega področja (npr. pristop racionalnega akterja). Podrobnejša konceptualizacija AZP je obravnavana v tretjem poglavju.

² Kot že opredeljeno v omejitvah naloge, osredotočenje na omenjeni dve vprašanji, pojmovani kot ključni, sovпада z raziskovalnim vprašanjem in ciljem diplomske naloge. Seveda bi bilo možno izpostaviti tudi druge izzive, ki raziskovalca postavljajo pred preizkušnjo pri ZPA Belorusije, npr. dostopnost virov, verodostojnost informacij, zmožnost obdelave velikega števila podatkov, osebne lastnosti raziskovalca in vpliv družbe in kulture na raziskovalca, ki vplivajo na njegovo interpretacijo, itd.

³ V diplomskem delu glede teoretskega okvira za ZPA uporabljam izraz 'pristopi in teorije', saj ni vsak pristop teorija, a vseeno spada v določen teoretski okvir.

⁴ Vprašanji sta povezani, njuno zaporedje pa ni nujno tako, kot navedeno zgoraj; raziskovalec lahko prav tako izhaja iz teorije in na podlagi nje identificira enote, ki jih bo potreboval v analizi. Več o tem v nadaljevanju.

2.1 Kaj proučevati?

James N. Rosenau, pogosto naveden kot 'oče' AZP, prvo vprašanje izpostavlja kot najpomembnejše pri proučevanju ZP:

./.../ ključen in za raziskovalca oziroma analitika največji izziv je identifikacija in operacionalizacija neodvisnih spremenljivk, ki vplivajo na spremembe odvisne spremenljivke – rezultata zunanjepolitičnega procesa. Vse se lahko zdi relevantno kot neodvisna spremenljivka, vendar mora biti analitik selektiven in se osredotočiti na tiste dinamike, ki zajamejo kar največ variance, ki jo prepoznamo kot relevantno za analizo. Ni potrebe, da zajamemo sto odstotkov variance. ./.../ Ne le da morajo analitiki izračunati relativno pomembnost različnih dejavnikov, imeti morajo tudi predstavo o tem, kako vplivajo drug na drugega (Rosenau 2008, viii).

Na podlagi česa torej analitik izvede selekcijo dejavnikov, ki bodo za analizo relevantni, in kako prepozna večjo ali manjšo pomembnost posameznega dejavnika? Pri tem se lahko po eni strani zanaša na svojo oceno in poznavanje situacije v državi, ki je predmet proučevanja, in torej izhaja iz lastne vnaprejšnje empirične ocene.⁵ Po drugi strani pa se lahko posluži teorije, ki mu veleva, kaj naj išče. Če kot primer iz prakse pogledam, kako se ZPA izvajajo na slovenskem MZZ, ugotovim, da za izvedbo ZPA ministrstvo nima vnaprej opredeljenih analitičnih okvirov, vprašanja, kaj proučevati, pa se loteva od primera do primera različno in na podlagi vnaprejšnjih empiričnih opažanj, kot poudarja vodja sektorja za načrtovanje politik in raziskave, dr. Milan Jazbec (2010).

Potrebno je poudariti, da obstaja razlika med ZPA, ki jo raziskovalec oziroma analitik izvaja z namenom zajetja čim večjega obsega značilnosti in elementov ZP države, ter ZPA, ki se osredotoča na razumevanje ali pojasnjevanje enega ali več vnaprej predpostavljenih vzročno-posledičnih povezav. Če si s pomočjo hipotez(e) raziskovalec vnaprej opredeli (neodvisne) spremenljivke, mu jih ni potrebno iskati, vendar pa ostaja

⁵ V diplomskem delu izhajam z vidika raziskovalca, pred katerim je zahtevna naloga ZPA Belorusije. Kot opredeljeno v Uvodu in v omejitvah diplomskega dela, je raziskovalčevo empirično znanje oziroma poznavanje Belorusije in njene ZP omejeno na le nekaj osnovnih dejstev. Kot že omenjeno, je to tudi razlog, da okvir za analizo poizkuša graditi na podlagi teorije in ne na podlagi že poznanih empiričnih dejstev.

vprašanje, kdaj in pod kakšnimi pogoji si lahko privošči tovrstno posploševanje zunanjepolitičnih odločitev na eno, dve ali več neodvisnih spremenljivk.⁶

Drugi vidik vprašanja identifikacije spremenljivk, ki vplivajo na ZP države (Belorusije), naslavlja ontološko plat problema agent-struktura. Ni pomembno le, da raziskovalec identificira (celo vse možne) spremenljivke in opredeli svoj nabor tistih, ki bodo predmet analize. Pojavi, metodološko imenovani kot spremenljivke, so pogosto v medsebojni interakciji. Neodvisna lahko postane odvisna in obratno, prav tako pa prihaja tudi med samimi neodvisnimi spremenljivkami do vzročno-posledičnih povezav.⁷ Sposobnost raziskovalca, da v ZPA ustrezno opredeli spremenljivke, je ključna, pri tem pa so mu, kot izpostavljam v tem diplomskem delu, obstoječi pristopi in teorije proučevanja ZP v nezadostno pomoč. Zanašanje na omejen izbor pristopov ali teorij lahko vodi v neustrezno ZPA, pa tudi v označevanje ZP države kot 'nepredvidljive'. Ob pomanjkanju splošne teorije ZP, ki bi raziskovalcu nudila orodje in model za oblikovanje ustreznega analitičnega okvira za ZPA, je izdelava tovrstnega okvira, utemeljenega tako v teoriji kot praksi, bistvenega pomena.⁸

2.2 Kako proučevati?

Čeprav v praksi npr. slovensko MZZ ZPA izvaja tako rekoč brez uporabe specifičnih teorij ali teoretskih pristopov (Jazbec 2010), pa v diplomskem delu izhajam iz predpostavke, da teorija lahko veliko doprinese k ZPA.⁹ V čem bi sicer bil smisel akademskega proučevanja ZP, če tega znanja ne bi mogli nikjer uporabiti?¹⁰

V ZPA se raziskovalec sooča z velikim številom pristopov in teorij, ki obstajajo, in odločitev o izboru le-teh je izredno pomembna, četudi zelo kompleksna (Rosenau 2008, viii). Čeprav Rosenau, kot navedeno v prejšnjem podpoglavju, dopušča določen 'vzorec'

⁶ V diplomskem delu se sicer, kot opredeljeno v Uvodu, osredotočam na 'splošno' ZPA Belorusije.

⁷ Več o tem v podpoglavju 3.1.3 o zunanjepolitičnem procesu.

⁸ Kot prikažem v nadaljevanju, AZP kot teorija, ki jo vpeljuje Valerie Hudson, sicer svoje teoretsko poslanstvo opravičuje prav s splošno uporabnostjo, ki jo utemeljuje v definiranju ravni analize. V diplomskem delu predpostavljam, da te ravni analize ZPA Belorusije ne ustrezajo najbolje, zato govorim o »pomanjkanju splošne teorije ZP«.

⁹ Vendar obenem manj k ZPA Belorusije, saj je preveč prilagojena analizi Združenih držav Amerike (ZDA) in zahodnoevropskih držav, kjer oziroma na podlagi katerih so te teorije in pristopi nastali.

¹⁰ V diplomskem delu privzemam, da je uporaba teorij v ZPA koristna, in se v problematizacijo te predpostavke ne spuščam.

neodvisnih spremenljivk, ki jih mora raziskovalec vzeti v analizo, pa vprašanje 'iskanja' dejavnikov vpliva na ZP držav ostaja problematično, saj je predmet raziskovalčeve presoje in odločitve. Kot sem opredelil v prejšnjem podpoglavju je identifikacija elementov, relevantnih za ZPA, lahko zelo kompleksna, še posebno v primeru izvedbe splošne ZPA, ki poskuša zajeti celosten pregled najpomembnejših elementov ZP države. Raziskovalcu so pri identifikaciji na voljo empirične in teoretične ugotovitve in predpostavke. Vendar tudi v kolikor uspe identificirati elemente, ki so za njegovo ZPA pomembni, se mora še vedno soočiti z izborom teoretskega okvira, in torej z vprašanjem njihove interpretacije, z vprašanjem označitve spremenljivk kot odvisnih ali neodvisnih, z metodologijo, ki jo bo uporabil, itd.

Izbor teoretskega okvira pa je vse prej kot preprost. Teorije in pristopi so si na metateoretski ravni lahko tudi zelo nasprotujoči, razume pa se, da se jih ne da združevati. Čeprav je teoretska integracija opredeljena kot ključni cilj AZP (Hudson 2007, 166), pa je ta naloga, kot bom prikazal v nadaljevanju, zelo zahtevna, če ne že nemogoča.

3 ZUNANJEPOLITIČNA ANALIZA BELORUSIJE: KAJ PONUJA TEORIJA?

Ker v diplomskem delu izpostavljam slabo 'opremljenost' teorije za izvedbo ZPA Belorusije, je teorija dobra začetna točka za osvetlitev 'težav', ki ji jih povzroča primer Belorusije. V tem poglavju prikažem poskuse odgovorov teorije na obe vprašanji oziroma izziva, ki sta bila predstavljena v prejšnjem poglavju: »kaj proučevati?« in »kako proučevati?« V prvem podpoglavju prek predstavitve ZP kot pojava opišem problematiko prvega izziva. Drugi izziv je prek obravnave ZP kot predmeta proučevanja ponazorjen v drugem podpoglavju. Tovrstna delitev sovpada s potrebami ZPA, ki narekuje razčlenitev sestavnih delov ZP. Cilj poglavja je kontekstualizacija izhodišča diplomskega dela, da je AZP slabo opremljena za ZPA Belorusije, kar bo v nadaljevanju narekovalo, da v postopku izgradnje analitičnega modela stopim korak nazaj in se vrnem 'h koreninam' teoretskega proučevanja ZP.

3.1 Zunanja politika kot pojav

Pred podrobnejšo usmeritvijo v ZPA Belorusije in ZP kot predmet proučevanja ter natančneje v AZP se zdi smotno v kratkem in omejenem obsegu predstaviti ZP kot pojav. Omejenem zato, ker bi se ob morebitnem poskusu natančnejše konceptualizacije ZP znašel v težavah, saj posamezni pristopi in teorije proučevanja ZP (in vse, kar ta pojem lahko zajema) dojemajo različno. Vseeno pa se zdi potrebno predstaviti ZP prek nekaterih definicij, ki pojav zajamejo čim primernejše in predvsem s teoretskega vidika 'nevtralnno'.

Če v prvem delu tega podpoglavja naslovim pojem ZP in tako poizkusim predstaviti teoretski odgovor na vprašanje oziroma izziv identifikacije neodvisne spremenljivke za ZPA Belorusije, pa v drugem delu naslovim odvisne spremenljivke, torej determinante in dejavnike¹¹ ZP, kot jih opredelijo nekateri avtorji. Benko (1997, 232) tovrstno delitev

¹¹ Benko (1997, 229–33) ločuje med determinantami in faktorji (dejavniki). V razlagi pojma determinanta se sklicuje na Arona, ki razlikuje med determinanto prostora in determinanto 'kolektivne akcije', ki skupaj tvorita pogoje za uveljavitev ciljev in interesov znotraj smeri, ki jo ubira ZP neke države (Benko 1997, 229). V nasprotju s faktorji, ki naj bi se spreminjali hitreje, determinante predstavljajo trajnejše spremenljivke v zunanjepolitičnem okolju države, ki se spreminjajo počasi oziroma vzbujajo videz stalnosti in stabilnosti, povzročajo pa jih globalno dogajanje (Bojinović Fenko 2009, 66). V diplomskem

ponazori z razlikovanjem med vprašanjema »*kaj* je vsebina ZP neke države, če s tem razumemo določitev ciljev in uresničevanje interesov?« ter »*kako* te cilje doseči?«

3.1.1 Opredelitev pojma zunanja politika

Obstaja veliko število opredelitev pojma ZP. Hill (2003, 3) kot kratko definicijo ZP podaja »vsoto vseh uradnih zunanjih odnosov neodvisnega akterja (ponavadi države) v mednarodnih odnosih«. Še bolj jedrnato pojem opredelita Russett in Starr (1992, 278), ki trdita, da je ZP »izraz države v globalnem smislu«. Hudson (2008, 12) ZP opredeli kot strategijo ali pristop, ki ga izbere vlada države z namenom doseganja zastavljenih ciljev v odnosih z zunanjimi entitetami. Benko (1997, 221) ZP pojmuje kot »institucionalizirani proces dejavnosti-akcij, ki jih določena, v državi organizirana družba opravlja nasproti širšemu in ožjemu mednarodnemu okolju z namenom uresničevati svoje materialne in nematerialne interese ter tako vplivati nanj, bodisi da realnosti v mednarodni skupnosti spreminja bodisi se jim prilagaja«. Carlsnaes (2006, 335) trdi, da »ZP sestavljajo dejanja, izražena v obliki jasno opredeljenih ciljev, zavez in/ali smernic, ter izvedena prek vladnih predstavnikov, ki delujejo v imenu pripadajočih suverenih skupnosti, z namenom vplivanja na cilje, pogoje in akterje (vladne in nevladne), ki se nahajajo zunaj njihove ozemeljske legitimnosti«.

Bojinović Fenko (2009, 63–5) identificira naslednje **elemente** oziroma skupne imenovalce opredelitve ZP, ki se prevladujoče pojavljajo v definicijah ZP, pri tem pa izhajajo iz zgoraj navedene definicije in pripadajoče razlage, ki jo je podal Hill (2007, 3–5):

1. neodvisni akter – kot subjekt ZP (ki ni le država);
2. uradno – kot vključitev produktov vseh delov vladajočih mehanizmov držav ali podjetij;
3. politika – kot skupek vseh odnosov neodvisnega akterja, pri čemer je pomembno prizadevanje za zavestno namenskost, koordinacijo in koherentnost;
4. zunanje – kot označitev ločitve med različnimi entitetami, na katere je razdeljen svet.

delu v nadaljevanju uporabljam izraz 'dejavnik', s katerim označujem vse spremenljivke, ki vplivajo na ZP. Čeprav bi lahko z omenjeno razvrstitvijo spremenljivk »ostril metodološki prijem«, kot piše Benko (1997, 230), pa mi to ne bi pomagalo pri premoščanju obeh izpostavljenih izzivov ter pripadajočih problemov, s katerimi se soočam pri načrtovanju ZPA Belorusije.

Našteti elementi opredelitve oz. definicije ZP predstavljajo najmanjši skupni imenovalac ZP, kot taki pa raziskovalcu, ki želi izvesti ZPA Belorusije, niso v veliko praktično pomoč pri načrtovanju in izvedbi analize. Pojav ZP je nadalje moč opredeliti prek nekaterih njegovih drugih sestavnih delov. ZP države ima vedno določene **funkcije**, ki jih opredeli Hill (2007, 44–5):

1. varovanje državljanov v tujini;
2. posredovanje lastne identitete navzven;
3. ohranjanje ozemeljske celovitosti in družbenega miru pred zunanjimi grožnjami;
4. spodbujanje napredka in dobrobiti;
5. odločanje o intervencijah v tujini;
6. pogajanje za stabilen mednarodni red;
7. varovanje skupne globalne lastnine in skupnih interesov.

Tovrsten seznam elementov ali funkcij ZP seveda ne zajamemo celote kompleksnosti ZP posamezne države in služi le kot ilustracija nekaterih možnih pojavnih oblik ZP, ki jih lahko raziskovalec ugotovi v postopku ZPA.¹² ZP se ne da strniti na enoznačne opise njenih funkcij ali njene strategije. Tudi v primeru, ko bi raziskovalcu to uspelo, s tem ne bi dosegel cilja ZPA, ki poskuša razumeti in pojasniti ZP v določeni državi.

Pri izgradnji analitičnega okvira za ZPA Belorusije predstavljene elemente ZP sicer lahko upoštevam kot del odgovora na vprašanje identifikacije in opredelitve neodvisne spremenljivke, vendar sami po sebi povedo zelo malo. Nekatera temeljna načela ter ključne cilje in usmeritve beloruske ZP je moč povzeti že iz beloruskega zakona *Основные направления внутренней и внешней политики Республики Беларусь*¹³ in iz navedb beloruskega MZZ (2009c; 2009č; 2009d).

¹² ZP so v preteklosti opredeljevali npr. tudi glede na strategijo ZP. Schwarzenberger (1964, 160–85), ki je svojo klasifikacijo sicer izoblikoval že leta 1951, ločuje med izolacionizmom, zavezništvom, garancijami oziroma garancijskimi pogodbami, ravnotežjem moči, imperializmom, hegemonijo, neokolonializmom in univerzalizmom. Benko (1997, 241–9) naštetim dodaja še neuvrščenost in zunanjepolitično strategijo malih držav kot poseben tip strategije.

¹³ Zakon je bil sprejet 14. novembra 2005. Dokument prevajam kot 'Smernice notranje in zunanje politike Republike Belorusije' in v nadaljevanju v besedilu uporabljam slovenski prevod.

Temeljna **načela** beloruske ZP (23. člen Smernic notranje in zunanje politike Republike Belorusije):

1. Spoštovanje mednarodnega prava (MP).
2. Močnejši položaj države v MO.
3. Varovanje suverenosti in razvoj v globaliziranem svetu.
4. Spoštovanje pravic mednarodnih akterjev.
5. Pridruževanje medvladnim zavezništvom na prostovoljni ravni.
6. Prizadevanje za postopno demilitarizacijo v mednarodnih odnosih.
7. Spoštovanje ozemeljske celovitosti tako Belorusije kot sosednjih držav.

Ključni **cilji** beloruske ZP (25. člen Smernic notranje in zunanje politike Republike Belorusije):

1. Spodbujati bolj demokratičen, pravičen in varen svetovni red, temelječ na MP.
2. Promovirati uravnoteženo vključevanje Belorusije v svetovno gospodarsko in procese globalizacije.
3. Spodbujati dobrobit in razvoj države prek proaktivne ZP.
4. Ohranjati prijateljske odnose s sosednjimi državami.
5. Spoštovati pravice in svoboščine beloruskih državljanov v tujini.
6. Promovirati pravice etničnih Belorusov, ki živijo v tujini.
7. Promovirati mednarodno varnost, neširjenje orožij za množično uničevanje in nadzor nad orožjem.
8. Pridobivati intelektualne in znanstvene vire za spodbujanje izobraževanja in znanosti v državi.
9. Sodelovati v globalnih aktivnostih na področju človekovih pravic.

Tovrstna naštevanja seveda ne predstavljajo zadovoljivega odgovora na vprašanje o tem, kaj ZP Belorusije je, kaj pomeni, kako se o njej odloča, kateri izmed ciljev ali načel so bolj pomembni in kateri manj, itd. Četudi bi na teoretsko podkrepljenih definicijah v obliki seznamov lahko identificiral strategijo, funkcije, načela, cilje in druge elemente beloruske ZP, bi bilo to brez proučitve in identifikacije dejavnikov, ki oblikujejo in vplivajo na ZP, lahko zavajajoče. Cilj ZPA je, kot trdi Hudson (2007, 4), pojasniti ali razumeti sprejem odločitev, ki imajo posledice za entitete zunaj države. ZP odločitve je potrebno razumeti in znati pojasniti; same po sebi ne povedo nič. Belorusko nudenje azila nekdanjemu kirgizijskemu predsedniku Kurmanbeku Bakiyevu, odločanje o (ne)priznanju Abhazije in Južne Osetije, nagibanje proti in stran od evropskih integracij,

energetski spor z RF, itd. so zunanjepolitične odločitve, ki so brez interpretacije zgolj prazni podatki.

3.1.2 Zunanjepolitični dejavniki

Dejavniki, ki vplivajo na ZP in jo posredno, neposredno ali vzajemno (so)oblikujejo, predstavljajo odvisno (pa tudi neodvisno, saj zunanjepolitičnem procesu vseskozi prihaja do povratnih vplivov, kar bo prikazano v nadaljevanju) spremenljivko v ZPA držav in jih je moč razdeliti med notranje in zunanje (glej npr. Russett in Starr 1996, 8. in 9. poglavje; Benko 1997, 233; Carlsnaes 2006, Alons 2007, 211; Bojinović Fenko 2009, 66).¹⁴ Notranji dejavniki so oblikovani z notranjo politiko na podlagi identitete in izgradnje države (*state formation*) z namenom ohranjanja legitimnega političnega režima – torej struktur, izhajajočih iz države (Bojinović Fenko 2009, 66). Mednje Benko (1997, 233–5) sistematizira družbo z območjem; prebivalstvo; strukturo družbe; zgodovinski razvoj družbe; zgodovinski spomin; narodno integracijo; ekonomske dejavnike; kulturne, zdravstvene, prosvetne dejavnike; prevajanje družbenih odnosov v politiko z državo kot protagonistom teh procesov; politična kultura s političnim sistemom (prevajanje družbenih odnosov v politiko z državo kot protagonistom teh procesov); zunanjepolitični proces (formuliranje, vodenje in uresničevanje ZP). Russett in Starr (1996, 332–49) izpostavljata tudi vlogo javnega mnenja, posameznika oz. voditelja države ter vlad kot obdelovalcev informacij.

Med zunanje dejavnike (oziroma zunanje okolje) ZP Benko (1997, 236) umešča tipe držav in situacij v mednarodnem sistemu; tipe obnašanja držav; dejavnike združevanja in dejavnike razdruževanja; komunikacije in simbolne tokove v mednarodni skupnosti; pomen ekonomije in dejavnika politike v mednarodnih odnosih; noč transnacionalnih procesov in subjektov; vlogo MP; vlogo mednarodnih vladnih in nevladnih organizacij. Poleg tega Benko (1997, 236) pri analizi vpletenosti ZP države v ožje okvire mednarodne skupnosti narekuje upoštevanje fizičnih lastnosti okolja; njegovih ekonomskih in tehnoloških lastnosti; kulturnih lastnosti; strukturnih lastnosti. Pojavlja

¹⁴ Tovrstna delitev sovпада z dolgotrajno razpravo, ki je močno zaznamovala ZMO; *Realpolitik* proti *Innenpolitik*. Medtem ko prvi izraz zajema materialne in sistemske dejavnike, drugi zajema notranje dejavnike, debata pa naslavlja vprašanje primata vpliva enih oziroma drugih (Carlsnaes 2002, 334). Debata je za izvedbo ZPA brezpredmetna, v kolikor se raziskovalec vanjo ne spusti in v kolikor ne predpostavlja večje pomembnosti enih oziroma drugih dejavnikov.

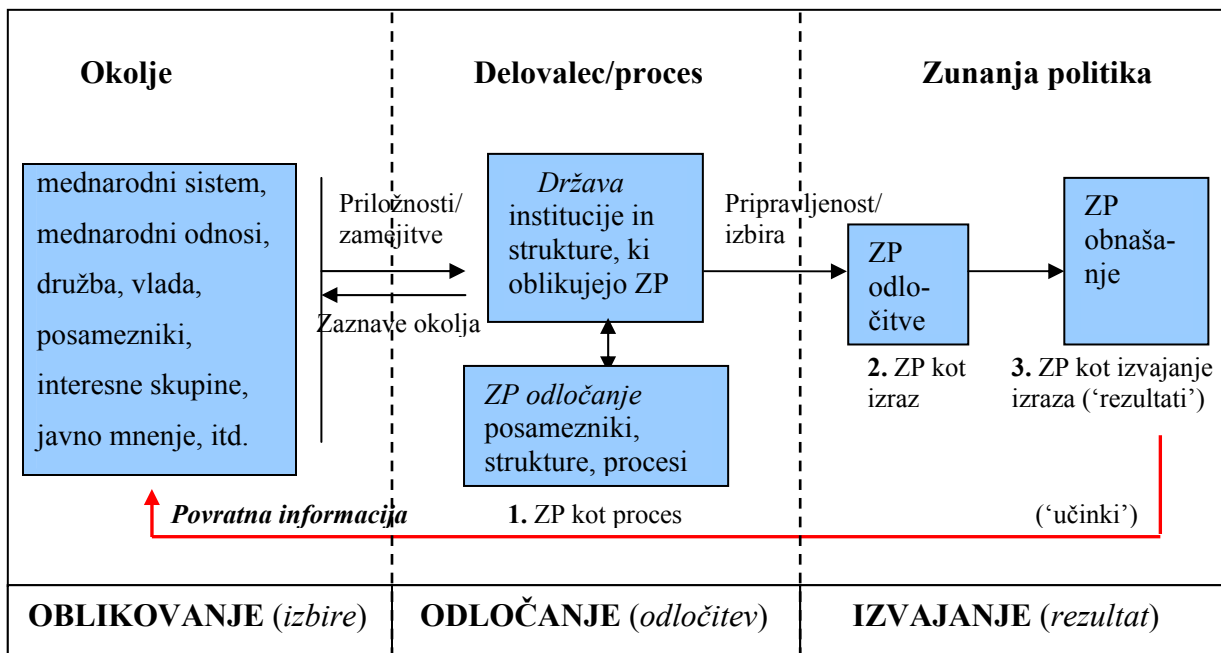
se tudi drugačna klasifikacija dejavnikov; npr. Hill (2007, 166–74) ločuje med materialnimi dejavniki, polmaterialnimi dejavniki ter političnim vplivom oziroma politično medsebojno odvisnostjo (kamor šteje vpliv mednarodnih (ne)vladnih organizacij, mednarodnega prava).

3.1.3 Zunanjepolitični proces

ZP s pripadajočimi elementi ter dejavnike, ki nanjo vplivajo, sem predstavil v prejšnjih dveh podpoglavjih. V okviru odgovora na prvo zastavljeno vprašanje oziroma izziv ZPA (»kaj proučevati«) sem tako izvedel le, kaj vse 'pride v poštev' v ZPA Belorusije. Dejavnikov, ki vplivajo na ZP, je ogromno, v ZPA pa raziskovalca zanima, kako vplivajo na ZP, kateri so bolj in kateri manj pomembni, itd. Potrebno je torej osmisliti spremenljivke in ugotoviti vzročno-posledične povezave, ki se pojavljajo v procesu oblikovanja ZP. Russett in Starr (1996, 281) si postavljata podobno vprašanje: »Katere dele okolja ali izbire možnosti bodo najnatančneje proučevali odločevalci določene države, pod kakšnimi pogoji in na kateri stopnji procesa oblikovanja ZP?« Avtorja (Russett in Starr, prav tam) trdita, da se »omenjeni proces začenja s formulacijo zunanjepolitičnih ciljev in nadaljuje kot proces oblikovanja politike, da bi te cilje prilagodila domačemu in mednarodnemu okolju« v tem smislu pa ZP razumeta kot proces, izraz, rezultat in učinek, pri čemer upoštevata notranje in zunanje dejavnike.

Bučar (2001, 143) v konceptualnem modelu razumevanja ZP povzame naslednje faze zunanjepolitičnega procesa: prizadevanja – zaključek (načrtovanje) – izdelek (izvajanje) – učinek. Podobno, prek faz in korakov, ga opredeljujejo tudi drugi avtorji (npr. Russett in Starr 1996, 282; Bojinović Fenko 2009, 69) zajamejo model zunanjepolitičnega procesa, ki je prikazan v spodnji Sliki 3.1.

Slika 3.1: Zunanjepolitični proces

Vir: Prirejeno po Russett in Starr (1996, 282), Bučar (2001, 143) in Bojinović Fenko (2009, 69).

Slika 3.1 prikazuje faze in elemente zunanjepolitičnega procesa. Pojav zajema stalno odvijanje faz, kjer je pomemben preplet izvajanja in oblikovanja politike (povratna informacija) v stalnem procesu odločanja v vseh fazah; tako o izbirah, kot o dejanskih odločitvah, kako izbrane cilje izvesti, ter o dejanski izvedbi (izrazu), pomemben pa je tudi učinek, ki ga v zunanjepolitični proces 'vrne' mednarodna skupnost oziroma njeni odzivi (Bojinović Fenko 2009, 69). Potrebno je izpostaviti, da na ravni oblikovanja oz. izbir Russett in Starr (1996, 282) sicer okolje razdelata na podlagi t. i. ravni okolja, ki jih hierarhično razporedita. V kolikor raziskovalec tovrstno razdelitev vzame kot ravni analize, predpostavlja določeno strukturo dejavnikov, ki pa pri vseh državah in v vseh primerih ni nujno ustrezna. Problem ravni analize zato v nadaljevanju v podpoglavju 4.3 obravnavam kot enega izmed ključnih problemov proučevanja ZP, pa tudi ZPA Belorusije.

Tovrsten model zunanjepolitičnega procesa, prikazan v Sliki 3.1, seveda ni vseobsegajoč. Je posplošitev oziroma vzorec, ki pokaže, kaj vse lahko vstopi v proces oblikovanja, odločanja in izvajanja ZP, ter kakšne povezave nastopajo med obravnavanimi spremenljivkami v izbrani ZPA. Vendar pa niti struktur niti akterjev, zajetih v Sliki 3.1, ni možno aplicirati na vse države, vse zunanjepolitične situacije ali

sprejete zunanjepolitične odločitve. Prav tako npr. ne pove veliko o relativni pomembnosti posameznih dejavnikov. Različne teoretske smeri in pristopi so zato razvili lastne modele zunanjepolitičnih procesov, skupno vsem pa je, da države ne obravnavajo kot enovite enote, temveč odpirajo t. i. črno skrinjo in poizkušajo razumeti in pojasniti oblikovanje zunanjepolitičnih odločitev. Model, predstavljen v Sliki 3.1, sicer poizkuša biti čim bolj nevtralen s teoretskega stališča, vendar četudi mu manjka teoretska opredelitev pomembnosti posameznih dejavnikov, vseeno predpostavlja določeno organiziranost države. To ni presenečenje, saj je potrebno poudariti, da praktično vsa literatura, napisana na področju proučevanja ZP, izhaja bodisi iz ZDA, bodisi iz zahodnoevropskih držav, ki imajo navzlic številnim razlikam vseeno medsebojno primerljiv, demokratično/kapitalistično ustrojen sistem.

Organiziranost beloruske države se v številnih pogledih razlikuje od držav, v katerih je literatura o tovrstnih modelih zunanjepolitičnega procesa nastala. Kot sem že omenil v Uvodu, je Belorusija avtoritarna država, njenega predsednika pa (vsaj zahodnoevropski in ameriški voditelji ter v zahodnoevropskih in ameriških medijih) označujejo za »evropskega zadnjega diktatorja« (CNN 2005),¹⁵ ki ima ključno vlogo v zunanjepolitičnem odločanju, njegove odločitve (kot tudi beloruska ZP sama) pa veljajo za zelo nepredvidljive.¹⁶ Tudi vpogled v 'dosežke' Belorusije na nekaterih mednarodnih indeksih,¹⁷ kot tudi njen gospodarski model (in uspeh),¹⁸ priča o posebnostih te države, ki nujno vplivajo na model zunanjepolitičnega procesa Belorusije.

¹⁵ Ta termin je npr. v svojem intervjuju za CNN 20. aprila 2005 uporabila takratna državna sekretarka ZDA Condoleezza Rice (CNN 2005), ki je Belorusijo hkrati uvrstila med skupino držav, ki so »postojanke tiranije« (The Washington Post 2005).

¹⁶ Tako npr. EUobserver (2009), BBC (2009), Franfurter Allgemeine Zeitung (2010), Neue Züricher Zeitung (2010), Spiegel (2010), Time (2010), The Economist (2010).

¹⁷ Država je tako na 132. mestu na indeksu demokratičnosti za leto 2008, ki ga izdaja Economist Intelligence Unit (2009), in ki zajema parametre: volilni proces in pluralizem; delovanje vlade; politična participacija; politična kultura ter državljanske pravice. Na t. i. indeksu svobode v svetu (*Freedom in the World*) nevladne organizacije Freedom House za leto 2010 je Belorusija označena kot nesvobodna država in z indeksom političnih pravic in državljanskih svoboščin uvrščena na dno lestvice držav (Freedom House, 2010a; 2010b). Indeks globalnega miru (*Global Peace Index*) za leto 2010, ki ga izdaja Inštitut za gospodarstvo in mir (*Institute for Economics and Peace*), Belorusijo na podlagi več kot 50 indikatorjev iz vseh področij prav tako uvršča med najslabše ocenjene države (105. mesto od 144 držav). Nadalje je Belorusija uvrščena med najbolj avtokratične režime sveta, kamor jo uvršča publikacija *Polity IV Project: Political Regime Characteristics and Transitions* (Centre for systemic peace, 2008), država pa je tudi med najnižje uvrščenimi (139. mesto od 180 držav) po indeksu percepcije korupcije nevladne organizacije Transparency International (2009).

¹⁸ T. i. 'beloruski gospodarski čudež' oz. izredno visoka stopnja gospodarske rasti Belorusije ob praktično nespremenjenih načinih proizvodnje ter večinoma državnem lastništvu gospodarstva ne bi bil mogoč brez dobave nafte in zemeljskega plina od RF po subvencioniranih cenah, s čimer se vzdržuje sicer

Opisani problem, ki naslavlja Sliko 3.1 oziroma zunanjepolitični proces, se nanaša na predpostavlanje določenih enot analize, ravni analize in vzročno-posledičnih povezav, zajetih v vnaprejšnji opredelitvi agentov (delovalcev) in struktur. To so temeljni problemi AZP, ki jih bom obravnaval v tretjem poglavju.

3.2 Zunanja politika kot predmet proučevanja

Če sem v prejšnjem podpoglavju naslovil vprašanje »kaj proučevati?« in v tem okviru predstavil nekatere možne odvisne in neodvisne spremenljivke, ki se pojavljajo v ZPA, kot tudi okvir možnih povezav le-teh v t. i. zunanjepolitičnem procesu, pa v pričujočem podpoglavju o ZP kot predmetu proučevanja sprašujem po teoriji oziroma pristopu, s pomočjo katerega bi lahko bila ZPA izvedena. Doprinos teorije k ZPA namreč ne more biti le v posredovanju seznamov elementov, ki 'pridejo v poštev' v ZPA. Raziskovalec/analitik potrebuje okvir védenja, smiseln način zbiranja, obdelave in interpretacije podatkov.

Pristopanje k proučevanju ZP se je skozi zgodovino ter skozi različne teoretske smeri znotraj ZMO precej spreminjalo. V tem podpoglavju bom na kratko predstavil različne poglede na proučevanje ZP, kot samostojno študijsko področje, ki pod svojim okriljem združuje¹⁹ te pristope in teorije, pa izpostavljam AZP, ki jo bom obravnaval prek dveh različnih pogledov oziroma obsegov.

Carlsnaes (2006, 331) poudarja, da se danes avtorji, ki se ukvarjajo z AZP,²⁰ večinoma strinjajo le v eni stvari, in sicer da spada ZP izključno v ZMO, kar pa je pomemben korak naprej, saj se je še pred leti uvrščala v empirično domeno javnih politik (*public policy*). Carlsnaes piše, da se je v drugi polovici 20. stoletja v akademskem pisanju o MO koncept 'zunanje politike' iz razprav izpuščalo in se o njej ni govorilo niti kot o sestavnem delu katere izmed teorij MO niti kot o samostojnem, a pomembnem pristopu

nekonkurenčna beloruska industrija, velike presežke pa država proda na evropskih trgih (Mancevič 2007, 98).

¹⁹ T. i. 'združevanja' pristopov in teorij pod okriljem AZP pa ne gre zamenjati s 'sintezo' ali 'integracijo' teorij, saj tega AZP, tudi v 'najširši' obliki, kot teorija, ne dosega. Sinteza oz. integracija tako ostaja ključni cilj AZP, kot bo argumentirano v naslednjem poglavju.

²⁰ Carlsnaes z AZP razume njeno najširše pojmovanje in z njim misli na vsako teoretično razmišljanje o ZP. Več o tem v nadaljevanju.

k proučevanju MO (prav tam). Podobno kot Carlsnaes tudi Hudson (2007, 10–14) opozarja, da so zadnja tri ali štiri desetletja v ZMO močno zaznamovale strukturalistično-sistemske teorije MO, kar je zaviralo razvoj teorij, kot npr. AZP,²¹ ki se pri razlagi in razumevanju obnašanja držav primarno ne osredotočajo na mednarodni sistem kot generator obnašanja držav, temveč na pomen dejavnikov in akterjev na ravni enot (*unit-level*). Veliko teoretikov se je opiralo na Waltzevo (1979) kritiko pristopov proučevanja ZP, ki je kot eden ključnih teoretikov takratnega obdobja in utemeljitelj strukturnega realizma, takrat prevladujoče šole MO, trdil, da sta teorija mednarodne politike in teorija ZP popolnoma različni stvari. Waltz (1979) je zavračal, da je zaželeno, pa tudi možno souporabljati teorije MO in ZP, s tem pa posegel v tradicionalno razmejitev med politologijo in ZMO, ki je države jemala kot enovite akterje (*unitary actors*).²²

Razvoj študija ZP tako sega v 50. leta prejšnjega stoletja, ko se je ZMO razdelila na dva dela: AZP ter študij mednarodne politike (Kubálková 2001, 15).²³ Obe področji sta do danes še vedno ločeni in pogosto celo nasprotujoči si v svojih sklepih in predpostavkah. Njuna ločitev je sovpadala s t. i. behaviorističnim obratom v družboslovju, ki je v okviru ZMO poznan kot t. i. druga razprava, izhajajoča iz različnih metodoloških pa tudi metateoretskih izhodišč (npr. Kubálková 2001, 17; Carlsnaes 2006, 333; Bojinović Fenko 2009, 75). Hill (2007, 5–11) navaja nekatere različne družboslovne usmeritve, ki so se v preteklosti, kot tudi danes, ukvarjale z ZP, in jih ločuje od AZP:

- a) Zgodovina, natančneje t. i. mednarodna zgodovina in diplomatska zgodovina, je iskala povezave med diplomacijo in njenimi domačimi koreninami, bodisi političnimi, družbenimi, gospodarskimi ali kulturnimi.
- b) Študije držav (*country studies*) kot vmesna pot med zgodovino in političnimi vedami poizkušajo pokazati povezave med ZP in notranjim okoljem.
- c) Realizem in neorealizem; slednji je študij ZP obravnaval kot nepomembnega, ZP pa naslavljal kot raven analize, ki pojasnjuje posamezne enote.

²¹ Hudson (2007, 7) AZP označuje kot teorijo.

²² Na to Waltzevo ugotovitev opozarja tudi O. Holsti (1999, 47).

²³ Raznolikost pomena pojmov zunanja politika in mednarodna politika še močneje izpostavljajo in obenem razjasnjujejo nekateri tuji jeziki, npr. angleščina, saj uporablja izraza *foreign policy* in *international politics*. K. J. Holsti (1995, 18) razliko ponazarja z razlago, da gre pri zunanji politiki za cilje in dejanja države ali držav, pri mednarodni politiki pa za interakcije med dvema ali več državami. Obširnejšo razlago ponujata K. J. Holsti (1995, 18–9) in Kubálková (2001, 35).

- d) Pristop racionalne oziroma javne izbire, ki predvideva racionalnost in enovitost akterja, ki se odloča med danimi in že opredeljenimi zunanjepolitičnimi cilji.
- e) Nepozitivistični pristopi, ki zavračajo ustaljene znanstvene pristope proučevanja človeškega obnašanja in temeljijo na prepričanju, da politika sestoji iz jezika, idej in vrednot.

To so nekatere usmeritve, ki obravnavajo pojav ZP, in jih je potrebno ločevati od AZP, na katero se osredotočam v diplomskem delu in bo posebej obravnavana v nadaljevanju.²⁴

3.2.1 Analiza zunanje politike

Hudson in Vore (1995, 212) navajata tri dela oz. avtorje, ki so zaznamovali začetke študija ZP:

- a) Rosenau (1966) *Pre-theories and Theories of Foreign Policy* (Pred-teorije in teorije zunanje politike);
- b) Snyder, Bruck in Sapin (1954) *Decision-Making as an Approach to the Study of International Politics* (Proces odločanja kot pristop k študiju mednarodne politike);
- c) Sprout in Sprout (1956) *Man-Millieu Relationship Hypotheses in the Context of International Politics* (Hipoteze odnosa človek-okolje v kontekstu mednarodne politike).

Ta tri dela so služila za izhodišče pri osnovanju AZP kot samostojnega študijskega področja. Rynning in Guzzini (2002, 2–6) opisujeta pojav AZP v zgodnjih 60. letih prejšnjega stoletja, ki se je v začetku osredotočala na kritiko tradicionalnih raziskovalnih pristopov k študiju ZP. Zgodnja AZP je naslovila dve ključni usmeritvi tradicionalnih pristopov, ki jih je razumela kot pomanjkljivost: zavzemala se je za bolj znanstveno teorijo in dvomila o ustreznosti prioritetnega pomena vpliva mednarodne ravni na ZP države, s čimer je še poglobljala tradicionalni razmak med ZMO in

²⁴ Vseeno pa je potrebno poudariti, da AZP, v svoji 'najširši' obliki, uporablja številne teorije in pristope, ki jih združuje pod svojim okriljem. Še posebno pri analizi vpliva mednarodnega sistema na ZP države AZP predvideva uporabo teorij MO (Hudson 2007, 143–4). V tem smislu je torej potrebno ločevati npr. med realističnim in neorealističnim proučevanjem ZP ter uporabo realizma in neorealizma znotraj AZP za obrazložitev zunanjega okolja ZP.

političnimi vedami (Rynning in Guzzini 2002, 2). V obdobju po nastanku omenjenih pionirskih del se je AZP pričela hitro razvijati in v njenem okviru so se pričeli pojavljati novi pristopi, ki so temeljili na ključnih podmenah AZP, ki veljajo še danes.²⁵

Že v drugem poglavju sem naslovil razlikovanje med ZPA kot analitičnim postopkom ter AZP kot samostojnim študijskim področjem. Termin 'študijsko področje' navzlic omenjenemu razlikovanju ostaja dokaj širok, saj v literaturi zasledimo različna pojmovanja AZP. Kajnc (2008, 45) omenja »pristop ZPA (*foreign policy analysis*)« in ga označi kot »aktersko-specifičen poskus vzpostavitve teorije zunanje politike.« Hudson (2007, 4) na drugi strani trdi, da je tovrsten 'poskus' uspel, in govori o »teoriji AZP« (*foreign policy analysis theory*). S tem se, kot že omenjeno, gotovo ne bi strinjali neorealisti na čelu z Waltzem, po drugi strani pa se veliko število avtorjev do specifične terminologije označevanja AZP ne opredeli, njihovo stališče pa je mogoče posredno razbrati iz njihovih objavljenih del.

V literaturi (dober pregled ponujajo npr. Carlsnaes (2006, 335–41); Hudson in Vore (1995, 212–28); Hudson 2007 ter Hill 2007) je moč razbrati dva prevladujoča pogleda na AZP:

1. AZP kot pristopi znotraj treh glavnih usmeritev, ki so se v proučevanju najbolj uveljavili (primerjalna ZPA (PZPA), zunanjepolitično odločanje in zunanjepolitični kontekst) in ki obravnavajo posamezno področje oziroma aspekt ZP;
2. AZP kot aktersko-specifična multidisciplinarna teorija, ki si prek uvedbe ravni analize prizadeva za teoretsko integracijo vseh pristopov, ki se lahko uporabljajo v ZPA.²⁶

²⁵ Podrobnejši pregled razvoja AZP prek t. i. prve, druge in tretje generacije ponujata Hudson in Vore (1995) ter Hudson (2007).

²⁶ Čeprav je v tem smislu AZP opredeljena kot aktersko-specifična teorija, pa na različnih ravneh analize, kot bo prikazano v nadaljevanju, lahko uporablja tudi aktersko-splošne teorije. Pojmovanje AZP kot inkluzivne teorije, kot ga podaja Hudson (2007), tako lahko uporablja pristope, ki izhajajo iz drugih tovrstnih teoretskih smeri, bodisi v ZMO ali v drugih vedah, in se odražajo kot pogled teh teorij na ZP (npr. različne realistične smeri, neoliberalni institucionalizem, konstruktivizem itd.). Več o tem v nadaljevanju v podpoglavju 3.2.1.2, posameznih tovrstnih pristopov ali teorij pa na tem mestu ne obravnavam, saj jih, čeprav so lahko del ZPA, ne moremo uvrstiti v (aktersko-specifično) AZP (bodisi kot pristop ali teorijo).

V nadaljevanju predstavim oba pogleda na AZP in se na kratko opredelim do ustreznosti posameznih pristopov za ZPA Belorusije. Potrebno je poudariti, da pri tem ne gre za selekcijo pristopov za kasnejši teoretski okvir, temveč zgolj za osvetlitev raznovrstnosti pristopov, njihove 'slabe opremljenosti' za ZPA države, kot je Belorusija, in posledičnih težav raziskovalca pri izbiri oziroma naboru teoretske podlage za ZPA Belorusije. Kot že omenjeno, pri pregledu izhajam z vidika raziskovalca (pred izvedbo ZPA v fazi načrtovanja analize), ki nima popolnih informacij, temveč je njegovo poznavanje Belorusije in njene ZP omejeno.

3.2.1.1 *Analiza zunanje politike: pristopi*

Zgoraj omenjena paradigmatiska dela temeljnih avtorjev na področju AZP (Rosenau; Snyder, Bruck in Sapin; Sprout in Sprout) so predstavljala podlago za razvoj treh temeljnih usmeritev proučevanja ZP. V nadaljevanju obravnavam primerjalno ZP, zunanjepolitično odločanje in zunanjepolitični okvir. Tako tri temeljne usmeritve klasificira Hudson in Vore (1995, 215–7) ter Hudson (2007, 17–22), medtem ko Kajnič (2008, 45) podobno navaja modelarno pojasnjevanje prek pojasnjevanja skupinske dinamike in odločanja v skupinah, organizacijskega procesa in birokratske politike; modele, ki proučujejo družbeno okolje in psihološke značilnosti odločevalcev ter pristop primerjalne ZPA. V kolikor je cilj raziskovalca izvesti splošno ZPA Belorusije, se mora pri obravnavi pristopov proučevanja ZP zavedati, da bodo tovrstni pristopi predstavljali le del ZPA, saj ne gre za splošno teorijo razlaganja ZP držav.

3.2.1.1.1 Primerjalna zunanjepolitična analiza

PZPA se je razvila na podlagi del Rosenaua in na močni behavioralistični osnovi, saj se je poudarjalo, da čeprav ZP kot pojav v celoti ni bilo lahko proučevati, pa je bilo mogoče proučevanje usmeriti na zunanjepolitično obnašanje (Hudson in Vore 1995, 215). Rosenau (1968, 308), ki je PZPA zasnoval kot teorijo srednjega dosega,²⁷ je trdil,

²⁷ Teorijo srednjega dosega (*middle range theory*) njen utemeljitelj Robert K. Merton (1957, 5) razume kot »teorijo, umeščeno med manjše delavne hipoteze, razvijajoče se v velikem obsegu ob vsakodnevni raziskovalni rutini, ter vseobsegajoča predvidevanja, ki tvorijo veliko konceptualno shemo«. Kot izpostavljata Haralambos in Holborn (2001, 882–4) je Merton omenjeni koncept osnoval izhajajoč iz dvoma v tri medsebojno povezane funkcionalistične predpostavke; v 'postulat funkcionalne enotnosti družbe', v 'postulat univerzalnega funkcionalizma' ter v 'postulat nepogrešljivosti', in tako teorijo srednjega dosega konceptualiziral kot alternativo 'veliki teoriji', ki jo je zagovarjal Talcott Parsons (npr. v

da lahko proučevanje privede do teoretskih posplošitev le z definiranjem podobnosti in razlik v zunanjepolitičnem obnašanju več držav. Kot enota za analizo se je obravnaval 'dogodek', kar je PZPA omogočalo proučevanje na podlagi zbiranja in obdelave ogromnega števila podatkov ob različnih metodologijah, vendar to ni pripeljalo do želenih rezultatov, in projekt ustvaritve znanstvene teorije je v veliki meri propadel (Hudson 2007, 20–22).

Kritika PZPA se je nanašala predvsem na račun nezdržljivosti predpostavk, da je mogoče ZP razumeti in napovedati le na podlagi podatkov na mikro ravni, po drugi strani pa ustvariti 'veliko enotno' teorijo na osnovi posploševanja iz tako pridobljenih podatkov (Hudson in Vore 1995, 220). Težave sta povzročala tudi operacionalizacija in merjenje podatkov (ki jih je lahko preveč za obdelavo ali pa po drugi strani premalo za pojasnjevanje in ugotavljanje zakonitosti) ter dejstvo, da tudi v primeru zadovoljive računalniške obdelave podatkov ti niso pomenili nič brez aplikacije določene teorije (prav tam). Omenjenih problemov se je zavedal tudi Rosenau (v Bojinović Fenko 2008, 80),²⁸ ki je trdil, da PZPA predstavlja zgolj metodo proučevanja in ne posebnega vsebinskega področja študija ZP (teoretskega pristopa), s čimer je bila PZPA odvzeta teoretska razsežnost.

Kot poudarja Kaarbo (2003, 158), je potencial PZPA ter primerjalnega proučevanja nasploh v ZPA še vedno zelo pomemben, potrebno je le spremeniti metodologijo in epistemologijo proučevanja in se v primerjalnem smislu osredotočati na študije posameznih primerov. Potencial primerjave bi bilo po mnenju Kaarbo (2003, 157) potrebno izkoristiti tudi zato, ker so se ostali pristopi in teorije v proučevanju ZP skoraj izključno osredotočajo na ZDA oziroma so osnovani na podlagi proučevanja ZDA in zato niso tako uporabni za študij ZP drugih držav.

Ker v diplomskem delu izhajam iz predpostavljjanja in poudarjanja 'drugačnosti' Belorusije, njene ZP ter načina njenega oblikovanja, sprejemanja in izvajanja, se zdi PZPA slab pripomoček za ZPA te države. Posplošitve in zakonitosti, pridobljene na

monografiji *The Social System* iz leta 1951). Merton (1957) v teoriji srednjega dosega tako združuje teoretske pristope 'od zgoraj navzdol' (sistemske teorije), kot tudi spoznanja mikro ravni empirične analize 'od spodaj navzgor'.

²⁸ Rosenau, James N. 1994. *Comparing Foreign Policies: Why, What, How*. V James N. Rosenau, ur. *Comparing Foreign Policies. Theories, Findings and Methods*. New York: Halsted Press.

podlagi obnašanja velikega števila držav, bi bilo težko prenesti na državo oziroma primerjati z državo, ki se v političnem sistemu in gospodarskem ustroju v veliki meri razlikuje od drugih. Raziskovalec je tako še vedno pred nerazrešenim izzivom nabora teoretskega okvira za ZPA.

3.2.1.1.2 Zunanjepolitično odločanje

Pristopi znotraj te usmeritve izhajajo iz del Snyderja, Brucka in Sapina, poudarjajo pa pomen procesa in strukture skupin v pojasnjevanju sklepanja zunanjepolitičnih odločitev (Hudson in Vore 1995, 216). Dve ključni skupini pristopov, ki poudarjajo zunanjepolitično odločanje, sta dinamika majhnih skupin ter organizacijski proces in birokratska politika, obstaja pa še veliko drugih pristopov, ki obravnavajo zunanjepolitično odločanje (glej npr. Mintz, Geva in Derouen 1994; Hudson in Vore 1995; Holsti O. 1999; Carlsnaes 2006; Garrison 2003a in 2007; Hill 2007; Hudson 2007).

Pristop dinamike majhnih skupin je utemeljen v t. i. *Groupthink* konceptu avtorja Irvinga Janisa, ki je proučeval vpliv motivacije za ohranitev soglasja v skupini ter za sprejemanje oseb znotraj skupine v sklepanju zunanjepolitičnih odločitev, kasnejši avtorji pa so se osredotočali tudi na vprašanje o skupinski opredelitvi, razumevanju in uokvirjanju zunanjepolitičnih situacij (Hudson 2007, 18).

Organizacijski proces in birokratska politika imata ključni izvor v proučevanju kubanske krize Grahama Allisona. Allison (1968, 690–1) je kritiziral pristop racionalnega akterja, ki je bil nezadovoljiv pri pojasnjevanju odvijanja krize. Uvedel je model organizacijskega procesa, ki se osredotoča na dejavnike znotraj organizacije²⁹ (*intraorganizational factors*), ter birokratske politike, ki se osredotoča na dejavnike med organizacijami (*interorganizational factors*) (Hudson in Vore 1995, 216–7). Allisonova raziskava je pokazala, kako je lahko zunanjepolitično odločanje odvisno od političnih entitet, prek katerih delujejo akterji, in ki pogosto kot najvišjo prioriteto postavljajo svoj lasten obstoj (Hudson in Vore 1995, 217). Pomen birokratske politike je bil za proučevanje ZP zelo pomemben, saj je okrepil pristope proučevanja notranje politike

²⁹ 'Organizacija' je v tem okviru mišljena kot sociološki pojem v smislu družbene organizacije, v osnovi vlade in njenega odločevalsko-upravnega aparata.

države v primerjavi s skepso realizma, neorealizma in nekaterih oblik historicizma, po drugi strani pa posreduje predstavo o procesih odločanja, v katerih so napake in neregularnosti nekaj normalnega in pogostega, pa tudi pomembnega (Hill 2007, 86). Oba modela sta izzvala kritike, ki jih navaja Smith (1989, 113–22), in ki med drugim opozarjajo na neuporabnost modelov na proučevanju držav v razvoju (kakršna je tudi Belorusija), saj te države nimajo dovolj stabilne strukture in oblike organizacij in z njimi povezanih procesov, birokracija je v teh državah drugačna, pomembna je ideologija in moč stranke, ki preprečuje birokratske spore, itd. Freedman (1976, 435–6) osrčuje kritike podobno postavlja v konceptualizacijo politike obeh modelov – ta naj bi bila namreč preveč ozka in naj bi odražala le politično naravo odnosov v birokraciji ZDA. Prav tako je veliko kritik naslavljalo metodološke in normativne probleme, ki so sicer skupni vsem poskusom razvoja teoretskih perspektiv v študiju ZP (Smith 1989, 129).

Kritiko o uporabnosti modelov organizacijskega procesa in birokratske politike v državah v razvoju in še posebno v avtoritarnih ali totalitarnih državah je seveda možno prenesti tudi na obravnavani primer Belorusije. Specifike zunanje-političnega odločanja v skupinah imajo lahko pomemben vpliv v vsaki državi, vendar je težko pričakovati, da bo teoretični okvir, osnovan na podlagi študij ZDA, ustrezal proučevanju odločanja v državi s popolnoma drugačnim družbeno-političnim ustrojem.

3.2.1.1.3 Zunanje-politični kontekst

Pristopi v okviru te usmeritve se osredotočajo bodisi na značilnosti posameznikov, ki so vpleteni v zunanje-politični proces, bodisi na družbene in državne značilnosti (Hudson 2007, 22–4). Obravnavajo vpliv zunanje-političnih dejavnikov, predstavljenih v poglavju 3.1.2, in torej zajemajo le določen aspekt odločanja o ZP oziroma nastajanja vsebine ZP države.

Pri proučevanju individualnih značilnosti akterjev, vpletenih v zunanje-politični proces, predvsem pa voditeljev držav, katerih osebne značilnosti imajo pod določenimi pogoji lahko velik vpliv na zunanje-politične odločitve, je pomembno vlogo igral koncept t. i. operativne kode akterjev, ki ga je s pomočjo psihoanalitične teorije vpeljal Leites, dodatno pa utemeljil in razširil George (1969). Definiranje operativne kode tako

zajema identifikacijo ključnih političnih prepričanj voditelja o nezmožnosti preprečitve konflikta v svetu, voditeljevo lastno oceno njegove moči, da spremeni potek dogodkov, itd. (Hudson 2007, 22–3). V okviru te usmeritve so se razvili številni psihološki in kognitivni pristopi, ki analizirajo odločevalca in njegove izbire,³⁰ ključno vprašanje, ki so ga izzvali, pa je: »Kdaj je kontekst pomemben?« (Hudson in Vore 1995, 226); kateri so torej pogoji, ki morajo biti izpolnjeni, da je aplikacija tovrstnega pristopa smotrna?

To vprašanje je enako relevantno tudi v pristopih, ki se namesto na posameznika osredotočajo na vpliv družbe, kulture, države itd. na ZP oziroma zunanjepolitični proces. Raziskovanje na tem področju je spodbudilo vprašanje po zunanjepolitičnem obnašanju različnih tipov držav,³¹ vendar pa ni bilo tako uspešno kot psihološki in kognitivni pristopi, saj so imeli ti na voljo precej boljše metodologijo znotraj študija politične psihologije kot pa je obstajala za študij politične sociologije (Hudson in Vore 1995, 218–22).

Glede na predstavljene gornje tri pristope, se zdijo pristopi zunanjepolitičnega konteksta dobra izbira kot del teoretskega nabora za ZPA avtoritarne države, kot je Belorusija, kjer ima predsednik in vladajoča elita zelo veliko moč in vpliv, ter katere predsednika označujejo hkrati kot zelo nepredvidljivega.

3.2.1.2 *Analiza zunanje politike: teorija*

Nekateri zgoraj opisani pristopi se s stališča raziskovalca na začetku proučevanja zdijo boljša, nekateri spet slabša izbira za vključitev v okvir za ZPA Belorusije. Tudi v kolikor bi si s hipotezami pomagal do mere, kjer bi se do vsakega pristopa lahko opredelil kot uporabnega ali ne, bi še vedno potreboval okvir za analizo, s pomočjo katerega bi pristope smiselno združil, saj vsak naslavlja svoje področje ZP oziroma svoj del zunanjepolitičnega procesa. Pri tem bi se soočal s temeljnimi ontološkimi, epistemološkimi in metodološkimi dihotomijami in problemi, ki pogosto veljajo za nerešljive.

³⁰ Za pregled ali primere glej npr. George 1969; Putnam 1988; Kaarbo 1997; Holsti O. 1999; Neack 2003; Alons 2007; Hill 2007; Hudson 2007.

³¹ Kot primer teorije na tem področju lahko navedem teorijo demokratičnega miru.

Nekateri avtorji so se zato usmerili v gradnjo vseobsegajoče teorije AZP, ki bi smiselno združevala posamezne pristope ali teorije, ki se uporabljajo v ZPA. Kot ključno avtorico na tem področju izpostavljam Valerie Hudson, ki trdi (2007, 184), da je temeljni izziv in cilj AZP bil, in ostaja, teoretska integracija. AZP v tem pogledu je kot aktersko-specifična teorija zgrajena na podmeni pomembnosti vpliva odločevalcev, nekatere njene temeljne značilnosti pa predstavljam v nadaljevanju.

Hudson (2007, 4–5) predstavi, da AZP prek identifikacije in razumevanja dejavnikov, ki vplivajo na odločanje o ZP države, razlaga odločitve, ki jih sprejemajo ljudje v vlogi odločevalcev, in imajo posledice za entitete zunaj države. AZP se kot del ZMO osredotoča na preseganje pogleda na države kot osnovne in enovite akterje v MO in s tem nasprotuje pogledu na države v mednarodni skupnosti kot na 'črne skrinje' ali 'biljardne krogle' (Hudson 2007, 3–4). Ključen doprinos AZP k ZMO je identifikacija točke teoretskega presečišča med najpomembnejšimi dejavniki obnašanja držav, ki jih Hudson pojmuje kot materialne in ideološke dejavnike; presečišče *ni* država, temveč človeško odločanje (Hudson 2006, 7). Če teorije o MO ne upoštevajo človeških bitij, zmotno prikazujejo svet brez sprememb, brez kreativnosti, brez prepričevanj, brez odgovornosti; vseeno pa nobena od teorij glavnega toka mednarodnih odnosov ni upoštevala ljudi v svojih teoretskih modelih (prav tam). Spremembe, ki se dogajajo v mednarodnem sistemu, imajo še vedno lahko izvor v ekonomskih, političnih, meteoroloških ali psiholoških dejavnikih, vendar je odziv na te dejavnike odločen s strani ljudi – posameznikov (Wæver 1994, 265).

Kubálková (2001, 15), pa tudi Garrison (2003b, 155), podobno poudarjata, da se AZP osredotoča na značilnosti držav kot enot in poizkuša priti do sklepov glede njihovih odnosov, s tem pa odpira 'črno skrinjo' z namenom razlage obnašanja držav. Hill (2007, 10) izpostavlja, da AZP poizveduje po motivih in drugih izvorih obnašanja mednarodnih akterjev, še posebno držav, kar izvaja prek posvečanja veliko pozornosti procesom odločanja, prvenstveno z namenom prodiranja prek uradnih samoopredelitev vladnih procesov in javne uprave.

Hudson in Vore (1995, 222) ter Hudson (2007, 3–9) povzemajo temeljne značilnosti AZP:

1. AZP se mora osredotočati pod raven (analize) države in pridobivati informacije, specifične za posamezne akterje (*actor-specific*).
2. AZP mora graditi teorijo srednjega dometa na ločnici med s stališča akterjev splošnimi teorijami (*actor-general*) ter kompleksnostjo realnega sveta.
3. AZP mora vključevati številne ravni analize (*multilevel*) in tako iskati različne dejavnike in vzroke (*multifactorial*) za zunanjepolitične odločitve.
4. AZP mora uporabljati teorije in izsledke s celotnega spektra družbenih ved (*interdisciplinary*).
5. AZP mora enako pomembno obravnavati zunanjepolitični proces kot rezultate tega procesa.

Če lahko na podlagi teh značilnosti AZP obravnavam kot teorijo, ni primarnega pomena. V okviru pričujočega diplomskega dela je bistvena značilnost AZP uporaba ravni analize, ki jih Hudson (2007) prepoznava kot naslednje: posameznik, skupine, kultura in državna identiteta, notranja politika in opozicija, značilnosti (atributi) države ter mednarodni sistem. Že kratek pregled nekaterih javno dostopnih ZPA pokaže, da v praksi v veliki meri prihaja do upoštevanja ravni analize, kot bi bile fiksno določene; pogosto se npr. inštituti držijo istega okvira za analizo za vse države. Inštitut za varnostne študije (2009) tako v publikaciji Chaillot Papers izvede dokaj obširno ZPA Belorusije, v kateri zajame enake ravni analize, kot jih predlaga Hudson.

Toda ali lahko raziskovalec ravni analize, kot jih opredeli Hudson, jemlje kot univerzalno uporabne za vse države? Ali lahko za ZPA Belorusije kot bazo za analitični okvir privzame te ravni analize, ki so bile osnovane kot metodološka rešitev presejanja problema teoretske integracije oziroma združevanja pristopov in teorij? Hudson (2007) ravni analize uporabi, da smiselno razporedi pristope in teorije, ki se uporabljajo v ZPA; kot pa je bilo v diplomskem delu že omenjeno, so to pristopi, ki Belorusiji zaradi njene 'drugačnosti' ne ustrezajo najbolje. Npr. raven analize 'skupine' primarno vsebuje pristopa birokratske politike in organizacijskega procesa, za katera iz že predstavljenih argumentov lahko sklepam, da za Belorusijo nista primerna. Predpostavljam lahko, da je bila raven izoblikovana zaradi vpliva teh pristopov, ki sta doživela precejšen razmah.

Je torej za ZPA Belorusije še vedno smiselno, da del analitskega okvira sestavlja raven 'skupine'?

Čeprav se tako opredeljene ravni analize lahko zdijo zgolj metodološki pripomoček, pa je to, kot bo prikazano v naslednjem poglavju, daleč od njihove raziskovalne vrednosti. Ravni analize niso niti ontološko kot tudi ne (posledično) epistemološko nevtralne. Vsaka posebej ter skupaj kot model oziroma okvir za analizo vsebujejo določene vnaprejšnje predpostavke. Te so bile v osnovi sicer izoblikovane z namenom poenostavitve proučevanja (ob pretvarjanju enot v ravni analize),³² vendar s seboj nosijo tveganje, da razlaga, ki jo ponujajo, ne vzdrži. Primer Belorusije pokaže, da bi bilo potrebno ovreči vnaprej opredeljene ravni analize in stopiti korak nazaj.

³² Več o tem v podpoglavju 4.3.

4 PROBLEMATIKA PROUČEVANJA ZUNANJE POLITIKE

V prejšnjem poglavju sem naslovil teoretsko podlago za izvedbo ZPA in v tem obziru obravnaval ZP kot pojav in kot predmet proučevanja, ter izpostavil slabo opremljenost teorij za ZPA Belorusije. V tem poglavju obravnavam razloge zanjo. ZP je kompleksen pojav, sestavljen iz številnih in na različen način medsebojno povezanih elementov. Četudi ZPA pomeni postopek razčlenitve ZP 'na dele' in jih tako zato lahko posebej obravnava, pa vseeno potrebuje okvir védenja, ki mu bo omogočil razumeti oziroma pojasniti njihov vpliv, kot tudi medsebojno povezavo z drugimi tovrstnimi elementi. Ker je dejavnikov vpliva na ZP, na njeno oblikovanje, odločanje in izvajanje veliko, je veliko tudi pristopov, ki proučujejo bodisi vpliv posameznega dejavnika, bodisi določen aspekt ZP. Kot je bilo omenjeno že v Uvodu, je zato raziskovalec soočen s problemom, kako izbrati tiste pristope, ki najbolj ustrezajo njegovi ZPA, kar je še posebno težko, v kolikor je njegova naloga splošna ZPA in ne proučitev določenega zunanjepolitičnega pojava ali situacije. Druga težava je v tem, kako tako izbrane pristope združiti in umestiti v smiseln ter ustrezen analitični okvir.

V tem poglavju podrobneje razdelam omenjeno problematiko oziroma izzive raziskovalca pri izgradnji analitičnega okvira za ZPA. Najprej naslovim metateoretska izhodišča, ki služijo kot podlaga za opredelitev temeljne problematike proučevanja ZP, in ki AZP še vedno postavljajo pred »teoretični zastoj in konceptualno krizo« (Schneider 1997, 107).³³ Znotraj tega poglavja opišem tudi ključno vprašanje in cilj AZP (in ZPA nasploh) – problem teoretske integracije. V nadaljevanju podrobneje obravnavam problem agent-struktura in problem ravni analize kot možno premostitev problema agent-struktura.

³³ Brglez (2008, 111) izpostavlja ukvarjanje z metateorijo kot pragmatičen korak raziskovanja mednarodnih odnosov: »Neodvisno od tega, ali raziskujemo empirične ali teoretične (ali celo oboje) vidike mednarodne stvarnosti, nam poznavanje metateorije omogoča boljšo konceptualizacijo problemov, ker se lahko na podlagi filozofskega zemljevida laže orientiramo v 'morju' teorij mednarodnih odnosov. Obenem nam poznavanje metateorij omogoča, da lahko znanja in védenja o mednarodnih odnosih laže koherentno kombiniramo s spoznanji iz drugih družbenih ved in obratno.« Tovrstno celovitejše dojetje teorij, ki ga omogoča ukvarjanje z metateorijo, je nedvomno pomembno tudi v primeru proučevanja ZP.

4.1 Metateoretska ločnica proučevanja zunanje politike

Carlsnaes (2006, 334–6) strukturira problematiko proučevanja ZP, ki označuje različne in pogosto nasprotujoče si poglede različnih teoretskih smeri in pristopov k proučevanju ZP. Izpostavi t. i. metateoretsko ločnico v proučevanju ZP, ki študij ZP prvenstveno razdeli na podlagi ontološke polarnosti med individualizmom in holizmom ter epistemološkega razločevanja med pojasnjevanjem in razumevanjem.

Vse štiri temeljne perspektive študija ZP kot del ZMO so prikazane v spodnji Tabeli 4.1.

Tabela 4.1: Prikaz metateoretske delitve predpostavk o gonilnikih družbene realnosti v znanosti o mednarodnih odnosih

ONTOLOGIJA	EPISTEMOLOGIJA	
	POJASNJEVANJE	RAZUMEVANJE
HOLIZEM	sistem <i>(zunanje strukture)</i>	družba <i>(kolektivna pravila)</i>
INDIVIDUALIZEM	enote <i>(racionalne izbire)</i>	subjekti <i>(smotrne izbire)</i>

Vir: povzeto po Hollis in Smith (1990, 215), Carlsnaes (2006, 336) in Brglez (2008, 66).

Vodoravna razsežnost tabele ponazarja epistemološko ločitev na tradicijo pojasnjevanja in tradicijo razumevanja. Ključni pojem prve je znanstvena pojasnitev ali razlaga koncepta ene znanosti in enotna uporabnost njenih metod tako v naravoslovju kot v družboslovju (t. i. naturalizem) (Brglez 2008, 64–5). Gre za 'zunanji' in objektivni pristop, ki povsem ločuje subjekt od objekta proučevanja in vrednote od dejstev, s tem pa ta tradicija vključuje vse tiste pristope, ki se utemeljujejo v empirizmu, kot tudi tiste, ki se utemeljujejo v racionalizmu in tako zajema vse pozitivistične pristope znotraj ZMO (prav tam).³⁴ Druga epistemološka tradicija, ponazorjena v Tabeli 4.1, zagovarja specifičnost družbenih ved, kjer je ključna vloga jezika oziroma diskurza, in s tem tudi specifičnost v družboslovju uporabnih metod znanstvenega raziskovanja, ki izhajajo iz človekovih smiselnih ravnanj in razlogov zanje, kar je mogoče raziskovati le 'od

³⁴ Natančnejšo razlago različnih epistemoloških pristopov kot tudi pojma pozitivizma ponuja Brglez (2008).

znotraj', na podlagi subjektivno in intersubjektivno izoblikovanih pomenov (Brglez 2008, 65–6). V nasprotju s prej opisano tradicijo pojasnjevanja se pri tem ni mogoče nasloniti na razlikovanje med subjektom in objektom proučevanja, kot tudi ne na ločitev vrednot in dejstev.

Navpična, ontološka razsežnost Tabele 4.1 ponazarja ločevanje med holizmom in individualizmom in s tem zadeva pogled raziskovalca na to, kaj obstaja v družbenem svetu in kako so entitete med seboj povezane (Wendt 1999, 22). Pri tem je bistvenega pomena obravnava izvora temeljne dinamike v družbenem sistemu; individualizem poudarja, da je ta izvor v individualnih dejanjih, ne nujno le namernih, holizem pa izpostavlja izvor dinamike v stalno samoreproducirani družbeni strukturi (Guzzini 1998, 197). Holistična in individualistična perspektiva se nanašata na problem agent-struktura, ki ga bom podrobneje obravnaval v nadaljevanju.

Carlsnaes (2006, 336) v metateoretsko matrico umesti pristope, ki so v uporabi v ZPA. Na podlagi njegove klasifikacije jih umeščam v že zgoraj prikazano Tabelo 4.1, ki jo razširjam v spodnjo Tabelo 4.2.

Tabela 4.2: Razvrstitev pristopov in teorij v zunanjepolitični analizi glede na metateoretsko razdelitev

ONTOLOGIJA	EPISTEMOLOGIJA	
	POJASNJEVANJE	RAZUMEVANJE
HOLIZEM	<p>Pristopi, temelječi na strukturni perspektivi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Realizem (ofenzivni, defenzivni, neoklasični realizem) 2. Neoliberalni institucionalizem 3. Pristop organizacijskega procesa 	<p>Pristopi, temelječi na družbeno-institucionalni perspektivi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Družbeni konstruktivizem 2. Diskurzivni pristop
INDIVIDUALIZEM	<p>Pristopi, temelječi na perspektivi agentov:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kognitivni in psihološki pristopi 2. Pristop birokratske politike 3. Liberalni pristop 	<p>Pristopi, temelječi na interpretativnem akterju</p>

Vir: povzeto po Hollis in Smith (1990, 215), Carlsnaes (2006, 336) in Brglez (2008, 66).

Nekateri izmed pristopov, naštetih v Tabeli 4.2, so že bili obravnavani v prejšnjem poglavju. Umestitev pristopov in teorij v metateoretsko razdelitev opozarja na njihove nasprotujoče si ontologije in epistemologije in posledično nezmožnost njihovega združevanja, s katero se raziskovalec v osnovanju analitičnega okvira za ZPA sooča in ki, kot bom prikazal v nadaljevanju, izvira iz problema agent-struktura (Smith 1994, 16). Čeprav velja, da dialektika holizem-individualizem ter pojasnjevanje-razumevanje onemogoča obstoj integrirane teorije, pa AZP kot teorija nasprotno trdi, da je mogoče (in potrebno) združevati vse oziroma različne pristope in jih uporabljati v ZPA. Kot bom prikazal v nadaljevanju, rešitev te metateoretske problematike AZP najde v ravneh analize. Še pred usmeritvijo v reševanje problematike pa v diplomskem delu podrobneje obravnavam cilj, izziv in problem teoretske integracije v ZPA.

4.1.1 Teoretska integracija v zunanjepolitični analizi: cilj in problem

Hudson (2007, 184) teoretsko integracijo izpostavlja kot ključni cilj, ki je že vse od začetka proučevanja ZP spremljal študijsko področje AZP. Avtorica trdi, da je teorija AZP bogata, natančna, večravenska, multidisciplinarna in osredotočena na človeško odločanje o ZP (Hudson 2007, 165). Podobno Hill (2007, 30) poudarja, da mora biti AZP pluralistična, s tem pa imeti ontologijo s širokim obsegom (saj ZP vključuje veliko število različnih akterjev), odprto epistemologijo (saj je na področju ZP veliko načinov za pridobivanje in izpeljavo informacij in vedenja) ter raznoliko in razvejano metodologijo (teorije s srednjim obsegom, šibke teorije, pristope zgodovinske analize, itd.).

Omenjeni pluralizem v proučevanju ZP pomeni, da raziskovalec v proučevanju različnih enot analize aplicira različne teorije in pristope iz različnih disciplin znotraj ZMO, pa tudi iz drugih ved. Tako se srečuje z raznolikimi metodami proučevanja, raznovrstnimi epistemološkimi pogledi in različnimi ontologijami.³⁵ Hudson (2007, 166–7) našteje štiri dejavnike, ki preprečujejo teoretsko integracijo v AZP:

1. Podatki, s katerimi razpolaga AZP, so zelo obsežni tako v obsegu kot v vsebinski raznolikosti.
2. Odločanje o ZP je dinamično in poteka na veliko različnih ravneh delovanja (akterstva).
3. Vseh podatkov ni moč nikoli pridobiti in vključiti v analizo, vedno nekaj manjka in vedno je potrebno kaj izpustiti.
4. Kaj bi sploh bil rezultat ZPA, če bi bila AZP teoretsko integrirana disciplina?

Hudson (2007, 165) upravičeno trdi, da je zaradi naštetih razlogov teoretska integracija kljub potencialu, ki ga predstavlja za raziskovanje in analiziranje ZP, predvsem frustrirajoča in še vedno nerazrešena naloga. Podobno tudi Carlsnaes (2006, 341–4) zagovarja sintetični pristop k proučevanju ZP, vendar trdi, da mora AZP ostati na ravni abstrakcije, ki ne prejudicira razlage v korist katerekoli vrste ali kombinacije empiričnih dejavnikov.

³⁵ Te razsežnosti, še posebno ontološka, bodo obravnavane v naslednjem podpoglavju o problemu agent-strukture.

Carlsnaes neizvedljivost teoretske integracije razlaga s pomočjo metateoretske delitve, opisane v zgornjih Tabelah 4.1 in 4.2. Avtor poudarja (Carlsnaes 2006, 342), da opisana metateoretska matrika sicer klasificira pristope in teorije proučevanja ZP glede na ontologijo in epistemologijo, vendar pa je manj primerna za samo empirično analizo, ki jo je treba ločevati od metateoretskega pozicioniranja. V realnosti je raziskovalec vedno priča kombinaciji različnih dejavnikov in možnih razlag ZP, kot npr. namerno obnašanje, kognitivno-psihološki dejavniki, različni strukturni dejavniki, ki oblikujejo družbo in njeno okolje, itd., zato je nujno, da ZPA kot razlaga zunanjepolitičnega obnašanja in odločitev že v osnovi ne zavrača ali privilegira določenih pojasnjevalnih dejavnikov (Carlsnaes 2006, 342). Po drugi strani Wight (2006, 8) poudarja, da nobena splošna teorija v ZMO ni možna, če je s teorijo mišljen okvir védenja, ki omogoča predvidevanje in nadzor skozi produkcijo nekaterih splošnih zakonov in načel.³⁶

Hollis (1994, 251–3) izziv teoretske integracije (ki je izraz nerešljivosti problema agent-struktura, kar bo prikazano v nadaljevanju) ponazori s 'plesom' med posameznimi polji v metateoretski matriki, prikazani v Tabeli 4.1; ker se plesalec ne more ustaviti pri nobenem dejavniku zadnjega zatočišča, se ples obnovi in plesalca potegne v spekulativno središče, kjer vse posreduje vse in je potem od vsega posredovano. Pomešanje pojasnjevanja in razumevanja, holizma in individualizma se odraža v vseobsežni družbeni teoriji, pri kateri gre pri strukturi za življenjske razmere, v katerih delovanje reproducira strukturo in se to dialektično medsebojno učinkovanje razvije v dinamično sintezo (Hollis 1994, 252). Hollis (prav tam) označi vztrajanje na le enem predelu Tabele 4.1 kot preveč dogmatsko ali preveč prazno zaradi prilagajanja 'upornim elementom', zato predpostavlja potrebno bo ustreznem kombiniranju elementov; vprašanje, ki si ga zastavlja, je vprašanje določitve meja med njimi. Avtor (Hollis 1994, 253–63) prikaže možne kombinacije preseganja polarizacije v metateoretski matriki, a hkrati pri polariziranju tudi ostane, saj kot štiri možne alternative prikaže:

1. integracijo holizma in individualizma v okviru pojasnjevanja;
2. integracijo holizma in individualizma v okviru razumevanja;
3. integracijo pojasnjevanja in razumevanja v okviru holizma;
4. integracijo pojasnjevanja in razumevanja v okviru individualizma.

³⁶ Wight (2006, 8) opozarja tudi, da bi bila splošna in integrirana teorija ne le nemogoča, temveč tudi politično in etično nevarna, saj bi podala znanstveno legitimnost za določene oblike politične prakse. Kot primer lahko izpostavim širjenje demokracije 'zahodnega sveta' na podlagi teorije demokratičnega miru.

Hollis (1994, 253–63) tako izključi možnost diagonalnega povezovanja znotraj metateoretske matrike (holizem in razumevanje ter individualizem in pojasnjevanje in obratno), prav tako pa zavrača možnost teoretske integracije v celoti, torej integriranje vseh štirih metateoretskih pozicij. Nekateri avtorji tako kot Hollis (1994) ter Hollis in Smith (1990; 1991), zagovarjajo 'enakovrednost' tako epistemologije kot ontologije v ustvarjanju nasprotij in raznolikosti med teoretskimi usmeritvami in pristopi, ter posledično zavračajo možnost teoretske integracije. Hay (2002, 92) po drugi strani izpostavi tako pogled, ki daje ontologiji prednost pred epistemologijo (najprej se mora raziskovalec odločiti, kaj obstaja kot možen predmet proučevanja, šele nato lahko razpravlja o možnih načinih pridobivanja znanja o tem predmetu), kot tudi pogled, kjer lahko odločamo o različnih ontologijah na podlagi empiričnega opazovanja (prednost epistemologije pred ontologijo).

Jepperson, Wendt in Katzenstein (1996, 69) poudarjajo, da ni nobenega *a priori* razmerja med argumenti posameznih teoretskih smeri v ZMO; njihovi argumenti se lahko dopolnjujejo, lahko so si nasprotujoči, ena teoretska smer lahko privzame argumente druge v širši perspektivi. Zato bi bilo neutemeljeno prejudicirati odnos med argumentacijami različnih teoretskih smeri; tovrsten odnos, če sploh obstaja, je potrebno utemeljiti tako empirično kot teoretsko (prav tam). Potrebno se je izogibati pogledu na argumente teoretskih smeri kot na 'paradigme' in to dvoje enačiti, saj potem raziskovalci pogosto sklenejo, da so različni argumenti tudi v takojšnji in neposredni konkurenci (prav tam). Avtorji (Jepperson, Wendt in Katzenstein 1996, 70) povzemajo, da različna argumentacija naslavlja različno empirično domeno, načeloma pa je njen prispevek komplementaren s prispevki drugih, saj so prispevki prej ali slej podvrženi premoščanju in integraciji. Jepperson, Wendt in Katzenstein (1996, 71) ugotavljajo, da tekmovalnost ni edino možno analitično razmerje med razlikujočimi si argumentacijami, ki jih ponujajo različne teoretske smeri; opozarjajo na možnost različnih oblik komplementarnosti, tako bližnjih kot bolj oddaljenih. Metateoretska razdelitev, kot opisana v Tabeli 4.1 zgoraj, po mnenju avtorjev (prav tam) ponazarja preveč omejeno sliko tekmovalnosti med teoretskimi smermi.

Wight (2006) se za razliko od Hollisa in Smitha (1990), pa tudi Archerjeve (2000; 2008) postavi na stran ontologije in trdi, da epistemološka nasprotja med teorijami v

ZMO ne preprečujejo teoretske integracije, temveč le-to onemogočajo ontološke razlike, iz katerih tudi izhajajo morebitne različne epistemologije in metodologije proučevanja. Razprava o možnosti teoretske integracije na epistemološki ravni se osredotoča na vprašanje iskanja t. i. *via media* oziroma mostu, ki bi povezoval različne tradicije proučevanja. Wight (2006, 227) trdi, da tovrstnega integriranega okvira védenja ni mogoče doseči, vendar ne zaradi epistemoloških, temveč zaradi ontoloških razlik. Avtor poudarja, da *via media* sicer ni nemogoč projekt, vendar ni potreben, saj nobena epistemološka razlika ne preprečuje testiranja različnih hipotez in trditev, prav tako pa različne teoretske pozicije niso zaprti okviri znanja, temveč so že tako ali tako globoko integrirani in oblikovani na podlagi medsebojnih interakcij (Wight 2006, 229). Tako most ni potreben, saj ni nič epistemološko temeljnega, kar bi morali premostiti (prav tam). Razlike so ontološke, pomenijo pa, da mora raziskovalec zato ustrezno prilagoditi metodološke strategije. Wight (2006, 256) poudarja, da je razlika med 'razumevanjem' in 'pojasnjevanjem', ki jo mnogi opisujejo kot epistemološko dilemo, v resnici stvar metodologije.

V nadaljevanju izhajam iz omenjene Wightove trditve o prednosti ontologije pred epistemologijo in se zato v vprašanje teoretske integracije v ZPA poglobim na ravni temeljnega ontološkega problema (ki je sicer lahko hkrati tudi epistemološko in metodološko izražen), ki ga vsebuje proučevanje ZP, tj. problema agent-struktura.

4.2 Problem agent-struktura

V tem podpoglavju v navezavi na metateoretsko razdelitev in izziv teoretske integracije, obravnavan v prejšnjem podpoglavju, naslavljam temeljne probleme proučevanja ZP. Osredotočim se na problem agent-struktura in problematiko, ki je z njim povezana. Obravnava tega ključnega vprašanja je bistvenega pomena za problematiziranje proučevanja ZP in postopka izgradnje analitičnega okvira za ZPA Belorusije, ki je predmet pričujočega diplomskega dela.

Wight (2006, 71) zagovarja, da je t. i. ontološki obrat v družboslovju povzročil, da se vedno več avtorjev, ki se ukvarjajo s problemom agent-struktura, tega loteva s perspektive znanstvenega realizma. Po drugi strani pa se pozitivistični pristopi, čeprav

ob priznavanju ontološkega značaja problema, vračajo na metodološke rešitve vprašanja. Teoretska integracija ni nemogoč projekt zgolj zato, ker se v družbeni teoriji avtorji ne bi zavedali vlog agentov (delovalcev) in struktur; gre za to, da vsak element zahteva svoj lasten, specifičen raziskovalni pristop (Wight 2006, 72). Kot poudarjata Hollis in Smith (1991, 393): »Problem agent-struktura ni rešljiv prek odločanja o količinah posamezne sestavine, ki jo damo v mešalnik. Agenti in strukture se ne mešajo v kakršnihkoli količinah, in vsaka rešitev problema bo zaznamovana z nestabilnostjo.«

Problem agent-struktura, kot ugotavlja Weaver (1994, 260), zajema tri oblike oziroma razprave: vprašanje subjekta in objekta analize, vprašanje ravni analize ter vprašanje medsebojnega odnosa in medsebojnega tvorjenja agenta in strukture. Problemu ravni analize kot ključnemu v ZPA se posvetim v naslednjem podpoglavju, na tem mestu pa obravnavam problem agent-struktura. Čeprav se v diplomskem delu osredotočam predvsem na pomen problema agent-struktura z metodološkega vidika (v okviru odgovarjanja na izziv teoretske integracije in združevanja teorij in pristopov v ZPA Belorusije), pa so vsi trije izpostavljeni vidiki povezani.

4.2.1 Problem agent-struktura v splošni družbeni teoriji

Wight (2006, 1) navaja, da obstaja širše sprejeto prepričanje znotraj ZMO, da so teorije MO ločene in pogosto nasprotujoče si zaradi globokih epistemoloških (in včasih metodoloških) razlik, ki preprečujejo približevanje integriranemu okviru védenja. Avtor, kot že omenjeno, nasprotuje tovrstnemu pogledu na ZMO in predpostavljane omenjenih razlik zavrača, razgrete teoretske razprave med različnimi teoretskimi vejami pa pripisuje razlikam v ontologijah posameznih teorij in pristopov (Wight 2006, 2). Politično vprašanje je vprašanje ontologije (Hay 2002, 61); politika je polje tekmujočih ontologij in vsaka ontologija je politična (Žižek 1999, 158). Brez ontoloških razlik politike ne bi bilo in razumevanje teh razlik, ki ležijo znotraj nasprotujočih si pogledov in teoretskih razlag, je ključno za vsako znanstveno disciplino znotraj ZMO, tudi za proučevanje ZP.

Osredotočanje na ontologijo obrne dolgotrajno dogmo znotraj ZMO, ki je pod vplivom pozitivizma epistemologiji dajala prednost pred ontologijo prek predpostavke, da je

pogoj za zrelost znanosti zavračanje njenih metafizičnih in ontoloških dogem (Wight 2006, 2). Wight pritrjuje nekaterim avtorjem,³⁷ ki trdijo, da mora ontologija ležati na začetku vsake raziskave (Wight 2006, 3), iz ontološkega izhodišča pa svojo družbeno teorijo mednarodne politike osnuje tudi Wendt (1999). Sredi 80. let prejšnjega stoletja so podobna mišljenja sprožila obširno ontološko razpravo v ZMO, ki se jo je razumelo kot ključno za vse teoretske poglede: problem³⁸ agent-struktura.³⁹

Hill (2007, 26) zelo enostavno in jedrnato opiše problem agent-struktura; gre za vprašanje, ali agenti (tisti, ki so sposobni delovanja) oblikujejo strukturo (karkoli že to je) ali obratno. Prvi pogled je v akademski razpravi zaznamoval intencionalizem (oziroma individualizem), drugi strukturalizem (oziroma holizem) (Hay 2002, 101). Poleg tega, 'kdo ima prav' v razpravi med obema smerema, gre hkrati za problem interakcije med obema elementoma in za vprašanje razlage družbenih fenomenov prek upoštevanja obeh elementov (Kajnič 2008, 73). Kot poudarja Archer (2010, 225), problem zadeva vprašanje, kako razviti teorijo, ki bo hkrati obravnavala in zajela človeško tvorjenje družbe ter družbeno formacijo ljudi kot agentov. Kot izpostavlja Wendt (1987, 338), ključen problem predstavlja konceptualizacija obeh entitet in njunega medsebojnega odnosa.

Agenti so entitete, zmožne odločanja in delovanja na podlagi lastnih odločitev (akcije) v danem okolju (Kubálková 2001, 22). Strukture ali konteksti v splošni družbeni teoriji omejujejo ali omogočajo delovanje agentov, same po sebi pa ne delujejo (Kajnič 2008,

³⁷ Wight (2006, 3) navaja Michaela Coxa in R. B. J. Walkerja.

³⁸ V diplomskem delu za ponazoritev filozofskega vprašanja agent-struktura uporabljam izraz 'problem', za razliko od drugih pojmov, ki so v uporabi in kot jih navaja Kajnič (2008, 65): problematika, dilema, dihotomija, debata. Izbor izraza utemeljujem v predpostavki diplomskega dela, ki omenjeno vprašanje (ne glede na morebitno opredelitev kot problematiko, dilemo, dihotomijo ali debato) izpostavlja kot ključen problem ali oviro, s katero se sooča proučevanje ZP in AZP, in kot se odraža na obravnavanem primeru ZPA Belorusije. Problem je razumljen kot vprašanje, do katerega se je potrebno opredeliti ter ga poizkusiti rešiti, diplomsko delo pa prikaže poizkus oziroma možno pot do 'rešitve' tega problema. 'Rešitve' problema agent-struktura seveda ne gre razumeti kot predpostavljane celostne razrešitve njegove ontološke, epistemološke in metodološke dimenzije. Kot trdi Hay (2002, 90), problem agent-struktura ni problem, ki bi ga bilo možno rešiti z neko končno rešitvijo. V okviru diplomske naloge ga je potrebno torej razumeti kot oviro, s katero se mora spopasti raziskovalec pri ZPA Belorusije.

³⁹ V angleškem jeziku najdemo dve besedni zvezi, ki ponazarjata to problematiko: *agency-structure* ter *agent-structure*. V slovenskem jeziku izraz '*agency*' prevajamo v 'delovanje' (tako npr. Brglez 2008, 66). Razlika med 'delovanje-struktura' in 'agent-struktura' na teoretski ravni je v tem, da je agent subjekt delovanja oziroma 'agentstva' (Kajnič 2008, 66). Hill (2007, 26) namesto izraza '*agent*' uporablja izraz '*actor*', saj po njegovem mnenju izraz '*agent*' implicira obstoje neke nadrejene entitete (npr. agent nečesa oz. nekoga). Po drugi strani pa Kajnič (2008, 66) problematizira uporabo izraza 'akter', saj pojem implicira individualnega 'delovalca' ter aktivni subjekt (delovanje pomeni neko aktivnost, ki pa ni nujna za agenta).

69). Struktura v širšem pomenu je okvir dejavnikov, ki sestavljajo številna okolja, v katerih delujejo agenti, in ki oblikujejo izbor možnih odločitev, tako prek omejevanja možnih izbir; prek določanja narave problemov, ki se pojavljajo; prek oblikovanja življenjskih svetov okoli nas (Hill 2007, 26). Porpora (1989, 195) identificira štiri konceptualizacije strukture, ki se pojavljajo v literaturi, tem pa Wight (2006, 127) doda še zadnjo, peto uporabo termina, ki ga uvrščam na skupen seznam pojavnih oblik koncepta strukture:

1. Vzorci agregatnega obnašanja, ki so stabilni skozi čas.
2. Praviloma ponavljajoči se pojavi, ki narekujejo obnašanje v družbi.
3. Skupna pravila in viri, ki strukturirajo obnašanje.
4. Sistemi človeških odnosov med družbenimi položaji.
5. Odnosi razlikovanja, ki sestavljajo in določajo značilnosti elementov.

V nadaljevanju podrobneje obravnavam problem agent-struktura prek posameznih vidikov, ki jih zajema: ontološki, epistemološki ter metodološki vidik (enako razdelitev ponujajo npr. Singer 1960, 460; Hollis 1994; Friedman in Starr, 1997; Hay 2002; Wight 2006, 15; Kajnc 2008, 74).⁴⁰

4.2.1.1 Ontološki vidik problema agent-struktura

V ontološkem smislu se problem agent-struktura nanaša na vprašanje prvobitnosti; temeljno vprašanje se glasi, kaj je bilo prej – agent ali struktura (Kajnc 2008, 73). Hollis (1994, 15), kot tudi Carlsnaes (1992, 248), v okviru ontološke razsežnosti problema agent-struktura povzemata, da gre pri tem za vprašanje identifikacije in lastnosti agenta in strukture ter za vprašanje njunega vzročno-posledičnega odnosa oz. vplivanja. Individualizem in holizem, opisana v metateoretski matriki v prejšnjem podpoglavju (Tabela 4.1 in Tabela 4.2), sta odgovora na osrednje vprašanje problema agent-struktura, in sicer vprašanje po vplivu agenta in strukture v družbenem življenju (Wendt 1999, 26).

⁴⁰ Avtorji sicer različno obravnavajo relevantnost posameznih vidikov. Wight (2006, 120) trdi, da sta le dve stvari resnično pomembni v okviru problema agent-struktura: vprašanje po naravi agenta in strukture in njunem medsebojnem odnosu, ter vprašanje o razlikujočih se načinih raziskovanja agentov in struktur. Razlika med razumevanjem in pojasnjevanjem pa je relevantna le, kadar z delovanjem mislimo na človeške agente (prav tam).

Če problem ponazorimo z besedami literata Augusta Comta (v Singer 1960, 460): »Kako je lahko posameznik hkrati vzrok in posledica družbe?« Individualistični odgovor na ontološko vprašanje agent-struktura obravnava posameznika kot primarni vir družbenega reda, zato je tudi vsaka utemeljitev povezave med agentom in strukturo omejena oz. skrčena na razlage delovanja posameznika (Carlsnaes 1992, 249). Kot trdi Popper (1966, 98) mora biti vsak družbeni pojav, še posebno pa delovanje vseh družbenih institucij, vedno razumljen kot posledica odločitev, dejanj, stališč, itd. posameznikov. Po drugi strani pa kot primer holističnega (oz. kolektivističnega) pogleda na družbeni red lahko vzamemo bodisi zreli Marxov odgovor, ki delovanje obravnava kot objektivno zastopanje in izpolnjevanje interesov (Hollis 1994, 15), bodisi pogled, ki izvira iz Durkheimove sociologije (in pojmuje individualizem kot družbeni pojav, kot »sveto obliko moderne dobe«) ter hkrati iz moderne družbene psihologije, in se nanaša na procese socializacije (Carlsnaes 1992, 249). V obeh primerih gre za opredeljevanje odnosa med agentom in strukturo prek določene oblike strukturne pogojenosti, v kateri delovanje posameznikov izvira iz oz. je videno kot funkcija družbenega reda (Carlsnaes 1992, 249). Individualistični ali holistični (oz. kolektivistični) pogled tako predstavljata bodisi pogled 'od spodaj navzgor' bodisi 'od zgoraj navzdol'; pojasnjujeta torej eno komponento problema agent-struktura z drugo in obratno ter s tem že v izhodišču izključujeta recipročno delovanje obeh (Carlsnaes 1992, 249). Ključen problem je torej v opredelitvi in konceptualizaciji agenta in strukture, ki bi omogočala analiziranje medsebojnih vzročno-posledičnih povezav med obema komponentama in s tem zajela tako vpliv agenta na strukturo kot tudi obratno (Friedman in Starr 1997, 28).⁴¹

4.2.1.2 Epistemološki vidik problema agent-struktura

Kot epistemološko vprašanje se problem agent-struktura kaže v dilemi, kako spoznati dejavnike enega in drugega ter proučiti njihovo težo v procesu družbenega delovanja; epistemološki pogled je neposredno povezan z ontološkim, saj razprava o tem, kakšno težo ima kateri od elementov, ne more potekati brez vnaprejšnje opredelitve do vprašanja, ali je elemente sploh mogoče ločiti in jih opazovati (Kajnič 2008, 74). Wight

⁴¹ Friedman in Starr (1997, 29) poudarjata, da mora vsaka konceptualizacija agenta in strukture zadovoljiti dva pogoja (oziroma ontološka kriterija vzročnega pojasnjevanja): komponenti morata biti konceptualno avtonomni, njune temeljne značilnosti pa opredeljene kot spremenljivke.

(2006, 226) navaja, da ključno epistemološko vprašanje v družboslovnih vedah zadeva obseg, do katerega lahko raziskovalec proučuje družbo z metodami, ki so v uporabi v naravoslovnih vedah, ter obseg, do katerega epistemološke razlike, ki se pojavijo ob študiju družbenega sveta, ta študij zaznamujejo kot kvalitativno in kvantitativno drugačnega od študija naravoslovnih ved.⁴²

4.2.1.3 Metodološki vidik problema agent-struktura

V metodološkem smislu gre za vprašanje, kako pristopiti k analizi nekega problema, tako da bi zajel tako dejavnike, ki izhajajo iz strukture, kot tudi akterske dejavnike, in pojasnil odnos med njimi (Kajnc 2008, 74). To je torej ključno vprašanje, ki si ga postavljam tudi v pričujočem diplomskem delu v načrtovanju ZPA Belorusije. Četudi priznavam medsebojno odvisnost agentov in struktur in posledično obravnavam lastnosti obeh kot relevantne za razumevanje družbenega obnašanja, pa mi vseeno manjka jasn način, kako konceptualizirati in nato proučevati obe entiteti in njun odnos ali razmerje (Carlsnaes 1992, 246). Potrebujemo znanstveno metodo, ki identificira stvarnost, v zavesti akterjev bodisi izgubljeno ali deformirano, in ki lahko vodi k vzročnim razlagam (Hollis 1994, 15). Friedman in Starr (1997, 24) poudarjata, da ključna izziva metodološkega vidika problema agent-struktura predstavljata uokvirjanje in izoliranje enega ali več elementov razlage ter zajetje manifestacije povratne dinamike agent-struktura skozi čas (zgodovino).

4.2.2 Premoščanje problema agent-struktura

Kot že omenjeno, problem agent-struktura ni problem, ki bi ga bilo možno rešiti z neko končno rešitvijo Hay (2002, 90). Problem bi bilo seveda zmotno obravnavati kot enačbo, ki jo je potrebno razrešiti, ali vprašanje, na katerega je potrebno poiskati točno določen odgovor. Avtorji vseeno poizkušajo na tak ali drugačen način 'rešiti' problem agent-struktura, bodisi prek njegove obravnave le na enem izmed opredeljenih vidikov (ontološki, epistemološki in metodološki), bodisi prek 'rešitve', ki problemu poizkuša

⁴² Medtem ko na eni strani nekateri avtorji, kot npr. Hollis in Smith, Onuf ter Kratochwil, zagovarjajo, da sta pojasnjevanje in razumevanje temeljno različna načina družbenega proučevanja, se avtorji, kot npr. Wendt, Dessler in Carlsnaes, postavijo na drugo stran in trdijo, da razlike v epistemologiji in metodologiji proučevanja družboslovja in naravoslovja, ki izvirajo iz različnih ontologij, še ne pomenijo, da sta družba in narava različna svetova (Wight 2006, 226).

ubežati.⁴³ V nadaljevanju predstavljam nekatere pomembnejše prispevke na tem področju. Za diplomsko delo je bistvenega pomena metodološki vidik problema agent-struktura.

Obstajata dve vplivni razlagi problema agent-struktura: metodološki individualizem, ki trdi, da je družbene rezultate moč razlagati le prek značilnosti posameznikov (pristop 'od spodaj navzgor'), ter metodološki strukturalizem, ki tovrstno razlago išče v strukturi (pristop 'od zgoraj navzdol') (Carlsnaes 2008, 96). Omenjena pogleda sta bila obravnavana že z ozirom na metateoretsko ločnico in teoretsko integracijo, kjer je bilo utemeljeno, da ne ustrezata dejanski podobi sveta, ki je vedno kombinacija različnih vplivov. Da bi torej opredelili le, kaj je pomembnejše – vpliv strukture ali vpliv agenta –, načinu proučevanja, kot je ZPA, ne bi ustrezalo, saj ta v pogledu, kot ga obravnavam v pričujočem diplomskem delu, poskuša zajeti 'celotno sliko' ZP države.

Poleg tega pa se je v zadnjih tridesetih letih razvil tudi vse močnejši val 'vračanja k ontologiji', čigar predstavniki (npr. Giddens, Archer, Alexander, Bhaskar, Bourdieu in Sztompka) so zagovarjali obojestranski, medsebojni odnos in medsebojno vplivanje agenta in strukture (Hay 2002, 101–12; Archer 2010, 226). Avtorji sprejemajo pogled, da se agenti nahajajo v strukturiranem kontekstu, ki jim prinaša neenako razporejene priložnosti in omejitve. Agenti vplivajo na razvoj okvira skozi čas prek posledic svojih dejanj, vendar je v vsakem določenem trenutku njihova sposobnost realizacije lastnih namer pogojena z okvirjem oz. okoljem samim (Hay 2002, 116–7). Hay (2002) navaja dva tovrstna, a raznolika pristopa – Giddensovo teorijo strukturacije ter morfogenetski pristop Archerjeve – vpelje pa tudi lasten pristop preseganja problema agent-struktura (strateško-relacijski pristop). Vsi trije so uvrščeni v spodnjo Tabelo 4.3, ki jih obravnava glede na opredelitev strukture in agenta, glede na odnos med obema elementoma in glede na metodološke implikacije omenjenih pristopov.

⁴³ Zato to podpoglavje tudi naslovim kot 'premoščanje' problema agent-struktura, namesto alternativ kot npr. 'reševanje'.

Tabela 4.3: Pristopi k reševanju problema agent-struktura v splošni družbeni teoriji⁴⁴

MODEL (avtor)	Opredelitev strukture	Opredelitev agenta	Odnos med akterjem in strukturo	Metodološke implikacije
Teorija strukturacije (Giddens)	Sredstvo in rezultat obnašanja. Pravila in viri.	Sposobnost akterjev za delovanje. Akterji so seznanjeni (<i>knowledgeable</i>) in sposobni (<i>able</i>).	'Dve strani kovanca', ontološko neločljivi, ločenost med njima je le analitične narave.	Strukturacija kot strukturiranje družbenih odnosov skozi čas in prostor na osnovi dvojnosti strukture (= sredstvo in rezultat obnašanja). Metodološko uokvirjenje.
Morfogenetski pristop (Archer)	Predobstoječe emergentne strukture kot pogoj za individualno delovanje.	Agenti z lastnimi emergentnimi značilnostmi, ki lahko reproducirajo ali transformirajo strukture (ne pa tudi ustvarjajo).	Ontološko neodvisna in ločena, kot dve prepletajoči se niti, povezava med njima obstaja v času.	Agent in struktura v času, dialektična spirala medsebojnega vpliva skozi čas.
Strateško-relacijski pristop (Hay, Jessop)	Predobstoječ, široko pojmovan kontekst, ki je strateško selektiven, tj. preferira določene strategije. Hkrati omejuje in omogoča.	Zavedni, reflektivni in strateški agent, namenske strateške in nenamenske (izhajajoče iz navade) strateške akcije.	Vzajemno konstitutivna (relacijsko povezana) in v dialektičnem odnosu. Ločljiva v analitičnem smislu, struktura je začetna točka analize.	Odnos med akterjem in kontekstom je strateško-relacijski: akter v kontekstu deluje strateško. Metodološko enakovredna akter in struktura, poseben pomen vlogi idej (idejnega konteksta).

Vir: Kajnič (2008, 75).

⁴⁴ Tabela objavljam z dovoljenjem avtorice.

Kot prikazuje Tabela 4.3, Giddens (1984) preseže dualizem dotedanje razprave o problemu agent-struktura prek 'tretje ontologije'; njegov cilj je bil ustvariti hibridno teorijo, ki bi združevala osredotočanje na strukture kot temeljne pogoje družbene in politične interakcije ter posvečala pozornost namenom, reflektivnosti, avtonomiji in delovanju agentov (Hay 2002, 118). Agent in struktura sta ontološko neločljiva, tvorita 'dvojnost', ponazorjeno z dvema stranema kovanca. Giddens (1984, 374–6) v svoji teoriji definira dva ključna koncepta:

1. Dvojnost strukture: struktura kot sredstvo in rezultat obnašanja, ki ga vedno znova organizira; strukturne lastnosti družbenih sistemov ne obstajajo izven delovanja, vendar so kronološko pogojene v svoji produkciji in reprodukciji.
2. Strukturacija: strukturiranje družbenih odnosov skozi čas in prostor, v okviru dvojnosti strukture.

Hay (2002, 120) opozarja na ironičnost Giddensovega pristopa, saj ta po eni strani zagovarja ontološko dvojnost, tj. dvojnost strukture (in hipotetično tudi dvojnost agenta, čeprav te besedne zveze Giddens ne uporabi), po drugi strani pa analitični dualizem, ki ga predlaga in je zrcaljen v t. i. metodološkem uokvirjanju, ločuje agenta in strukturo in oba obravnava posebej. S tem Giddens 'problema' agent-struktura ne razreši, v konvencionalnem smislu pa ga morda celo poglobi; njegova rešitev je namreč pravzaprav v tem, da se reševanju (ontološkega vidika) problema izogne.

Morfogenetski pristop podobno kot teorija strukturacije zagovarja analitični dualizem (Archer 2010, 228) in na obe komponenti gleda popolnoma ločeno, poudarja pa, da je njun odnos mogoče opazovati le skozi čas prek dialektične spirale medsebojnega vpliva (Kajnič 2008, 73–4). Ključna avtorica, Margaret Archer, izhaja iz logike kritičnih realistov in trdi, da je svet strukturiran na način, ki odraža ločenost videza in realnosti; svet se torej ne kaže tak, kakršen je v resnici (Hay 2002, 122). Archer (2010, 228) zanika Giddensovo predpostavko o dvojnosti strukture in agenta in poudarja, da sta obe komponenti ontološko neodvisni, sposobni izvajanja avtonomnih vplivov. Avtorica (prav tam) opozarja, da sta agent in struktura emergentna in se osredotoča na interakcije med strukturo in delovanjem skozi čas. Zastopa stališče, da sta agent in struktura ne le analitično ločljiva, temveč tudi ontološko ločena (Hay 2002, 123). Morfogenetski pristop ima veliko skupnega s teorijo strukturacije, saj se oba strinjata, da sta agent in struktura v sovplivanju, vendar je ključna razlika med obema v konceptualizaciji

strukture in posledično v razmišljanju o (re)strukturiranju družbenih sistemov (Archer, v Wight 2006, 70).⁴⁵ Oblikovanje strukture Archer pojmuje kot morfogenezo, ki jo označuje kot proces, sklicujoč se na kompleksne interakcije, ki tvorijo spremembo v dani obliki, strukturi ali stanju sistema (Wight 2006, 70). Morfogenetski pristop, v zadnjih letih tesno navezan na realistično ontologijo, zanika, da je problem agent-struktura 'rešljiv' na ravni metodologije in zavrača 'dvojnost strukture' (Archer 2010, 247); vprašanje, ali lahko integriram agenta in strukturo, je v veliki meri odvisno od lastne konceptualizacije obeh pojmov oziroma teoretiziranja lastnosti obeh (Wight 2006, 70).

Strateško-relacijski pristop, ki ga utemeljujeta Hay in Jessop, obravnava agenta in strukturo kot zlitino, ločeno le v analitičnem smislu (Kajnič 2008, 73). Z vpeljavo koncepta strategije avtorja pristopa povežeta oba elementa; upošteva omejitve in priložnosti, ki izhajajo iz strukture, agenta opredelita kot umeščenega akterja (*situated actor*), ki deluje strateško znotraj strukturiranega družbenega konteksta (Kajnič 2008, 74). Hay (2002, 127) poudarja, da niti agent niti struktura nista resnična, saj nobeden izmed njiju ne obstaja brez obstoja drugega – njun obstoj je relacijski (struktura in agent sta medsebojno konstitutivna) in dialektičen (njuno interakcijo ni mogoče omejiti na vsoto strukturnih in agentskih dejavnikov, ki bi jih obravnavali posebej). Hay (prav tam) eksplicitno zavrača ontološki dualizem agenta in strukture, obe komponenti pa ponazori (v nasprotju z Giddensom, ki pravi, da gre za dve strani kovanca) kot kovini v zlitini, iz katere se je kovanec skoval. Namesto osredotočanja na teoretično abstraktno strukturo in agenta se strateško-relacijski pristop usmeri v dialektični medsebojni vpliv (*interplay*) med obema elementoma v dejanskih okvirjih družbene in politične interakcije (*interaction*) (Hay 2002, 127). Avtor (Hay 2002, 127) poudarja, da je za razliko od abstraktnih in arbitrarnih analitičnih razlikovanj med agentom in strukturo bolj koristno razlikovati med *strateškim delovanjem* in *strateško selektivnim okvirjem*, znotraj katerega se delovanje oblikuje in na katerega vpliva.

Jessopova vpeljava pojmov *strateško delovanje* in *strateško selektivni okvir* želi prek dveh korakov preseči dualizem, ki ga uokvirja dotedanja konceptualizacija pojmov agent in struktura (t. i. konceptualni dualizem); 1. najprej v strukturo vnese delovanje, v

⁴⁵ Archer, Margaret. 1990. Human Agency and Social Structure: a Critique of Giddens. V J. Clark, C. Modgil in S. Modgil, ur. *Anthony Giddens: Consensus and Controversy*. Basingstoke: Falmer Press.

delovanje pa strukturo (s tem dobi 'strukturiran okvir' (delovanja) ter 'kontekstualiziranega akterja', oziroma t. i. dvojni dualizem), nato pa 2. z vpeljavo strategije ponovno premeša vplive obeh komponent (t. i. konceptualna dvojnost) (Hay 2002, 8). Strategijo Hay (2002, 129) pojmuje kot namerno delovanje, usmerjeno v okolje, v katerem se bo odvijala. Agenti ponotranjijo lastne poglede na okvir in se zavedno usmerijo k temu okvirju prek izbire možnih oblik delovanja Hay (2002, 128–9). Strategija tako pomeni namero udejanjiti določene rezultate in cilje, ki motivirajo delovanje, vendar pa mora delovanje, v kolikor želi uresničiti svoje cilje, upoštevati strateško oceno relevantnega okvirja, v katerem se udejanji strategija in na katerega posledično vpliva (Hay 2002, 129).

4.2.3 Problem agent-struktura in zunanjepolitična analiza

V prejšnjih dveh podpoglavjih sem problem agent-struktura predstavil, kot se kaže v splošni družbeni teoriji, obravnaval pa sem tri pristope premoščanja problema (strukturacija, morfogenetski pristop in strateško-relacijski pristop). V tem podpoglavju pa se posvetim relevantnosti poznavanja problematike v proučevanju ZP, še posebno vplivu problema agent-struktura na ZPA in uporabnosti zgoraj opisanih pristopov tega problema. V skladu z raziskovalnim vprašanjem diplomskega dela problem agent-struktura obravnavam z vidika posledic, ki jih ima za izgradnjo analitičnega okvira za ZPA Belorusije.

Če se vrnem na že omenjeno navedbo Rosenaua (2008, viii), ki trdi, da je ključen cilj in izziv raziskovalca v ZPA identifikacija in izbor dejavnikov, katerih skupek najbolje pojasni zunanjepolitično delovanje ob upoštevanju njihovih medsebojnih interakcij, opazim, da Rosenau govori o problemu agent-struktura kot ključnem izzivu ZPA. Čeprav je bila problematika od t. i. ontološkega obrata v družboslovju deležna precejšnje pozornosti avtorjev na področju ZMO, pa do enakovrednega zanimanja na področju proučevanja ZP ni prišlo.⁴⁶ Izpostaviti velja Walterja Carlsnaesa, čigar

⁴⁶ Morda je razlog za to tudi v obravnavanju AZP kot aktersko-specifičnega pristopa oziroma teorije, kar samo po sebi namiguje na postavitev 'na stran agenta' oziroma na stran metodološkega individualizma. Tudi Hudson (2007, 8) to interpretira podobno, saj meni, da AZP vpeljuje pomemben napredek v ZMO glede problema agent-struktura, ker z osredotočanjem na zunanjepolitični proces daje več poudarka človeškemu agentu, ki je bil v študiju MO prej v veliki meri prezrt. Hudson (prav tam) to utemeljuje tudi na primeru; opozarja, da je vprašanje odgovornosti posameznika v mednarodnem pravu manjkala teoretska povezava med človeškim agentom (oziroma delovanjem) in njegovimi posledicami, in poudarja,

doprinosa predstavljam v nadaljevanju, še prej pa se usmerim na kratko obravnavo vseh treh zgoraj opisanih modelov premoščanja problema agent-struktura z vidika ZPA.

Za kritiko Giddensove teorije strukturacije se lahko obrnemo kar na Carlsnaesa (1992, 256–9), ki ji prvenstveno očita pomanjkanje predvidevanja časovno-pogojene spremenljivke ob hkratnem Giddensovem zagovarjanju, da mora imeti teoretiziranje o agentu in strukturi časovno dimenzijo. Giddens namreč po mnenju Carlsnaesa (prav tam) v svoj model ne more vključiti dejstva, da delovanje in struktura 'vplivata' na različnih časovnih intervalih, s tem pa ne more priskrbeti razlage 'spremembe' kot posledice interakcije agenta in strukture skozi čas.

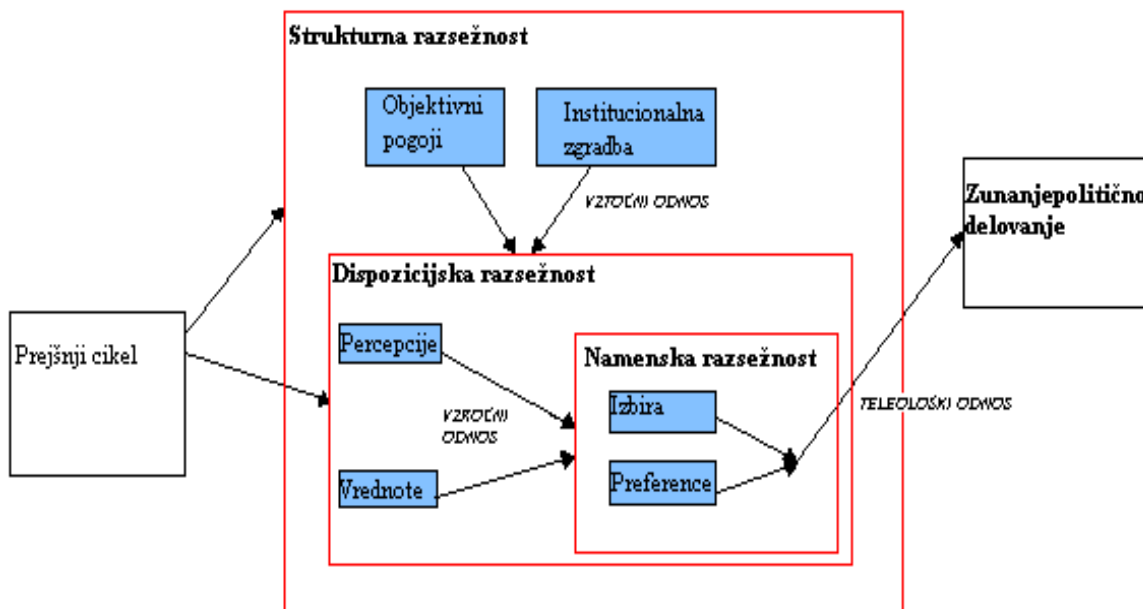
Glede morfogenetskega pristopa Archerjeve v nadaljevanju obravnavam Carlsnaesov prispevek, saj avtor na njem zgradi svoj model premoščanja problema agent-struktura v proučevanju ZP. Carlsnaes (1992; 2006; 2008) v ponazoritvi problema agent-struktura v proučevanju ZP izhaja iz zgornjih Tabel 4.1 in 4.2. Avtor (Carlsnaes 1992, 250) poudarja, da v kolikor lahko katerikoli pristop, ki se uporablja v ZPA, raziskovalec umesti v metateoretsko matriko (prikazano v Tabeli 4.1) in ga s tem kategorizira v eno izmed njenih polj glede na njegovo ontologijo/epistemologijo, je to *ipso facto* problematično z vidika problema agent-struktura. Nekateri pristopi so s tega vidika bolj problematični in nekateri spet bolj dovtetni za sintezo (teoretsko integracijo), ki je predpogoj za razrešitev problema agent-struktura. Tovrstna sinteza bi z analitičnega vidika omogočila upoštevanje recipročne interakcije med agenti in strukturami v procesu določanja zunanjepolitičnega obnašanja držav (Carlsnaes 1992, 250).

Kako torej združiti pristope na diametralno nasprotnih polih v smiselno celoto, v enotno razlago ZP države? Ne nazadnje, kot poudarja Carlsnaes (2006, 342) je metateoretska matrika eno, dejansko stanje v praksi pa drugo, zato je potrebno empirično analizo ločevati od slike, ki jo prikazuje metateoretska razdelitev. Avtor (Carlsnaes 1992) ponuja lastno rešitev problema agent-struktura v proučevanju ZP. Izhaja iz že omenjenega pristopa morfogenetskih ciklov in razvije metodološko rešitev prek uvedbe

da obstoj npr. haškega tribunala nakazuje potrebo po manifestaciji teoretskega uokvirjenja koncepta človeškega agenta. Podobno o pomenu in odgovornosti odločevalcev in izvajalcev ZP govori tudi Hill (2007, 3–14), ki z vidika sodobnega razvoja MO izpostavlja sojenje Slobodanu Miloševiću kot pomemben poskus vzpostavitve 'zakona humanitarne intervencije' in s tem predstavlja nov korak proti drugačnemu mednarodnemu sistemu, izvorno utemeljenem v zaščiti človekovih pravic.

treh analitičnih razsežnosti razlage⁴⁷ (namenske, dispozicijske in strukturne), ki so prikazane v njegovem modelu v spodnji Sliki 4.1.

Slika 4.1: Carlsnaesov model premoščanja problema agent-struktura v zunanje politični analizi

Vir: Povzeto po Carlsnaes (1992, 254–63) in Kajnc (2008, 81).

Znotraj strukturne razsežnosti, prikazane v Sliki 4.1, so objektivni pogoji in institucionalna zgradba, ki skupaj vzročno vplivata na drugo, dispozicijsko razsežnost. Na tej se nahajajo vrednote in percepcije, ki prav tako vzročno vplivajo na tretjo, namensko razsežnost. Tu so preference in izbira. Zunanje politično delovanje je posledica delovanja na vseh treh razsežnostih. Prikazan je le en morfogenetski cikel.

Carlsnaes (1992, 254) poudarja, da čeprav analitično avtonomne, so vse tri razsežnosti logično, po korakih tesno povezane. Analiza po posameznih razsežnostih je povsem izvedljiva (npr. analiza le namenske razsežnosti kamor spadajo vse 'racionalistične' analize delovanja), po drugi strani pa lahko raziskovalec analizo poglobi in priskrbi kavzalno opredelitev (npr. zakaj in kako se sploh oblikujejo dane izbire in preference na intencionalni ravni). Strukturna, dispozicijska in namenska razsežnost skupaj predstavljajo proces tvorjenja zunanje političnega delovanja in tako podobno kot v Sliki

⁴⁷ Carlsnaesove 'razsežnosti razlage' (*dimensions of explanation*) ne gre zamenjevati z ravnmi analize, ki jih obravnavam v naslednjem podpoglavju.

4.1 ponazarjajo zunanjepolitični proces. Ključen doprinos modela, ki mu omogoča premoščanje problema agent-struktura, pa je v vpeljavi morfogenetskih ciklov, saj ti, kot že omenjeno v prejšnjem podpoglavju, priskrbijo razlago o (povratnem) vplivu strukture na agenta.

Kritiko Carlsnaesovega modela podaja Kajnc (2008, 81–5), ki poudarja, da je njegova metodološka rešitev problematična zaradi časovne komponente; kljub priznavanju analitičnih prednosti, ki jih delitev na tri razsežnosti prinaša, se hkrati poraja vprašanje, kako zamejiti posamezen časovni interval. Kot drugo in še pomembnejšo kritiko pa Kajnc (2008, 83) izpostavi dejstvo, da Carlsnaes model omeji na AZP v ožjem pomenu; na zunanjepolitično odločanje in akcije. Carlsnaes strukturo zamejuje s strukturo subjekta in strukturno razsežnost, pojmovano z objektivnimi pogoji in institucionalno zgradbo, omeji na strukturo sistema odločanja o ZP (prav tam). Metodološka rešitev odnosa med agentom in strukturo se kaže v tem, da se povratni vplivi prejšnjih dejanj pokažejo prek sprememb v spremenljivkah na vseh treh razsežnostih v naslednjem ciklu, vendar je tovrsten vpliv oziroma delovanje omejeno na aktersko delovanje, ne upošteva pa delovanja strukture (prav tam).

K aplikaciji strateško-relacijskega pristopa pozivata Brighi in Hill (2008, 118–34), vendar ga izpostavljata zgolj kot uporabnega za raziskovanje implementacije ZP oziroma obnašanja držav. Kelly (1999, 113–4) med drugim izpostavlja determinizem modela, ki agentom ne pripisuje svobodne volje (*free will*), še posebno pa poudarja dejstvo, da Jessopova teorija, ki se sicer po eni strani kaže kot zelo fleksibilna in odprta za različne družbene razlage, po drugi strani vpeljuje koncept državne moči (*state power*), ki je oprt na kapitalistično ustrojeno državo. Belorusija je država s popolnoma drugačnim sistemom, kot ga za referenco vzame Jessop, zato se zdi njegov pristop le stežka uporaben v okviru ZPA Belorusije.

Kot je bilo pokazano, ima vsak izmed obravnavanih treh pristopov, ki poizkušajo premostiti problem agent-struktura, določene težave in pomanjkljivosti. Raziskovalcu nobeden izmed njih ne dovoljuje, da brezskrbno 'stopi korak nazaj' in prek njih kot splošno uporabnih 'velikih teorij' ZP izvede ZPA Belorusije; oba izziva ZPA, opredeljena v prvem poglavju, tako ostajata nerazrešena. Zato se zdi smiselno, da se v iskanju ustreznega analitičnega okvira za ZPA vrnem na AZP in se poglobim v njeno

(metodološko) 'rešitev' teoretske integracije in problema agent-struktura, tj. ravni analize.

4.3 Problem ravni analize

Začetki opredelitve ravni analize se pripisujejo Singerju (1960), ki izhaja iz dela 'Človek, država in vojna' Kennetha Waltza (1959). Waltz (1959) v njej proučuje predpostavke, ki vodijo raziskovalca v izbiro ene od treh ravni analize, ki jih identificira; človeka (posameznika), državo in mednarodni sistem. Zanimajo ga posledice omenjene izbire, osrednje vprašanje, s katerim se v delu ukvarja, pa zadeva identifikacijo tiste ravni, katere proučevanje najboljše pojasni izvor in razloge za vojno. Singer (1960, 460) pozdravlja Waltzev pristop, vendar opozarja na problem agent-struktura in na posledično nezmožnost modela, da raziskovalca usmeri v izbiro ustrezne začetne točke proučevanja. Waltz (1959, 160) namreč ugotavlja, da so vse tri ravni del narave in da lahko raziskovalec, četudi osredotočen le na eno raven, redko izpusti drugi dve, saj so vse tri povezane. Avtor povezanost med njimi utemeljuje tako, da ravni mednarodnega sistema pripiše zajemanje okvirja mednarodne politike, ravni posameznika in ravni države pa po njegovem mnenju opisujeta silnice v mednarodni politiki, ki le-to oblikujejo, vendar pa so te silnice hkrati odvisne od ravni mednarodnega sistema, da določi njihovo pomembnost in predvidi njihove rezultate (Waltz 1959, 238).

Singer (1961, 77) problem ravni analize opiše kot problematiko ustrezne ocenitve in izbire raziskovalca med metodološko in konceptualno uporabnostjo posameznih ravni analize. Proučevanju v ZMO pripiše dve široko definirani ravni analize; mednarodni sistem in nacionalni podsistemi oz. država (Singer 1961, 78). Izgradnjo raziskovalnega modela ob upoštevanju ravni analize Singer (1961, 78–80) razume kot ključno za natančno *opisovanje* opazovanega pojava, za razumevanje in *pojasnjevanje* odnosov med pojavi, ki se jih proučuje, ter nenazadnje za možnost ustreznega *napovedovanja*. Čeprav avtor ravni analize pravzaprav enači s problemom agent-struktura, pa zanj ontološka razsežnost vprašanja ni bistvena; ravni analize obravnava kot metodološko rešitev, ki raziskovalcu omogoča, da se ne zaplete v vprašanju o večjem ali manjšem

vplivu bodisi agenta bodisi strukture (v njegovem primeru države in mednarodnega sistema) ali o njuni medsebojni povezanosti.

Russett in Starr (1996, 73) uporabnost ravni analize opredeljujeta kot ključno za razumevanje uganke raznolikega ravnanja držav v različnih trenutkih ali v različnih okoliščinah – pogojih, pod katerimi bodo sodelovale ali uskladile svoje ravnanje z drugimi mednarodnimi dejavniki, ter tistih, pod katerimi bodo nastali konflikti, se zaostri in celo vodili do nasilja; raziskovalcu tako ravni analize pomagajo razumeti vzorce vzrokov, ki jih srečuje. Avtorja (Russett in Starr 1996, 74) ravni analize jedrnato pojmujejo kot »točke na urejeni lestvici velikosti in zapletenosti«. Na posamezni ravni so enote, katerih ravnanje skušamo opisati, napovedati ali razložiti, prav tako pa tudi enote, katerih vpliv na posamezne odločevalce raziskujemo (prav tam). Singerjev model ravni analize avtorja (Russett in Starr 1996, 76–7) razširita na naslednje ravni analize v svetovni politiki, ki so prikazane v spodnji Slika 4.2.

Slika 4.2: Ravni analize v svetovni politiki: Waltz, Singer, Russett in Starr

Singer, Waltz:	Russett in Starr:
MEDNARODNI SISTEM	SVETOVNI SISTEM
	ODNOSI
DRŽAVA	DRUŽBA
	VLADA
	VLOGA
(POSAMEZNIK)	POSAMEZNIK

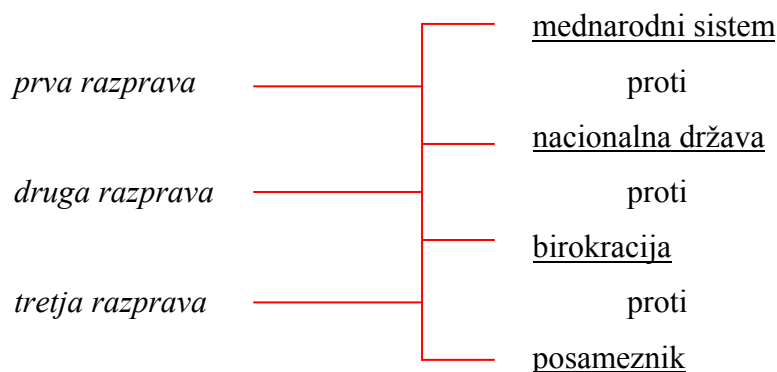
Vir: Prirejeno po Waltz (1959), Singer (1969) in Russett in Starr (1996)

Medtem ko Singer (1961) razločuje med dvema ravnema analize (Waltz pa med tremi) glede na vrsto vplivanja na ZP (notranji in zunanji vplivi), Russett in Starr (1996, 77) nadalje strukturirata ravni analize (ki jih uporabita tudi kot 'organizacijsko načelo' v njuni monografiji Svetovna politika) in razločujeta, kot prikazuje Slika 4.2, med: i) posameznimi odločevalci in njihovimi značilnostmi; ii) vlogami, ki jih zavzemajo; iii) strukturami vlade, znotraj katere delujejo; iv) družbo, ki ji vladajo in znotraj katere

živijo; v) spletom odnosov, ki obstajajo med nacionalno državo odločevalcev in drugimi mednarodnimi dejavniki; vi) svetovnim sistemom.⁴⁸

Razčlenitev v dodatne ravni analize sovpada z že opisano 'drugo razpravo' v ZMO, ki je raziskovalce usmerjala v odpiranje 'črne skrinje' ali 'biljardne krogle' in posvečanje večje pozornosti zunanjepolitičnemu procesu. Hollis in Smith (1990, 197) podajata diagram ravni analize glede na tri družboslovne razprave, kot prikazuje Slika 4.3.

Slika 4.3: Ravni analize glede na družboslovne razprave

Vir: Hollis in Smith (1990, 197).

Wight (2006, 107) poudarja, da je mogoče obravnavati ravni analize kot agente in strukture (nižja raven je agent strukturi na višji ravni); v tem primeru ravni analize postanejo 'ravni pojasnjevanja'. Agent je tako na primer na ravni druge razprave birokracija, ki pa je na ravni tretje razprave struktura, kot prikazuje Slika 4.3.

Čeprav nekateri avtorji predpostavljajo, da je problem ravni analize pravzaprav redukcija problema agent-struktura, Wight (2006, 102) nasprotno trdi, da gre za dva ločena problema.⁴⁹ Avtor (Wight 2006, 119) poudarja, da je problem agent-struktura vsebovan na vsaki ravni družbene realnosti, medtem ko problem ravni analize naslavlja predvsem raven in obseg analize. Podobno meni tudi Carlsnaes (1992, 246), ki trdi, da problem agent-struktura zajema povezavo med namernim obnašanjem (ki je temeljna lastnost agentov) in družbenimi strukturami, ta povezava pa je lahko vsebovana na

⁴⁸ Russett in Starr (1996) v svoji shemi ravni analize prikažeta v obliki obrnjene piramide. Ker bi to lahko zavedlo v predpostavlanje ontološkega razmerja agent-struktura med posameznimi ravni in prejudiciranje pomena/pojasnevalne moči posamezne ravni, se temu v prirejeni Sliki 4.2 izognem.

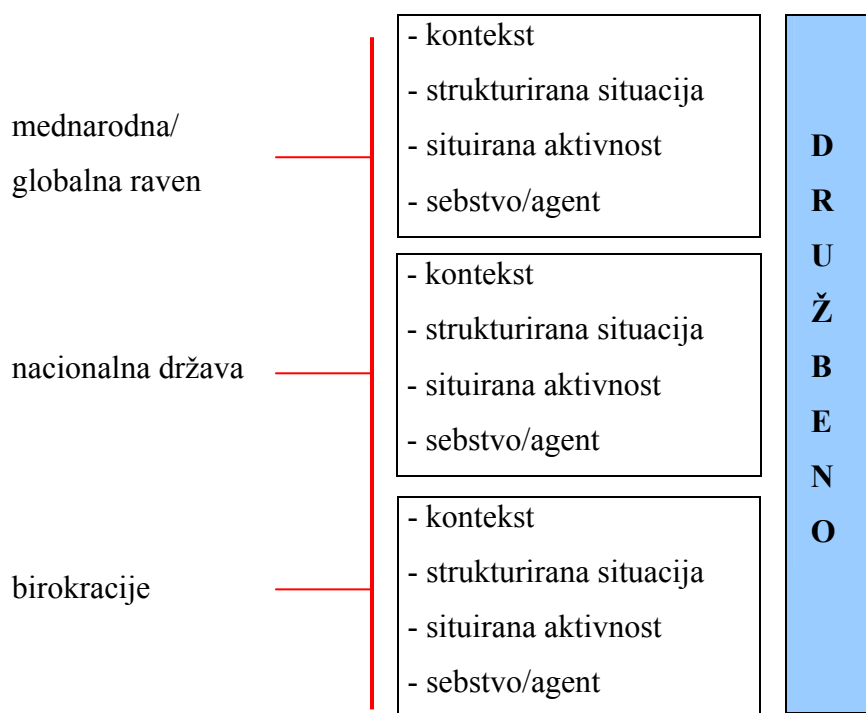
⁴⁹ Avtor (Wight 2006, 102) opozarja tudi na problem mikro-makro, ki ga je prav tako možno ločevati, pa tudi združevati s problemom agent-struktura in problemom ravni analize.

katerikoli ravni analize. Wight (2006, 102–7) podaja kritiko Singerjevega razumevanja koncepta ravni analize (Singerjeve ravni analize pojmuje kot 'ravni obstoja' (*levels-of-being*)) in trdi, da gre pri problemu ravni analize pravzaprav za problem 'ravni pojasnjevanja' (*level-of-explanation*). Ugotavlja, da Singer ravni analize zamenjuje za enote analize; oboje spada med odločitve, ki jih mora sprejeti raziskovalec, vprašanje pa je, kaj ima analitično prednost v okviru razvoja raziskovalnega programa (Wight 2006, 103).

To sem v diplomskem delu izpostavil pri obeh temeljnih izzivih ZPA Belorusije, predstavljenih v drugem poglavju (*kaj* proučevati in *kako* proučevati); gre torej za vprašanje identifikacije enot in ravni analize. Enota analize je tako povezana z objektom proučevanja, raven analize pa s vprašanjem, kako pojasniti aspekt objekta, ki ga proučujemo (Wight 2006, 103). Na kratko je problem ravni analize razlika med tistim, kar raziskovalec želi pojasniti (enota), in načinom, kako to pojasni (raven).

Wight (2006, 119) trdi, da bo vsak izključno metodološki poskus rešitve problema agent-struktura vselej vnaprej obsojen na propad, saj so tovrstne predpostavke vedno osnovane na ontoloških temeljih. Wæver (1994, 262) podobno kot Wight znotraj razprave o ravneh analize ločuje med 'viri pojasnjevanja' in 'lestvicami'; vir pojasnjevanja ni nujno prisoten le na eni ravni, saj »lahko vključuje dejavnike, ki ontološko pripadajo različnim ravnam, vendar skupaj tvorijo mehanizem, ki je vir pojasnjevanja«. Tako kot Wight in Wæver tudi Hollis in Smith (1991, 395) poudarjata, da se problema ravni analize (oziroma ravni pojasnjevanja) ne da obravnavati v izolaciji od pogleda na ontološko vprašanje o konceptu mednarodnega sistema. Wight (2006, 112) izhaja iz modela, prikazanega v Shemi 4.3, in razvije lasten model ravni analize ter znotraj njih prikaže dinamiko agent-struktura. Prikazuje ga spodnja Slika 4.4.

Slika 4.4: Ravni analize glede na problem agent-struktura

Vir: Wight (2006, 112).

Kot prikazuje Slika 4.4, Wight uvede štiri koncepte na posamezni ravni analize: sestvo oziroma agent, situirana aktivnost, strukturirana situacija in kontekst. Opise vseh štirih elementov povzemam po Wightu (2006, 113–5):

- Sestva ali agenta ni lahko ločiti od družbenih strukturiranih (družbenih) situacij, v katerih se udejanji, zato morajo raziskovalci sprejeti (težko) odločitev o tem, kateremu aspektu delovanja dati prednost. Zmožnost človeških agentov za delovanje izvira bolj kot iz bioloških dejavnikov iz njihovega družbenega položaja, zato je ta položaj notranje povezan z delovanjem. Čeprav so agenti vedno strukturno zaznamovani, pa je potrebno razlikovati med različnimi ravni delovanja. Koncept sestva se nanaša na posameznikovo dojetje identitete, osebnosti in zaznavanje družbenega sveta.
- Situirana aktivnost zadeva dinamičnost interakcije med posamezniki; srečanja posameznikov proizvajajo rezultate, ki so posledica komunikacije v skupini, in se jih ne bi dalo predvideti le z analizo samih posameznikov. Udeležba posameznikov v teh interakcijah bo na aktivnosti pustila edinstven pečat, po drugi strani pa bo proces interakcije povratno vplival na udeležence same.

- Strukturirana situacija označuje vpliv okolja, znotraj katerega se odvija aktivnost, na interakcijo med posamezniki. Ne ga moč omejiti zgolj na vzorce aktivnosti, saj ima tudi druge značilnosti, ki izvirajo iz konteksta.
- Kontekst pomeni način, na katerega sebstvo oziroma agent, situirana aktivnost in strukturirana situacija obstajajo v strukturno organiziranem kontekstu.

Slika 4.4, kot opozarja Wight (2006, 112), ne sme biti razumljena kot končna tipologija, saj je delitev ravni na mednarodno, državno in birokratsko raven postavljena zgolj z namenom primerjave z drugimi modeli, predvsem tistim, ki ga implicira Slika 4.3; tako lahko raziskovalec operira tudi z drugimi ali več ravnmi (ali podravnmi) analize (kot npr. pri ZPA, kot bom prikazal v nadaljevanju). Pomembno je tudi izpostaviti ključno vlogo posameznika v Wightovem modelu: ta ga sicer ne navaja kot raven ali enoto analize, temveč interakcijo med posameznimi ravnmi utemeljuje prav prek raznoliko situiranega posameznika oziroma človeškega agenta (Wight 2006, 112). Vsaka raven analize vsebuje posameznike in njihove raznolike strukturirane situacije, prav tako pa zajema tudi obliko oz. način, na katerega so ti strukturni okviri dinamični in v medsebojni interakciji; strukturirane situacije so tako 'produkti v procesu', kot tudi 'procesi v produkciji' (Wight 2006, 112).

Z analitičnega vidika tovrsten (sinoptični) model raziskovalcu omogoča osredotočenje na katerokoli komponento, pri aplikaciji modela v praksi pa gre za stvar poudarka oziroma izhajanja iz tistega elementa, ki mu raziskovalec posveča primarno pozornost (Wight 2006, 112). V tem je model podoben Carlsnaesovemu, prikazanemu v prejšnjem podpoglavju v Sliki 4.2.

4.3.1 Ravni analize v zunanjepolitični analizi

Hudson (2007, 165) v ravneh analize vidi rešitev problema agent-struktura, ki se je v ZPA kazal predvsem kot problem teoretske integracije oziroma združevanja pristopov z različnimi ontologijami in epistemologijami. Avtorica (prav tam) navaja šest ravni analize (mednarodni sistem, značilnosti države, notranja politika in opozicija, kultura in narodna identiteta, skupine in posameznik) v AZP (kot teoriji), ki so prikazane v spodnji Sliki 4.5.

Slika 4.5: Ravni analize v analizi zunanje politike

MEDNARODNI SISTEM
ZNAČILNOSTI DRŽAVE
NOTRANJA POLITIKA IN OPOZICIJA
KULTURA IN NARODNA IDENTITETA
SKUPINE
POSAMEZNIK

Vir: povzeto po Hudson (2007).

Na ravni analize Hudson gleda podobno kot Singer in torej problem agent-struktura z njimi 'razreši' le na metodološki ravni; meni celo, kot to interpretira Carlsnaes (2008, 96), da, v kolikor je vsaka raven analize obravnavana posebej in na svoj lasten način, problem agent-struktura v AZP ne obstaja. Čeprav je uvedba ravni analize in njihova uporaba v proučevanju ZP (kot tudi v ZMO nasploh) predstavljala pomemben korak naprej pri premoščanju problematike teoretske integracije, pa je s tem porodila nove težave za raziskovalca. Problem ravni analize, kot že omenjeno, ne leži le v ustreznem definiranju posameznih ravni ter v izboru začetnih točk za analizo na posameznih ravneh, temveč tudi v dejstvu, da posameznih ravni analize ni možno integrirati ali združevati, kot na podlagi Singerjeve opredelitve ravni analize ugotavlja Carlsnaes (2008, 89).

Ta problem prehajanja analize med ravnmi in podravnmi, ter njihovega združevanja, ki se ga Hudson sicer zaveda, pa ni edina težava, ki jo sproža uvedba ravni analize (tudi v kolikor jih raziskovalec smatra le kot metodološki pripomoček za lociranje začetne točke raziskave oziroma analize). Če raziskovalec uporabi tako določene ravni analize (v skladu z zgornjo Wightovo razlago so to *de facto* enote analize in ne ravni), model, ki ga posreduje Hudson, pa kot splošno uporaben okvir za analizo (kar sugerira njeno poudarjanje AZP kot teorije), se ponovno znajde pred prejudiciranjem določenega ustroja države, njenega zunanjepolitičnega delovanja in drugih značilnosti. Seveda bi bilo nespametno trditi, da ravni, vsebovane v Sliki 4.5, nimajo nobene pojasnjevalne vrednosti za kakšno izmed držav v mednarodni skupnosti. Vendar pa je njihova relevantnost lahko precej manjša od drugih, izpuščenih oziroma integriranih v ostale

ravni. 'Odpiranje' države kot črne skrinje in posledično definiranje njenih podravni kot samostojnih ravni analize, ki je sovpadalo z drugo razpravo v družboslovju (Sliki 4.2 in 4.3), še ni pomenilo določitve kakšnih stalnih in določenih podravni. Kot trdi Wæver (1994, 262) obstaja nešteto možnih ravni, raziskovalec pa lahko poizkusi nekatere izpostaviti kot primarne.

Razdelitev, ki jo v Sliki 4.2 ponujata Russett in Starr, ter tista, ki jo v Sliki 4.5 ponuja Hudson, se denimo razlikujeta. V kolikor so tako opredeljene ravni analize le primer in se jih tako tudi obravnava, neujemanje za izvedbo ZPA ni problematično, a hkrati tudi ne preveč koristno. V kolikor pa omenjene ravni analize raziskovalec vzame kot teoretsko podlago (kar implicira 'oplemenitenje' ravni analize z ontologijo) v okviru teorije AZP, pa se poveča tako njihova vrednost, kot tudi problematičnost.

Obe različici narekujeta raziskovalcu, da na začetku raziskovanja problema stopi 'korak nazaj'. Ne zdi se dopustno, da privzame ravni analize, kot mu jih ponuja Hudson (njen model ravni analize uporabljam zato, ker o AZP govori kot o teoriji, katere status bi lahko opravičila ravno z ravnmi analize). Izhodiščna točka za izgradnjo analitičnega okvira za ZPA Belorusije in, kot bo opisano v naslednjem poglavju, njen prvi korak se (smiselno) zdi bodisi identifikacija novih ravni analize, prilagojenih obravnavanemu (analiziranemu) primeru, bodisi kakšen drug način osnovanja analitičnega okvira, kot bom prikazal v naslednjem poglavju. Ta ugotovitev pa dokazuje (skupaj z negativno ovrednotenim pregledom modelov premoščanja problema agent-struktura v proučevanju ZP), da je bilo uvodno predpostavljjanje razrešitve obeh izzivov izgradnje na teoriji utemeljenega analitičnega okvira za ZPA Belorusije (»*kaj* proučevati?« in »*kako* proučevati?«) napačno.

5 ANALITIČNI OKVIR ZA ZUNANJEPOLITIČNO ANALIZO BELORUSIJE

V zadnjem poglavju se vračam na izhodiščno raziskovalno vprašanje diplomskega dela: »Kako izgraditi teoretsko utemeljen analitični okvir za ZPA Belorusije?« Ker sem zavrnil izgradnjo analitičnega okvira za ZPA Belorusije, ki bi imel vhodne točke raziskovanja utemeljene in opredeljene na podlagi (obstoječe) teorije, se moram še vedno soočiti (predvsem) s tem izzivom. V nadaljevanju v prvem podpoglavju obravnavam problem opredelitve vstopnih točk v ZPA, v drugem pa problem nabora teoretskega okvira ob predpostavljajanju morebitne razrešitve prvega problema. V tretjem podpoglavju predstavim možnosti, ki raziskovalcu glede na oba problema preostanejo, v četrtem pa eno izmed predlaganih možnosti empirično preverim na primeru Belorusije.

5.1 Od enot analize do ravni analize

V tretjem poglavju sem z vidika raziskovalca z omejenim poznavanjem Belorusije in njene ZP obravnaval potencial teorije za izgradnjo analitičnega okvira za ZPA Belorusije in ugotovil, da množstvo možnih zunanjepolitičnih dejavnikov kot neodvisnih spremenljivk, množstvo možnih oblik izraza ZP (oziroma njeni elementi) kot odvisne spremenljivke ter različne oblike povezav obeh spremenljivk v zunanjepolitičnem procesu ob hkratni odsotnosti vseobsegajoče teorije ZP sprožajo problem izbora teoretskega okvira, s katerim bo ZP analizirana, in s tem opozarjajo na potrebo po izgradnji 'splošnega' analitičnega okvira za ZPA. Raziskovalec oziroma analitik potrebuje način, kako vse spremenljivke smiselno povezati in v ZPA zajeti izbor zunanjepolitičnih dejavnikov s kar največjo pojasnjevalno težo. Kot uveljavljen pristop oziroma metodo, ki analitiku omogoči opredelitev vstopnih točk za aplikacijo teoretskega okvira (teorij in pristopov, ki bodo proučevali posamezne 'dele' ZP), sem opredelil ravni analize, kot jih načrta Valerie Hudson (2007) (mednarodni sistem, značilnosti države, notranja politika in opozicija, kultura in narodna identiteta, skupine in posameznik).

Medtem ko sem v tretjem poglavju izpostavil slabo opremljenost teorije za izgradnjo analitičnega okvira za ZPA Belorusije, sem se v četrtem poglavju lotil raziskovanja

razlogov zanjo. Na podlagi obeh izhodišč ter obeh hipotez, predstavljenih v Uvodu, sem problematiziral ravni analize kot metodološki pripomoček, ki bi omogočal opredelitev ustreznih vstopnih točk za ZPA. Ugotovil sem, da ravni analize metodološko niso uporabne brez pripadajoče ontologije, brez vnaprejšnjega predpostavljjanja določene strukture države in določenih vzročno-posledičnih povezav (oziroma agentov/struktur) na posameznih ravneh analize. Dodatna razčlenitev ravni analize 'država', kot jo opredeljuje Singer (1960; 1961), ki je sovpadala z drugo razpravo v družboslovju, v podravni, ki se zdaj obravnavajo kot samostojne ravni (glej npr. Russett in Starr 1996; Hudson 2007), odraža določen tip držav, po logiki tistih, kjer – ter na podlagi katerih – je bila osnovana. Države pa so seveda lahko tudi drugače organizirane, za kar je Belorusija s svojim avtoritarnim sistemom zagotovo izstopajoč primer.

Kadar pa ravni analize kot pripomoček za opredelitev vhodnih točk za izgradnjo analitičnega okvira za ZPA Belorusije niso primerne, raziskovalec ostaja pred nerešenim problemom. Tudi pregled pristopov in teorij, ki naj bi premoščali problem agent-struktura in s tem predstavljali možno alternativo ravnem analize, saj bi jih kot splošno uporabne lahko aplicirali na ZPA Belorusije, je te pristope odkril kot pomanjkljive, kot sem pokazal v četrtem poglavju.

5.2 Od ravni analize do teoretskega okvira za zunanjepolitično analizo

Če predpostavljam, da navkljub zgornjim argumentom raziskovalec uspe pridobiti teoretsko-utemeljen način izgradnje analitičnega okvira za ZPA Belorusije, in torej lahko definira (nesporne) ravni analize, je s tem metodološkim postopkom že razrešil dobršen del problema, ki ga je povzročala teoretska integracija in z njo povezan problem agent-struktura.

V diplomskem delu sem v tretjem poglavju problem izbora teoretskega okvira že obravnaval, v četrtem pa sem se spustil v razlago njegove problematičnosti, ki izvira iz zgoraj omenjenih temeljnih problemov, ki so sicer skupni družboslovnemu proučevanju v celoti. Na točki, ko pa raziskovalec že ima opredeljene ravni analize, mu ne preostane drugega, kot da na podlagi lastnih predpostavk iz velikega števila pristopov in teorij, ki

so za proučevanje na posamezni ravni na voljo, izbere tiste, ki ZPA Belorusije najbolj ustrezajo. Ta odločitev pa je še vedno zelo kompleksna, seveda pa tudi zelo pomembna.

V nadaljevanju obravnavam koncept pogojev obsega kot (skrajno pozitivistično) možno pot do poenostavitve in olajšanja izbora in nabora teoretskega okvira. Pogoji obsega (*scope conditions*) so v ZMO relativno nov in neraziskan pojav. Pravzaprav ne gre za nič novega, saj pogoj obsega kot postulat posamezne teorije v širši interpretaciji pomeni domeno, kjer se posamezno teorijo ali pristop proučevanja najbolje aplicira v praktičnem proučevanju.

Wight (2006, 23–4) se (ob opredeljevanju omejitev znanstvenega realizma) sprašuje po pogojih, ki morajo biti prisotni, da je znanost sploh lahko mogoča, in trdi, da je njen obstoj vedno pogojen z določeno obliko realnosti (Wight 2006, 24). To izhodišče, utemeljeno tako v ontologiji kot epistemologiji, opre na argumentacijo Bhaskarja (v Wight 2006, 23),⁵⁰ ki se sprašuje, kakšni morajo biti pogoji, da je znanost lahko mogoča, in trdi, da nobena filozofija ne more obravnavati same sebe kot privilegirane s strani kakšnega posebnega (visokega) subjekta, s katerim se ukvarja, ali s strani kakšne (superiorne) vrste resnice. Razlog za to je moč iskati v dejstvu, da znanost vedno izvira iz prakse (konec koncev so tudi človeška bitja tista, ki se z njo ukvarjajo; je človeška dejavnost) in je zato vedno navezana na oziroma umeščena v svoj lastni zgodovinski okvir; tako ne more obstajati filozofija 'na splošno', le filozofija določenih, zgodovinsko pogojenih družbenih oblik (Wight 2006, 23).

Kot opozarja Wohlforth (2007, 37), pogojev obsega teorij ne gre zamenjati za njihove temeljne predpostavke. V svojem pregledu realizma kot teoretske smeri v proučevanju ZP npr. ločuje med anarhijo kot ključno realistično predpostavko mednarodne politike, in predvidevanjem, da anarhijo apliciramo v enakem obsegu na vse države v mednarodni skupnosti (Wohlforth 2007, 37). Wohlforth (2007, 44–5) opozarja na neuniverzalnost teorij in na neustrezno uporabo realizma v ZPA ter poznavanje ustreznih pogojev obsega realističnih teorij navede kot pogoj za plodno aplikacijo teh teorij na AZP. Vprašanje o možni aplikaciji določene teorije na posamezen zunanjepolitični primer je po njegovem mnenju odvisno od stopnje, do katere so

⁵⁰ Bhaskar, Roy. 1986. *Scientific Realism and Human Emancipation*. London: Verso.

prisotni pogoji obsega te teorije (Wohlforth 2007, 45). Primer avtorjeve opredelitve pogojev obsega za realistične teorije (Wohlforth 2008, 44) je prikazan v Prilogi 2.

Wendt (1999, 366–7) v pojasnjevanju uporabnosti racionalističnega in konstruktivističnega modela analize družbenega procesa prav tako predlaga izoblikovanje pogojev obsega, ki bi določali, kdaj je najprimerneje uporabiti katerega izmed modelov. Odločitev o uporabi enega ali drugega označuje kot primarno analitično ali metodološko odločitev, ki naj najbolje služi odgovarjanju na vprašanje, ki raziskovalca zanima. Podobno tudi Checkel (1998, 347–8) ob spraševanju po umestitvi in uporabnosti konstruktivizma opozarja na potencial definiranja pogojev obsega.

Hudson in Vore (1995, 229) opredelitev pogojev obsega navajata kot možen cilj, prek katerega bi AZP lahko premostila most med 'akademske svetom' in političnim odločanjem, ki zaznamuje in razdvaja disciplino. AZP naj bi posebljala pluralizem, utelešen v široko-obsežni ontologiji, odprti epistemologiji in raznoliki metodologiji (Hill 2007, 30). Vprašanja po ustrezni aplikaciji aktersko-specifične ali aktersko-spolšne teorije bi bila težko razrešena brez vpeljave pogojev obsega za posamezne teorije (Hudson in Vore 1995, 229). Hudson (2007, 186) primerja ravni analize, ki jih določa v svojem pregledu AZP, z disciplinarnimi mejami (na vsaki izmed identificiranih ravni izpostavlja njim pripadajoče pristope in teorije). V ZPA je pogosto preveč predpostavk ob premajhnem poznavanju pogojev obsega, saj bi raziskovanje pogojev obsega zahtevalo teoretiziranje prek različnih ravni, pa tudi prek podravni analize (Hudson 2007, 186).

5.3 Alternative

Ob zavrnitvi možnosti izgradnje analitičnega okvira za ZPA Belorusije, utemeljenega v obstoječih pristopih in teorijah, je raziskovalec, pa tudi AZP kot študijsko področje postavljeno pred vprašanje, kaj storiti? V nadaljevanju izpostavljam nekaj možnosti, ki se zdi na voljo:⁵¹

⁵¹ Zaradi omejitev glede obsežnosti diplomskega dela tukaj te alternative le navajam in se v njihovo znanstveno ali analitično uporabno vrednost podrobneje ne spuščam.

1. Izgradnja pristopa, ki bo na (metodološko) ustrežnejši način kot dosedanji poizkusil premostil problem agent-struktura. Četudi so se v preteklosti tovrstni poizkusi, kot opisano, že pojavljali, pa se zdi ta možnost kar obsežen podvig.
2. Izgradnja teorije, primerne avtoritarnemu tipu držav, s prilagojenimi ravnmi analize. Na AZP kot teorijo, ki jo zagovarja Hudson (2007), bi v tem smislu pravzaprav lahko gledali kot na ameriško-zahodnoevropski tip. Primer tovrstnega okvira védenja že zdaj predstavlja literatura na področju ZP malih držav.⁵²
3. Delna vrnitev k empiriji. Raziskovalec torej ravni analize oziroma izhodišča za analitični okvir opredeli sam na podlagi lastnih empiričnih opažanj. Nato lahko na tako pridobljena izhodišča bodisi aplicira ustrezne teorije in pristope, v kolikor so le-ti na voljo.
4. Izhajanje iz vnaprej opredeljenih pogojev obsega za (vse) teorije in pristope. V kolikor bi bilo možno izoblikovati model, ki bi raziskovalca prek pogojev obsega usmerjal v izbor teoretskega okvira glede na pogoje obsega posameznih teorij in pristopov (npr. prek enostavnih stopenjskih vprašanj), ravni analize ne bi bilo potrebno izoblikovati. Nekatero poskuse, ki so v preteklosti predstavljali podoben korak v smeri teoretske integracije, obravnava Hudson (2007, 165–84) in izpostavi t. i. 'genotipske' spremenljivke Rosenaua⁵³ ter 'odločevalsko drevo' in možnosti odločanja v skupini, kot jih opredelijo Hermann, Hermann in Hagan.⁵⁴

Glede na zahtevnost prve, druge in četrte možnosti, ki bi več kot prekoračila dovoljeni obseg pričujočega diplomskega dela, v nadaljevanju obravnavam tretjo možnost. Pri njej se raziskovalec, ki želi analizirati ZP Belorusije (zunanjepolitični proces in ne le posamezno, konkretno zunanjepolitično odločitev) še vedno sooča z bistvenim ontološkim vprašanjem: »Kateri agenti in katere strukture obstajajo kot relevantne za proučitev predmeta proučevanja?« Ob izpostavljeni nezmožnosti izgradnje teoretsko utemeljenega analitičnega okvira za ZPA Belorusije je raziskovalec pred nalogo, da

⁵² Glej npr. Keohane (1969), Höll (1983), Petrič (1996).

⁵³ Rosenau, James N. 1966. Pre-Theories and Theories of Foreign Policy. V Barry Farrell, ur. *Approaches in Comparative and International Politics*. Evanston: Northwestern University Press.

⁵⁴ Hermann, Margaret G., Charles F. Hermann in Joe D. Hagan. 1987. How Decision Units Shape Foreign Policy Behavior. V Charles F. Hermann, Charles W. Kegley in James N. Rosenau, ur. *New Directions in the Study of Foreign Policy*. Boston: Allen & Unwin, 309–38.

omenjeni okvir razvije na podlagi empirične analize, temelječe na, kot sem izpostavil v omejitvah diplomske naloge, omejenem poznavanju Belorusije in njene ZP.

5.4 Empirična analiza kot podlaga za opredelitev vstopnih točk v zunanjepolitično analizo Belorusije

V okviru izvedbe empirične analize za opredelitev vstopnih točk v ZPA Belorusije se vračam na zunanjepolitični proces, prikazan v Sliki 3.1 v podpoglavju 3.1.3. Zunanjepolitični proces sem opisal prek treh faz; oblikovanja, odločanja in izvajanja, hkrati pa sem ob tem izpostavil ZP kot proces in ZP kot izraz ter izvajanje izraza.⁵⁵ Pri opredeljevanju agentov in struktur izhajam iz beloruskih uradnih virov ter nekaterih temeljnih beloruskih pravnih aktov.⁵⁶

5.4.1 Beloruska zunanja politika kot proces

V nadaljevanju v okviru koncepta ZP kot procesa opredelim agente in strukture znotraj posamezne faze zunanjepolitičnega procesa (faza oblikovanja, odločanja in izvajanja). Kot podlago za identifikacijo struktur vzamem ravni analize po Hudson (2007), opredeljene v Sliki 4.5.

5.4.1.1 Oblikovanje beloruske zunanje politike

Kot sem predstavil v podpoglavju 3.1.3, na oblikovanje ZP države lahko vpliva mednarodni sistem, mednarodni odnosi, družba, vlada, posamezniki, interesne skupine, javno mnenje, itd. Raven mednarodnega sistema je moč razdelati v dve podravni; mednarodno pravo, predvsem načelo suverenosti držav. Tako sklepam na podlagi poudarkov v 18. členu beloruske ustave (*Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь*)⁵⁷ in v 23. členu Smernic notranje in zunanje politike Republike Belorusije. Po drugi strani se zdi smiselno sklepati, da ima na belorusko ZP pomemben vpliv regionalna raven, kjer

⁵⁵ Iz modela zunanjepolitičnega procesa izhajam, ker gre za zelo vključujoč in (relativno) teoretsko nevtralen koncept.

⁵⁶ Tako ozek izbor dokumentov za empirično analizo utemeljujem s tem, da je namen tovrstne analize le načrtanje prvega koraka izgradnje analitičnega modela za ZPA Belorusije.

⁵⁷ Sprejeta 15. marca 1994, spremenjena in dopolnjena 24. novembra 1996 in 17. oktobra 2004. Dokument prevaja kot '*Ustava Republike Belorusije*' in v nadaljevanju uporabljam slovenski prevod.

so za Belorusijo ključnega pomena odnosi (politični, gospodarski, kulturni itd.) z RF⁵⁸ in EU,⁵⁹ pa tudi drugimi državami in regionalnimi organizacijami (države Skupnosti neodvisnih držav (SND), članice EU, sodelujoče države v Organizaciji za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE), itd.).

Med značilnostmi države, ki vplivajo na ZP, Hudson (2007, 114–53) navaja velikost države, naravne vire, geografski položaj, demografijo, politični sistem, vojaške zmogljivosti ter gospodarski položaj. Pomemben se zdi zlasti gospodarski položaj (tip gospodarska, velik vpliv države, javno lastništvo, odvisnost od poceni dobave energentov s strani RF, visoka gospodarska rast)⁶⁰ in politični sistem, saj je Belorusija avtoritarna država s praktično enostrankarskim političnim sistemom, kjer je opozicija zanemarljiva. Aleksander Lukašenko je ključna osebnost, ki ga lahko raziskovalec obravnava posebej (kot raven analize 'posameznik' po Hudson (2007)). Ostali posamezniki pa so sicer v avtoritarnem sistemu, ki temelji na poudarjanju skupnosti, manj vpliven agent oblikovanja ZP kot pa v demokratičnih sistemih, ki temeljijo na poudarjanju individualnih pravic. Vloga predsednika je ključnega pomena tudi pri obravnavi možne ravni analize, ki jo Hudson (2007) opredeljuje kot 'notranja politika in opozicija', čeprav lahko beloruska Vlada oblikuje temeljne usmeritve ZP (Ustava Republike Belorusije, 107. čl.), tako kot deloma tudi Predstavniški dom (Ustava Republike Belorusije, 97. čl.). Zaradi ključne vloge predsednika in zanemarljive vloge opozicije v beloruskem avtoritarnem sistemu se zdi smiselno to raven izključiti iz ZPA.

Raven analize 'kultura in narodna identiteta' lahko sicer raziskovalec ohrani tudi v primeru Belorusije, vendar je npr vpliv kulture kot vpliv agenta potrebno razumeti kot pogojenega, saj mora ustrezati avtoritarnemu sistemu. Kultura in narodna identiteta pa imata lahko posreden vpliv kot struktura, npr. na predsednika Lukašenka.

Pri skupinah lahko izpostavim (vladajoče) elite, ki so blizu predsedniku Lukašenku (politično elito, gospodarsko, vojaško). Skleпам lahko, da so tudi druge skupine v državi zaradi narave političnega sistema podvržene vplivu diktatorja. Poleg tega v to

⁵⁸ Belorusko MZZ (2009b) izpostavlja RF kot ključnega gospodarskega partnerja in strateškega zaveznika Belorusije.

⁵⁹ Evropska služba za zunanje delovanje (2009, 1) navaja, da je Rusija največja trgovinska partnerica Belorusije s skoraj 60 odstotki skupne trgovinske menjave Belorusije, na drugem mestu pa ji sledi EU s skoraj tretjino skupne trgovinske menjave Belorusije.

⁶⁰ O gospodarskem položaju Belorusije več v Mancevič (2007).

raven analize lahko umestim še svetovalce predsedniku ter ministrstva, ki imajo največji vpliv na oblikovanje ZP (MZZ, Ministrstvo za gospodarstvo, Ministrstvo za obrambo, Ministrstvo za trgovino). Glede na rezultat, ki ga je Belorusija dosegla na indeksu svobode medijev organizacije Freedom House (2010c) – uvrstila se je na popolnoma na dno lestvice na 189. mesto – lahko sklepam, da mediji nimajo relevantnega vpliva na ZPA Belorusije. Na podlagi tovrstne analize lahko rekonfiguriram ravni analize, prikazane v Sliki 4.5, ki jo z novo shemo povezujem v Sliko 5.1.

Slika 5.1: Izhodiščne ravni analize za zunanjepolitično analizo Republike Belorusije v fazi oblikovanja zunanje politike

Ravni analize po Hudson (2007)	Prilagojene ravni analize za ZPA Belorusije
MEDNARODNI SISTEM	<p>MEDNARODNI SISTEM</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>podraven 1: odnosi z RF</i> - <i>podraven 2: odnosi z in v okviru regionalnih organizacij (EU, SND, OVSE)</i> - <i>podraven 3: mednarodno pravo</i>
ZNAČILNOSTI DRŽAVE	<p>ZNAČILNOSTI DRŽAVE</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>podraven 1: politični sistem</i> - <i>podraven 2: gospodarski sistem in položaj</i>
NOTRANJA POLITIKA IN OPOZICIJA	/ ⁶¹
KULTURA IN NARODNA IDENTITETA	/
SKUPINE	<p>SKUPINE</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>podraven 1: elite (politična, vojaška, gospodarska)</i> - <i>podraven 2: svetovalci predsedniku</i> - <i>podraven 3: ministrstva (zunanje, obrambno, gospodarsko ter za trgovino)</i>
POSAMEZNIK	ALEKSANDER LUKAŠENKO

Vir: lasten prikaz.

⁶¹ Z znakom označujem, da raven analize v primeru Belorusije ni relevantna.

Prilagojene ravni analize, zajete v Sliki 5.1, se razlikujejo od tistih, ki jih kot splošen okvir obravnava Hudson (2007). Kot vstopne točke za ZPA Belorusije v obravnavi faze oblikovanja ZP tako izpostavljam mednarodni sistem, značilnosti države, skupine ter predsednika Belorusije, Aleksandra Lukašenka.

5.4.1.2 Odločanje o beloruski zunanji politiki

Agente odločanja o beloruski ZP lahko razberemo iz beloruske Ustave. Predsednik (Aleksander Lukašenko) ima pristojnosti in funkcije opredeljene v 79., 84. in 85. členu Ustave ter v dokumentu *Закон Республики Беларусь 'О Президенте Республики Беларусь'*.⁶² 79. člen Ustave opredeljuje, da predsednik zagotavlja uresničevanje temeljnih usmeritev ZP ter predstavlja Belorusijo v mednarodnih odnosih, ščiti njeno suverenost in ozemeljsko celovitost, hkrati pa deluje kot posrednik med organi odločanja v Belorusiji. V 84. členu so zapisane njegove pristojnosti, ki so precej obsežne (oblikuje vlado, imenuje predsednika vlade, imenuje šest ustavnih in druge sodnike ter vpliva na sestavo drugih državnih organov); z vplivom, ki ga ima na druge organe odločanja (njihovo sestavo in delovanje), ima še dodaten posreden vpliv na odločanje o ZP. 85. člen podeljuje predsedniku Belorusije pravico, da v določenih primerih izdaja odloke, ki imajo status zakonov.

Beloruski parlament je dvodomen in razdeljen na Predstavniški dom in Republiški svet. Prvi obravnava in pripravlja zakone, medtem ko drugi odloča o njihovem sprejetju ali zavrnitvi (97. in 98. člen Ustave). Tudi po morebitnem sprejetju zakonov v Republiškem svetu, pa jih lahko zavrne predsednik republike (100. člen Ustave). Vlada Belorusije ima kot osrednje telo beloruske administracije tako kot Predstavniški dom manjšo funkcijo pri odločanju o beloruski ZP. 107. člen Ustave opredeljuje, da Vlada pripravi temeljnje usmeritve beloruske ZP in poskrbi za njihovo implementacijo. Po 106. členu Ustave so pristojnosti predsednika vlade znatno manjše kot pristojnosti predsednika republike.

Na podlagi zgornjega pregleda bi lahko kot vstopni točki za ZPA Belorusije v okviru faze odločanja o ZP kot agenta opredelil predsednika republike ter Republiški svet

⁶² Zakon je bil sprejet 21. februarja 1995. Dokument prevajam kot '*Zakon o predsedniku Republike Belorusije*' in v nadaljevanju uporabljam slovenski prevod.

(delno pa tudi predstavnike Republiškega sveta), čeprav se zdi vpliv Republiškega sveta v beloruskem avtoritarnem sistemu omejen v okviru želja beloruskega predsednika. Kot strukture se v zdi v tej fazi smiselno opredeliti prejšnjo fazo; fazo oblikovanja ZP. V kolikor pa v ZPA zajamem tudi vpliv posameznih predstavnikov Republiškega sveta ter predsednikovih svetovalcev, bi moral raziskati tudi procese odločanja, medsebojne odnose med predstavniki, odnose znotraj njihovih poslanskih skupin, itd.

5.4.1.3 Izvajanje beloruske zunanje politike

Belorusija tako kot ostale države izvaja ZP prek diplomatskega aparata, ki ga tvorijo njena diplomatska predstavništva pri državah ter regionalnih in univerzalnih mednarodnih organizacijah. Skladno z njenimi regionalnimi zunanjepolitičnimi prioritetami, ki jih navaja belorusko MZZ (2009a), se največ njenih diplomatskih predstavništev nahaja v državah Skupnosti neodvisnih držav, državah Evrazijske gospodarske skupnosti, državah članicah EU ter nekaterih ostalih državah, s katerimi Belorusija okrepljeno sodeluje (Kitajska, Indija, Vietnam, Kuba, Iran, Argentina, Brazilija, ZDA itd.), prav tako pa v nekaterih regionalnih in mednarodnih organizacijah (Organizacija združenih narodov, EU, OVSE).⁶³

Agente izvajanja beloruske ZP, ki bi bili predmet proučevanja v ZPA, bi v okviru diplomatskih predstavništev predstavljali diplomati, še posebno veleposlaniki oziroma vodje diplomatskih predstavništev. Struktura, ki bi jo bilo smiselno obravnavati v tem oziru, je usposobljenost in organiziranost diplomatskega aparata, ki zajema npr. kadrovsko politiko v beloruskem MZZ, starostni profil diplomatov (vprašanje razmerja med diplomati, ki so službovali že v času SZ, ter novo usposobljenimi generacijami diplomatov), odnosi med diplomati itd. Zaradi svojih pooblastil, opisanih v prejšnjem podpoglavju, lahko v okviru izvajanja ZP kot agenta izpostavim tudi beloruskega predsednika. Zdi se smiselno, da bi se raziskovalec v tem delu ZPA za pridobitev ključnih podatkov poslužil intervjujev.

⁶³ Popoln pregled diplomatskih predstavništev Belorusije ponuja belorusko MZZ (2010).

5.4.2 Beloruska zunanja politika kot vsebina

V Smernicah notranje in zunanje politike Republike Belorusije je moč razbrati ključne vsebinske elemente beloruske ZP. Načela (23. člen) in cilje (25. člen) sem obravnaval že v podpogavlju 3.1.1.⁶⁴ V 24. členu Smernic notranje in zunanje politike Republike Belorusije sta navedena naslednja strateška cilja beloruske ZP:

1. Zaščita državne suverenosti in ozemeljske celovitosti Belorusije.
2. Zaščita pravic, svoboščin in pravnih interesov državljanov ter javnih in državnih interesov.

26. člen Smernic notranje in zunanje politike Republike Belorusije navaja glavna področja beloruske ZP:

1. zunanja gospodarska aktivnost;
2. mednarodno gospodarsko sodelovanje;
3. mednarodno sodelovanje v raziskovanju vesolja;
4. mednarodno vojaško sodelovanje;
5. mednarodno sodelovanje na področju implementacije politike državnih mej;
6. mednarodna varnost;
7. humanitarno sodelovanje in človekove pravice;
8. mednarodno sodelovanje na področju zdravja, trgovine, znanosti, informacij, informacijske tehnologije, kulture, športa, turizma, okolja;
9. mednarodno sodelovanje na področju preprečevanja nesreč in katastrof;
10. sodelovanje na področju kodifikacije in progresivnega razvoja mednarodnega prava;
11. čezmejno sodelovanje.

V 18. členu Ustave Republike Belorusije se Belorusija zavezuje nevtralnosti, prav tako pa se obvezuje, da bo država brez jedrskih sil.

Iz opisanih členov Smernic notranje in zunanje politike Republike Belorusije lahko izpostavim poudarjanje mednarodnega prava, predvsem načela suverenosti držav in načela ozemeljske celovitosti, pa tudi mednarodne varnosti (sodelovanje na področju varnosti, načelo razoroževanja v mednarodnih odnosih), nevtralnosti ter poudarjanje zaščite javnih in državnih interesov. Temu delu vsebinske opredelitve ZP kot izraza

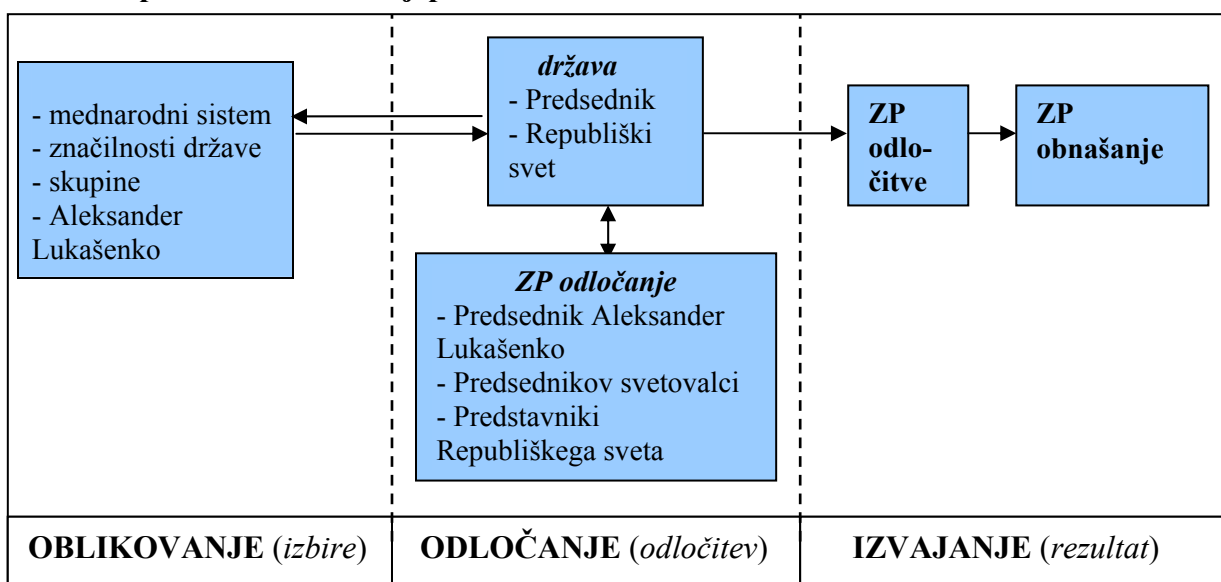
⁶⁴ Načela beloruske ZP so zapisana tudi v 18. členu beloruske Ustave.

lahko dodam tudi že opisane regionalne prioritete beloruske ZP (povzete v podpogavju 5.4.1.3).

5.4.3 Sinteza empirične analize v zunanjepolitičnem procesu

Izsledke izhodiščne analize beloruske ZP kot procesa in vsebine v poskusu sinteze umeščam v model zunanjepolitičnega procesa, prikazanega v Sliki 3.1, kar omogoča opredelitev vstopnih točk za ZPA, ki jih je moč razbrati iz spodnje Slike 5.2. Iz modela, ki je prikazan, bi lahko sklepal, da se na ta način odloča v večini beloruskih zunanjepolitičnih odločitev.

Slika 5.2: Izhodiščna prilagoditev zunanjepolitičnega procesa Republike Belorusije kot vstopna točka za zunanjepolitično analizo

Vir: lasten prikaz, prirejen po Sliki 3.1.

Slika 5.2 v fazi oblikovanja, odločanja in izvajanja prikazuje ZP kot proces in v fazi izvajanja tudi kot vsebino. V fazi oblikovanja bi raziskovalec skladno s Sliko 5.2 prek novo opredeljenih izhodiščnih ravni analize proučeval vpliv mednarodnega sistema (prek podravni odnosi z RF; odnosi z in v okviru regionalnih organizacij; mednarodno pravo), značilnosti države (prek podravni politični sistem ter gospodarski sistem in položaj), skupin (prek podravni elite; svetovalci predsedniku; ministrstva) ter vpliv predsednika Aleksandra Lukašenka. V fazi odločanja bi se raziskovalec osredotočil na dva državna organa; predsednika ter Republiški svet, znotraj katerih bi analiziral vpliv

Aleksandra Lukašenka, predsednikovih svetovalcev ter predstavnikov Republiškega sveta. V fazi izvajanja bi raziskovalec obravnaval beloruske zunanjepolitične odločitve, podlago za analizo teh odločitev pa bi predstavljali tudi temeljni cilji, načela, usmeritve, tematike in strateški cilji, obravnavani v podpoglavju 5.4.2.

Zgornja opredelitev modela zunanjepolitičnega procesa Belorusije kot modela smiselnega zajetja vstopnih točk za ZPA te države seveda ne predstavlja končnega načrta ali analitičnega okvira. Ob utemeljeni nezmožnosti izgradnje teoretsko utemeljenega analitičnega okvira predstavlja ta poskus empirično alternativo, ki bi jo raziskovalec v kasnejših fazah raziskave oziroma analize vsekakor moral preverjati.

6 ZAKLJUČEK

V diplomskem delu sem odgovarjal na raziskovalno vprašanje »Kako izgraditi teoretsko utemeljen analitični okvir za ZPA Belorusije?« pri tem pa izhajal iz dveh temeljnih izhodišč. Prvo izhodišče diplomskega dela je predpostavljalo, da je v izgradnji analitičnih okvirov za ZPA smiselno izhajati iz teorije, drugo pa, da je teorija slabo opremljena za ZPA Belorusije. Prav tako sem v diplomskem delu zastopal pogled raziskovalca, pred katerim je naloga izgradnje analitičnega okvira za ZPA Belorusije, in čigar poznavanje Belorusije in njene ZP je omejeno oziroma osnovno.

V drugem poglavju diplomskega dela sem razčlenil raziskovalno vprašanje in tako opredelil dva temeljna izziva ZPA Belorusije; vprašanji »kaj proučevati?« in »kako proučevati?« oziroma izziva identifikacije spremenljivk ZPA ter opredelitve ravni analize in nabora teoretskega okvira za izvedbo ZPA. Skladno z omenjeno razčlenitvijo sem v tretjem poglavju obravnaval ZP kot pojav in kot predmet proučevanja in v okviru slednjega preveril uporabnost nekaterih najpogosteje uporabljenih teorij in pristopov z ozirom na ZPA Belorusije. V pregledu sem ob predpostavljajanju empirične aplikacije obravnavanih teoretskih okvirov na primeru Belorusije ugotovil, da tako posamezni pristopi kot tudi AZP kot študijsko področje tej državi ne ustrezajo. S tem sem potrdil hipotezo, da je teorija, zlasti v okviru AZP, slabo opremljena za ZPA Belorusije, zato ker je ta država drugačna od tistih, na podlagi katerih so bile osnovane uveljavljene teorije, kar je tudi razlog za označevanje beloruske ZP kot 'nepredvidljive'.

V četrtem poglavju sem predstavil razloge za nezmožnost teorije, da bi raziskovalca pripeljala do analitičnega okvira za ZPA Belorusije, in v tem oziru obravnaval metateoretsko ločnico proučevanja ZP, izziv teoretske integracije v AZP, problem agent-struktura in problem ravni analize. Ravni analize, ki jih AZP uporablja kot metodološko rešitev problema agent-struktura in kot metodo za opredelitev izvornih točk analitičnega okvira, so se izkazale za problematične, saj zajemajo tudi ontološke predpostavke in jih ni mogoče jemati kot splošno uporaben analitični okvir. Obravnaval sem tudi nekatere druge prispevke avtorjev, ki so poizkušali premostiti problem agent-struktura in ustvariti lasten pristop, s pomočjo katerega bi študijsko področje lahko doseglo cilj teoretske integracije, in ki bi tako lahko služil tudi za izoblikovanje

analitičnega okvira za ZPA. Vsi so se izkazali kot pomanjkljivi, s tem pa sem potrdil hipotezo diplomskega dela, da teoretsko utemeljen analitični okvir za ZPA Belorusije ne obstaja zato, ker teoretska integracija kot odraz problema agent-struktura in problema ravni analize še ni dosežena.

Ob upoštevanju pokazane nezmožnosti izgradnje analitičnega okvira za ZPA Belorusije, ki bi bil izhodiščno utemeljen v teoriji, sem se v petem poglavju osredotočil na posredovanje alternativnega odgovora na raziskovalno vprašanje. Namesto v teoriji sem izhodiščno točko za izgradnjo analitičnega okvira za ZPA Belorusije iskal iz praktičnih spoznanj. Izvedel sem empirično analizo, v kateri sem izhajal iz modela zunanjepolitičnega procesa. Prek opredelitve agentov in struktur v fazah zunanjepolitičnega procesa ter izoblikovanja novih, prilagojenih ravni analize sem tako dobil izhodiščni okvir, ki bi lahko služil kot vstopna točka v ZPA Belorusije.

Empirična analiza, ki sem jo v zadnjem poglavju podal kot alternativo teoretsko utemeljeni izgradnji analitičnega okvira za ZPA Belorusije, me je kot omenjeno pripeljala do vstopnih točk v ZPA. Na podlagi prilagojenega modela zunanjepolitičnega procesa bi lahko sklepal, da se tako odloča v večini primerov beloruskih zunanjepolitičnih odločitev. Preverjanje te trditve pa bi zajemalo postavitev novega raziskovalnega vprašanja.

Če model zunanjepolitičnega procesa, ki je bil na podlagi empirične analize izoblikovan kot vstopna točka v ZPA Belorusije, dejansko ustreza večini zunanjepolitičnih odločitev Belorusije, bi lahko empirično preverjal z Wightovim modelom rekonceptualiziranih ravni analize, ki sem jih že obravnaval v podpoglavju 4.3 v Sliki 4.4. Za vključitev časovne komponente v ZPA pa bi v analitični okvir lahko vključil tudi strateško-relacijski pristop, opisan v podpoglavju 4.2.2, s katerim bi lahko primerjal zunanjepolitične odločitve v različnih strukturnih pogojih.

Omenjene rešitve se nanašajo na argument nezmožnosti izgradnje teoretsko utemeljenega analitičnega okvira za ZPA Belorusije zaradi specifik te države oziroma njene drugačnosti od tistih držav, o katerih je bila izoblikovana večina teorij in pristopov za ZPA. Druga možnost pa izvira iz temeljnje problematike proučevanja ZP;

iz problemov agent-struktura in ravni analize ter iz izziva teoretske integracije kot cilja AZP.

V podpoglavju 5.3 sem že izpostavil nekatere možnosti, kjer se odpira prostor za nadaljnje proučevanje. Ena možnost, četudi ambiciozna, je zagotovo nadaljevanje dela na področju problema agent-struktura, kjer bi lahko iskal metodološko ustrežnejši način premoščanja problema kot ga ponujajo dosedanji poskusi. Druga možnost je izgradnja teoretskega okvira, ki bi ustrezal avtoritarnemu tipu držav na podoben način, kot ga ponujajo teorije in pristopi, ki se ukvarjajo s proučevanjem ZP malih držav. Tretja možnost predstavlja opredelitev pogojev obsega za vse teorije in pristope, ki so v uporabi, s čimer bi bil izoblikovan model, ki bi raziskovalca prek pogojev obsega usmerjal in hkrati gradil analitični okvir za ZPA.

LITERATURA

1. Allison, Graham T. 1969. Conceptual Models and the Cuban Missile Crisis. *The American Political Science Review* 63 (3): 689–718.
2. --- 1971. *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*. New York: Harper Collins.
3. Alons, Gerry C. 2007. Predicting State's Foreign Policy: State Preferences between Domestic and International Constraints. *Foreign Policy Analysis* 3 (3): 211–32.
4. Archer, Margaret S. 2000. *Being Human. The Problem of Agency*. Cambridge: Cambridge University Press.
5. --- 2008. Can explanation and understanding be linked? *Sociologicky časopis* 44 (1): 7–22.
6. --- 2010. Morphogenesis versus structuration: on combining structure and action. *The British Journal of Sociology* 61 (1): 225–52.
7. BBC. 2010. Belarus country profile, 7. julij. Dostopno prek: http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/1102180.stm (15. julij 2010).
8. Benko, Vlado. 1997. *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
9. Bojinović Fenko, Ana. 2009. *Sooblikovanje in sovplivanje zunanje politike držav in regionalne strukture v kontekstu procesa regionalizacije v Sredozemlju*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
10. Brighi, Elisabetta in Christopher Hill. 2008. Implementation and Behaviour. V *Foreign Policy. Theories, Actors, Cases*, ur. Steve Smith, Amelia Hadfield in Tim Dunne, 117–35. Oxford: Oxford University Press.
11. Brglez, Milan. 2008. *Filozofija družbenih ved v znanosti o mednarodnih odnosih: Od kritike političnega realizma h kritičnemu ontološkemu realizmu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
12. Bučar, Bojko. 2001. Stroka in politika ob deseti obletnici slovenske zunanje politike. *Teorija in praksa* 38 (1): 142–51.
13. Carlsnaes, Walter. 1992. The Agency-Structure Problem in Foreign Policy Analysis. *International Studies Quarterly* 36 (3): 245–70.

14. --- 2006. Foreign Policy. V *Handbook of International Relations*, ur. Walter Carlsnaes, Thomas Risse in Beth A. Simmons, 331–49. London: SAGE.
15. --- 2008. Agents, Structures, and Foreign Policy Analysis. V *Foreign Policy. Theories, Actors, Cases*, ur. Steve Smith, Amelia Hadfield in Tim Dunne, 85–100. Oxford: Oxford University Press.
16. Centre for Systemic Peace. 2008. *Polity IV Country Report 2008: Belarus*. Dostopno prek: <http://www.systemicpeace.org/polity/Belarus2008.pdf> (3. september 2010).
17. Checkel, Jeffrey T. 1998. The Constructivist Turn in International Relations Theory. *World Politics* 50 (2): 324–48.
18. CNN. 2010. Rice: Russia's future linked to democracy. CNN International, 20. april 2005. Dostopno prek: <http://edition.cnn.com/2005/WORLD/europe/04/20/rice.dougherty/index.html> (12. november 2009).
19. Economist Intelligence Unit. 2009. *The Economist Intelligence Unit's Index of Democracy 2008*. Dostopno prek: <http://graphics.eiu.com/PDF/Democracy%20Index%202008.pdf> (6. avgust 2010).
20. Encyclopædia Britannica. 2010. *Analysis*. Dostopno prek: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/22486/analysis> (12. maj 2010).
21. *EUobserver*. 2009. Belarus 'dictator' makes EU comeback, 27. april. Dostopno prek: <http://euobserver.com/9/28016> (27. junij 2010).
22. Evropska služba za zunanje deovanje. 2009. *EU-Belarus Relations. Trade*. Dostopno prek: http://eeas.europa.eu/belarus/pdf/belarus_trade_en.pdf (1. november 2010).
23. Fearon, James D. 1998. Domestic politics, foreign policy, and theories of international relations. *Annual Review of Political Science* 1: 289–313.
24. *Foreign Policy Analysis*. Dostopno prek: <http://foreignpolicyanalysis.org/index.html> (16. april 2010).
25. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 2010. Weißrusslands Präsident. Der letzte Diktator Europas, 19. julij 2010. Dostopno prek: <http://www.faz.net/s/RubDDBDABB9457A437BAA85A49C26FB23A0/Doc~E2675307745084C019A854F6628B2A3FB~ATpl~Ecommon~Scontent.html> (21. avgust 2010).
26. Friedman, Gil in Harvey Starr. 1997. *Agency, Structure and International Politics. From Ontology to Empirical Inquiry*. London in New York: Routledge.

27. Freedman, Lawrence. 1976. Logic, Politics and Foreign Policy Processes: A Critique of the Bureaucratic Politics Model. *International Affairs* 52 (3): 434–49.
28. Freedom House. 2010a. *Belarus 2010. Country Report*. Dostopno prek: <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&country=7780&year=2010> (3. september 2010).
29. --- 2010b. *Combined Average Ratings – Independent Countries*. Dostopno prek: <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=546&year=2010> (3. september 2010).
30. --- 2010c. *Freedom of the Press 2010. Broad Setbacks to Global Media Freedom*. Dostopno prek: <http://www.freedomhouse.org/uploads/pfs/371.pdf> (8. oktober 2010)
31. Garrison, Jean A. 2003a. Foreign Policymaking and Group Dynamics: Where We've Been and Where We're Going. V Foreign Policy Analysis in 20/20: A Symposium, ur. Jean Garrison. *International Studies Review* 5 (2): 177–83.
32. --- 2003b. Foreign Policy Analysis in 20/20: A Symposium. *International Studies Review* 5 (2): 155–202.
33. --- 2007. Constructing the "National Interest" in U.S.-China Policy Making: How Foreign Policy Decision Groups Define and Signal Policy Choices. *Foreign Policy Analysis* 3 (2): 105–26.
34. George, Alexander L. 1969. The "Operational Code": A Neglected Approach to the Study of Political Leaders and Decision-Making. *International Studies Quarterly* 13 (2): 190–222.
35. Giddens, Anthony. 1984. *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Berkeley: University of California Press.
36. Guzzini, Stefano. 1998. *Realism in International Relations and International Political Economy: The continuing story of a death foretold*. London: Routledge.
37. Hay, Colin. 2002. *Political Analysis: A Critical Introduction*. Houndmills, Basingstone, Hampshire in New York: Palgrave.
38. --- 2009. King Canute and the 'Problem' of Structure and Agency: On Times, Tides and Heresthetics. *Political Studies* 57: 260–79.
39. Haralambos, Michael in Martin Holborn. 2001. *Sociologija. Teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.

40. Hill, Christopher. 2007. *The Changing Politics of Foreign Policy*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.
41. Hollis, Martin. 1994. *Filozofija družbene vede: uvod*. Maribor: Aristej.
42. --- in Steve Smith. 1990. *Explaining and Understanding International Relations*. Oxford: Clarendon.
43. --- 1991. Beware of Gurus: Structure and Action in International Relations. *Review of International Studies* 17 (4): 393–410.
44. Holsti, Kalevi Jacques. 1995. *International Politics: A Framework for Analysis*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
45. Holsti, Ole R. 1999. Models of International Relations and Foreign Policy. V *American Foreign Policy. Theoretical Essays*, ur. John G. Ikenberry, 37–64. New York: Longman.
46. Höll, Otmar, ur. 1983. *Small states in Europe and Dependence*. Dunaj: Braumuller.
47. Hudson, Valerie M. 2007. *Foreign policy analysis: Classic and contemporary theory*. Rowman & Littlefield publishers, Inc.: Maryland, ZDA.
48. --- in Christopher S. Vore. 1995. Foreign Policy Analysis: Yesterday, Today, Tomorrow. *Mershon International Studies Review* 39: 209–38.
49. Institute for Economics and Peace. 2010. *2010 Global Peace Index Results Report*. Dostopno prek: <http://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/PDF/2010/2010%20GPI%20Results%20Report.pdf> (3. september 2010).
50. Institute for Security Studies. 2009. *Back from the Cold? The EU and Belarus in 2009*. Chaillot Paper, št. 119. Dostopno prek: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp119.pdf> (5. marec 2010).
51. Jazbec, Milan. 2010. Intervju z avtorjem. Loški Potok, 17. junij.
52. Jepperson, Ronald J., Alexander Wendt in Peter J. Katzenstein. 1996. Norms, Identity, and Culture in National Security. V *The Culture of National Security: Norms and Identities in World Politics*, ur. Peter J. Katzenstein, 33–77. New York: Columbia University Press.
53. Kaarbo, Juliet. 1997. Prime Minister Leadership Styles in Foreign Policy Decision-Making: A Framework for Research. *Political Psychology* 18 (3): 553–81.

54. --- 2003. Foreign Policy Analysis in the Twenty-First Century: Back to Comparison, Forward to Identity and Ideas. V *Foreign Policy Analysis in 20/20: A Symposium*, ur. Jean A. Garrison. *International Studies Review* 5 (2): 155–68.
55. Kajnič, Sabina. 2008. *Razvoj evropske zunanje politike: od evropskega političnega sodelovanja do evropske varnostne in obrambne politike*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
56. Kelly, Duncan. 1999. The Strategic-Relational View of the State. *Politics* 19 (2): 109–15).
57. Keohane, Robert O. 1969. Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics. *International Organization* 23 (2): 291–311.
58. *Конституция Республики Беларусь (Ustava Republike Belorusije)*. 2004. Dostopno prek: <http://www.pravo.by/WEBNPA/text.asp?RN=v19402875> (23. oktober 2010).
59. Kubálková, Vendulka. 2001. Foreign Policy, International Politics and Constructivism. V *Foreign Policy in a Constructed World*, ur. Vendulka Kubálková, 15–37. Armonk: M.E. Sharpe.
60. Mancevič, Denis. 2007. *Ekonomska diplomacija Ruske federacije – analiza izbranih primerov*. Diplomsko delo. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
61. Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Belorusije. 2009a. *Двустороннее сотрудничество (Bilateralni odnosi)*. Dostopno prek: <http://www.mfa.gov.by/ru/foreign-policy/bilateral/> (1. november 2010).
62. --- 2009b. *Двустороннее сотрудничество. Россия и Союзное государство (Bilateralni odnosi. Rusija in Združena država)*. Dostopno prek: <http://www.mfa.gov.by/ru/foreign-policy/bilateral/rusreg/> (1. november 2010).
63. --- 2009c. *Цели и задачи Республики Беларусь на международной арене (Cilji in naloge Republike Belorusije na mednarodnem prizorišču)*. Dostopno prek: <http://www.mfa.gov.by/ru/foreign-policy/general/d60121f67587ca3c.html> (10. avgust 2010).
64. --- 2009č. *Приоритеты и направления внешнеполитической деятельности (Prednostne naloge in usmeritve zunanje politike)*. Dostopno prek: <http://www.mfa.gov.by/ru/foreign-policy/general/fe66ec1c5bfac5c0.html> (10. avgust 2010).
65. --- 2009d. *Внешняя политика Беларуси — традиции и современность прагматичного добрососедства (Zunanja politika Belorusije – tradicija in*

- sodobnost pragmatičnega dobrega soseda*). Dostopno prek: <http://www.mfa.gov.by/ru/foreign-policy/general/b5d9d542fc5d34ad.html> (10. avgust 2010).
66. --- 2010. *Дипломатические представительства Республики Беларусь (Diplomatska predstavništva Republike Belorusije)*. Dostopno prek: <http://belembassy.org/> (1. november 2010).
67. Merton, Robert K. 1957. *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press.
68. Mintz, Alex, Nehemia Geva in Karl Derouen Jr. 1994. Mathematical Models of Foreign Policy Decision-Making: Compensatory vs. Noncompensatory. *Synthese* 100 (3): 441–60.
69. Neack, Laura. 2003. *The New Foreign Policy. U.S. and Comparative Foreign Policy in the 21st Century*. Lanham, Boulder, New York in Oxford: Rowman and Littlefield Publishers.
70. *Neue Zürcher Zeitung*. 2010. Bakijew findet in Weissrussland Asyl. Lukaschenko gewährt gestürztem kirgisischem Präsidenten Zuflucht, 20. april. Dostopno prek: http://www.nzz.ch/nachrichten/international/bakijew_findet_in_weissrussland_exil_1.5490334.html (22. april 2010).
71. *Основные направления внутренней и внешней политики Республики Беларусь (Smernice notranje in zunanje politike Republike Belorusije)*. 2005. Dostopno prek: <http://www.pravo.by/webnpa/text.asp?RN=h10500060> (10. avgust 2010).
72. Parsons, Talcott. 1951. *The Social System*. New York: The Free Press.
73. Petrič, Ernest. 1996. Zunanja politika malih držav. *Teorija in praksa* 33 (6): 876–97.
74. Popper, Karl. 1966. *The Open Society and Its Enemies*, drugi del. London: Routledge in Kegan Paul.
75. Porpora, Douglas. 1989. Four Concepts of Social Structure. *Journal for the Theory of Social Behaviour* 19 (2): 195–212.
76. Putnam, Robert D. 1988. Diplomacy and domestic politics: the logic of two-level games. *International Organization* 42 (3): 427–60.
77. Rosenau, James N. 1968. Comparative Foreign Policy: Fad, Fantasy or Field? *International Studies Quarterly* 12 (3): 296–329.

78. --- 2008. Predgovor. V *Foreign Policy. Theories, Actors, Cases*, ur. Steve Smith, Amelia Hadfield in Tim Dunne, v–x. Oxford: Oxford University Press.
79. Russett, Bruce in Harvey Starr. 1996. *Svetovna politika*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
80. Rynning, Sten in Steffano Guzzini. 2002. Realism and foreign policy analysis. V *Politique étrangère: Nouveaux regards, STR*, ur. Frederic Charillon. Pariz: Presses Universitaires de France.
81. Schneider, Gerald. 1997. Die bürokratische Politik der Aussenpolitikanalyse: Das Erbe Allison's im Licht der gegenwärtigen Forschungspraxis. *Zeitschrift für Internationale Beziehungen* 4: 107–23.
82. Schwarzenberger, Georg. 1964. *Power politics: a study of a world society*. London: Stevens and Sons.
83. Singer, David J. 1960. Review: Three Levels of Analysis. *World Politics* 12 (3): 453–61.
84. --- 1961. The Level-of-Analysis Problem in International Relations. *World Politics* 14 (1): 77–92.
85. Smith, Steve. 1989. Perspectives on the Foreign Policy System: Bureaucratic Politics Approaches. V *Understanding Foreign Policy. The Foreign Policy Systems Approach*, ur. Michael Clarke in Brian White, 109–34. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar.
86. --- 1994. Foreign Policy Theory and the New Europe. V *European Foreign Policy. The EC and the Changing Perspectives in Europe*, ur. Steve Smith in Walter Carlsnaes, 1–20. London: Sage.
87. Smith, Steve, Amelia Hadfield in Tim Dunne, ur. 2007. *Foreign Policy. Theories, Actors, Cases*. Oxford: Oxford University Press.
88. *Spiegel Online*. 2010. Kreml gegen Lukaschenko. Diktator in der Klemme, 18. avgust. Dostopno prek: <http://www.spiegel.de/politik/ausland/0,1518,712295,00.html> (21. avgust 2010).
89. *The Economist*. 2010a. It takes one to know one. A media war of words breaks out between two supposed allies, 22. julij. Dostopno prek: http://www.economist.com/node/16646450?story_id=16646450 (25. julij 2010).
90. --- 2010b. Russia's empty empire. Russia's neo-imperialist ambitions founder on the rocks of reality, 24. junij. Dostopno prek: http://www.economist.com/node/16438707?story_id=16438707 (27. junij 2010).

91. The Free Dictionary. 2010. *Analysis*. Dostopno prek: <http://www.thefreedictionary.com/analysis> (12. maj 2010).
92. *The Washington Post*. 2005. Outposts of Tyranny: Belarus, 12. april. Dostopno prek: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A28165-2005Apr5.html> (17. april 2010).
93. *Time*. 2009. Belarus: Can Europe Change Its 'Last Dictatorship'? 25. marec. Dostopno prek: <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1887513,00.html> (27. junij 2010).
94. *Transparency International*. 2009. Corruption Perception Index 2009. Dostopno prek: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009/cpi_2009_table (3. september 2010).
95. Waltz, Kenneth N. 1959. *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*. New York: Colombia University Press.
96. --- 1979. *Theory of International Politics*. Reading: Addison-Wesley.
97. Wæver, Ole. 1994. Resisting the Temptation of Post Foreign Policy Analysis. V *European Foreign Policy. The EC and the Changing Perspectives in Europe*, ur. Steve Smith in Walter Carlsnaes, 238–73. London: Sage.
98. Wendt, Alexander E. 1987. The agent-structure problem in international relations theory. *International Organization* 41 (3): 335–70.
99. --- 1999. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
100. Wight, Colin. 2006. *Agents, Structures and International Relations. Politics as Ontology*. Cambridge: Cambridge University Press.
101. Wohlforth, William C. 2007. Realism and Foreign Policy. V *Foreign Policy. Theories, Actors, Cases*, ur. Steve Smith, Amelia Hadfield in Tim Dunne, 31–48. Oxford: Oxford University Press.
102. *Закон Республики Беларусь 'О Президенте Республики Беларусь' (Zakon o predsedniku Republike Belorusije)*. 1995. Dostopno prek: <http://www.pravoby.info/docum09/part33/akt33750.htm> (23. oktober 2010).
103. Žižek, Slavoj. 1999. *The Ticklish Subject: The Absent Centre of Political Ideology*. London in New York: Verso.

PRILOGI

Priloga A: Zapis intervjuja z dr. Milanom Jazbecem, pooblaščenim ministrom, vodjo Sektorja za načrtovanje politik in raziskave na Ministrstvu za zunanje zadeve Republike Slovenije

17. junij 2010, 10:00, telefonski pogovor

Sogovornika sem vprašal, kako na Ministrstvu za zunanje zadeve izvajajo zunanjepolitične analize držav. Zanimalo me je, kako pride do osnovanja analitičnega okvira in kako se v sektorju odločijo, katere elemente vključiti v analizo. Vprašal sem tudi, ali se držijo ustaljenih, vnaprej določenih ravni ali enot analize, ali pa se analitični okvir razlikuje od države do države.

Dr. Jazbec je odgovoril, da je potrebno ločevati med opomniki, ki jih pripravljajo politični sektorji, in analizami, ki jih pripravljajo v njihovem sektorju. Slednje večinoma pripravljajo na podlagi naročil s strani visokih slovenskih političnih predstavnikov (npr. Urad Vlade Republike Slovenije, Urad Predsednika Republike Slovenije), v njih pa ne analizirajo držav v splošnem, temveč posamezne relevantne teme. Pri izboru tematike za analizo upoštevajo vpliv slovenskih zunanjepolitičnih prioritet, aktualno dogajanje v svetu, dnevne rede v visokih organih Evropske unije, programe potovanj visokih slovenskih predstavnikov in drugo. V analizi poizkušajo zajeti čim več različnih, po možnosti novih vidikov obravnavanega problema in tako priti do ugotovitev, ki so rezultat preseka različnih vidikov. Dr. Jazbec je izpostavil tudi, da jim zaradi majhnosti sektorja pogosto primanjkuje virov in so zato v svojih analizah omejeni.

V nadaljevanju sem dr. Jazbeca vprašal, kako pride do odločitve, katere vidike posamezne teme bodo v analizi obravnavali, pa tudi kakšno metodologijo pri tem uporabljajo. Zanimalo me je tudi, če se v oblikovanju analitičnih okvirjev uporabljajo opirajo na teorije oz. teoretske prispevke znanstvenega ali akademskega proučevanja zunanje politike, ali pa po drugi strani izvirajo bolj iz praktičnih in ustaljenih, na ministrstvu razvitih praks proučevanja.

Dr. Jazbec je poudaril, da je izbor vidikov posamezne analizirane teme odvisen od njihove ocene, kaj najbolj ustreza analizi, pri tem pa se opirajo na informacije, ki jih posreduje ministrstvo skupaj s svojimi diplomatskimi in konzularnimi predstavništvi. Povedal je, da je ob nastopu funkcije predlagal, da kot vzor za strukturo analiz koristijo način, ki ga v rubriki 'Editorial Section' uporablja revija The Economist. Sicer pa so analize veliko bolj empirične kot teoretične in je tako tudi njihov izhodiščni okvir osnovan na podlagi že poznanih empiričnih dejstev, s katerimi razpolaga ministrstvo. Poleg tega je izpostavil, da imajo določen vpliv pri zasnovi okvira za zunanjepolitično analizo, kot tudi sami izvedbi analize, tudi zaposleni analitiki, in navedel primer pretežno realistično naravnane analitika ter analitičarke, ki poudarja uporabnost postmodernizma in strukturalizma.

Priloga B: Pregled teorij in pogojev obsega realističnih smeri proučevanja zunanje politike

Teorija oz. podšola	Glavni teoretik	Kaj pojasnjuje	Pogoji obsega
ofenzivni realizem	Mearsheimer	ekspanzija/vojna	Varnosti primanjkuje; napada in obrambe ni moč razlikovati, tehnologija in geografski položaji privilegirajo napad.
defenzivni realizem	Jervis, Glaser	prekomerna ekspanzija; sodelovanje	Varnost je v izobilju; obrambo in napad je moč razlikovati; tehnologija in geografski položaji privilegirajo obrambo.
ravnotežje moči	Waltz	zavezništva, kopičenje vojaške moči, militarizirana rivalstva	Ena velika sila v vzponu.
ravnotežje grožnje	Walt	zavezništva, kopičenje vojaške moči, militarizirana rivalstva	Ena velika sila v vzponu, katere geografska pozicija, vojaški značaj in vsestransko obnašanje sproža zaznavanje grožnje.
mehko uravnotežanje (soft balancing)	Pape	mehko omejevanje unipolarnosti	Ena velika sila, ki je premočna, da bi se jo uravnotežilo, unipolarnost.
hegemonistična stabilnost (hegemonic stability)	Gilpin	sodelovanje; konstrukcija institucionalnih norm, 'red'	Ena velika sila prevladuje v regiji.
tranzicija moči (power transition)	Organski, Gilpin	vojna	Sposobnosti vzpenjajoče se rivalske sile se približujejo sposobnostim dominantnega hegemonu.

Vir: Wohlforth (2008, 44).